RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

VERGETEN VRIENDEN: MENS IN DE KNEL, MAAR HET HUISDIER REDT ZICH WEL?

Huisdieren bij kwetsbare mensen

Inhoudsopgave

Procedure 5

Leeswijzer 5

Begrippenkader 6

Afkortingen 9

Samenvatting 10

1. Inleiding 15
1.1 Aanleiding en achtergrond 15
1.2 Doel en rol 15
1.3 Afbakening en relatie met eerdere RDA-zienswijzen 16
1.4 Werkwijze 16

2. Literatuurstudie en situatie in Nederland 18
2.1 Positieve kanten huisdierbezit 18
2.2 Ontwikkeling aantal verwaarloosde dieren 18
2.3 Psychische problematiek 19
2.4 Dak- en thuisloosheid 21
2.5 Armoede en financiële kwetsbaarheid 21
2.6 Onveilige omstandigheden 22
2.7 Kwetsbare ouderen 23
2.8 Kennislacunes 24

3. Herkennen en melden van problemen 26
3.1 De rol van mensgerichte hulp/zorgverleners 26
3.2 De rol van dierenartsen 27
3.3 Meldpunten voor burgers 27

4. Hulp voor kwetsbare mensen en hun dieren 29
4.1 Soorten ondersteuning 29
4.2 De opzet en organisatie van initiatieven 30
4.3 One Welfare-benadering 31

5. Ervaringen uit Europa 32

6. Kaders voor dierenwelzijn 34
6.1 Wetgeving inzake dieren op nationaal niveau 34
6.2 Juridische mogelijkheden lagere overheden 38
6.3 Bestuursrecht 40
6.4 Gegevensbescherming en geheimhoudingsplicht 41
6.5 Reflectie 41

7. Ervaringen en expertise uit de praktijk 42
7.1 Aspecten van het houden van dieren 42
7.2 Omvang, ernst en oorzaak van de problematiek in Nederland 43
7.3 Soorten kwetsbaarheid 45
7.4 Combinatie problemen en isolement grootste risico voor huisdieren 54
7.5 Specifieke aandachtspunten 55
7.6 Aandachts- en verbeterpunten voor bestaande hulpmogelijkheden 57
7.7 Reflectie op bevindingen 59

8. Conclusies en vervolgstappen 60
8.1 Conclusies 60
8.2 Mogelijke vervolgstappen 62
8.3 Afsluitend: voordelen van One Welfare 64

Geraadpleegde bronnen 65

Bijlage 1 Geïnterviewde personen 71

Bijlage 2 Vragen interviews 73

Bijlage 3 Informatie andere landen 77

Samenstelling van de Raad 81

Procedure

Deze zienswijze van de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) is opgesteld door een forum bestaande uit de raadsleden dr. Nienke Endenburg (voorzitter), drs. Renée Chalmers Hoynck van Papendrecht, Jeannette van de Ven, dr. ir. Kathalijne Visser en Kiki Streng, PhD (Jong RDA). Prof. dr. Robert Vonk, senior adviseur van de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving (RVS), is bij de ontwikkeling van deze zienswijze betrokken geweest. Het forum is in oktober 2025 ingesteld en is ondersteund door de commissiesecretarissen mr. drs. Annemiek Nap en Luca Stolze MSc.

Leeswijzer

Na de inleiding in hoofdstuk 1 volgt in hoofdstuk 2 een overzicht van de resultaten van het literatuur- en bureauonderzoek naar kwetsbare mensen en hun huisdieren. Hoofdstuk 3 beschrijft hoe dierenwelzijnsproblemen kunnen worden gemeld en hoofdstuk 4 geeft een overzicht van de beschikbare soorten hulp. In hoofdstuk 5 worden de situatie en ervaringen elders in Europa kort gepresenteerd. Hoofdstuk 6 biedt een overzicht van de wettelijke kaders voor dierenwelzijn, inclusief de juridische mogelijkheden voor lagere overheden en de relevante wet- en regelgeving in Nederland. In hoofdstuk 7 worden bevindingen uit gesprekken met experts uit de praktijk en het beleid beschreven. Tot slot worden in hoofdstuk 8 de conclusies gepresenteerd, gevolgd door suggesties voor mogelijke vervolgstappen.

Begrippenkader

Mensen in een kwetsbare positie / Kwetsbare mensen

In deze zienswijze sluit de RDA aan bij de gangbare betekenis van de termen "mensen in een kwetsbare positie" (ook: "kwetsbare mensen") in verschillende domeinen, waaronder het sociaal domein. Daar wordt kwetsbaarheid doorgaans gezien als een situatie waarin een persoon door een opeenstapeling van persoonlijke, sociale of gezondheids- of financiële omstandigheden tijdelijk of structureel minder goed in staat is om zelfstandig te handelen en weloverwogen beslissingen te nemen. Kwetsbaarheid is daarmee geen vaststaand kenmerk van een persoon: iedereen kan (gedurende een bepaalde periode) in een kwetsbare positie terechtkomen.

Factoren die hierbij een rol kunnen spelen zijn onder meer lichamelijke en mentale gezondheid, cognitieve vaardigheden, leeftijd, financiële situatie, sociale omstandigheden, de aanwezigheid van een ondersteunend netwerk en praktische of basisvaardigheden.

In deze zienswijze gaat het om huisdieren die verblijven bij mensen met een of een aantal van de volgende vormen van kwetsbaarheid:

- mensen die in armoede leven of financieel kwetsbaar zijn;
- dak- en thuisloze mensen;
- mensen met neurologische aandoeningen;
- mensen met psychische aandoeningen, psychische problematiek, of (ernstige) psychiatrische aandoeningen;
- mensen met verslavingsproblematiek;
- mensen met een verzamelstoornis, waaronder mensen die dwangmatig meer dieren houden dan zij zelf op een goede manier kunnen verzorgen, de zogenaamde 'dierenhoarders';
- mensen met ouderdomsgerelateerde beperkingen, zoals dementie;
- mensen met een lichamelijke beperking die hun zelfredzaamheid beperkt;
- mensen met beperkte cognitieve of praktische vaardigheden, zoals personen met een licht verstandelijke beperking;
- mensen die door ingrijpende levensomstandigheden, stress, schulden, verlieservaringen of andere belastende factoren (tijdelijk) onvoldoende in staat zijn zelfstandig zaken te regelen of verantwoorde beslissingen te nemen.

Binnen cognitieve kwetsbaarheid kan een onderscheid gemaakt worden tussen relatief stabiele situaties (zoals een licht verstandelijke beperking) en progressieve aandoeningen (zoals dementie), omdat de aard van de problematiek en de benodigde ondersteuning wezenlijk kunnen verschillen.

De RDA richt zich in deze zienswijze specifiek op huisdieren die verblijven bij mensen in een kwetsbare positie. Het forum heeft geen onderzoek gedaan naar de mens in een kwetsbare positie en de oorzaak of aard van diens problemen.

Dierenwelzijn

De RDA hanteert de volgende definitie voor dierenwelzijn (RDA Denkkader, 2026): ”Een dier heeft een goed welzijn als het in staat is om zich aan te passen aan de omgeving, om een toestand te bereiken die het dier zelf als positief ervaart (Ohl en van der Staay, 2012; Arndt et al., 2022). Hiervoor is het kunnen uitvoeren van soorteigen gedrag essentieel”.

Zorg- en hulpverleners voor mensen en dieren

Waar in deze zienswijze verwarring zou kunnen ontstaan, wordt gesproken van ‘op mensen gerichte’ of ‘mensgerichte’ (zorg)professionals, dan wel ‘op dieren gerichte’ of ‘diergerichte’ (zorg)professionals. De eerste groep omvat professionals in zowel de gezondheidszorg en het sociale domein. De tweede groep betreft beroepsgroepen die primair op dieren gericht zijn. Naast veterinaire beroepen (zoals dierenartsen, paraveterinairen, dierfysiotherapeuten) gaat het onder meer om medewerkers van dierenspeciaalzaken, trimsalons, pension/asielhouders (huisdieren, paard), en dierenambulances.

Huisdier

In het kader van deze zienswijze wordt onder een huisdier verstaan: een dier dat gehouden wordt als gezelschapsdier of als hobbydier.

Gezelschapsdier
Een door een mens in of nabij het huis gehouden dier, waarbij dat dier vooral als ‘gezelschap’ of ‘familielid’ gezien en behandeld wordt. Het betreft met name honden en katten, maar ook konijnen, knaagdieren of bepaalde vogels (kromsnavels zoals parkieten of papegaaien).

Hobbydier
Een dier dat door de mens wordt gehouden in een (veelal afgesloten) verblijf, zoals een hok, stal, volière, vijver, aquarium of terrarium, zonder commercieel hoofddoel. Het dier wordt gehouden als:

- *fascinatiedier,* waarbij het dier vooral wordt gehouden uit interesse of bewondering voor of verwondering over de soort (bijvoorbeeld vissen, slangen, hagedissen of vogels, soms ook geiten, schapen, hangbuikzwijntjes, lama’s of alpaca’s);
- *onderdeel van een hobby*, waarbij het dier wordt gehouden vanuit persoonlijke interesse, liefhebberij of recreatie en het houden van het dier niet primair een commercieel doel heeft. Hieronder valt bijvoorbeeld het niet-bedrijfsmatig fokken of houden van dieren, al dan niet ten behoeve van tentoonstellingen of wedstrijden, het houden van honden, paarden of duiven voor sport, of het hobbymatig houden van dieren voor producten, zoals schapen voor wol of (kriel)kippen voor eieren;
- *erfdier*, waarbij dieren op een erf of kleinschalige leefomgeving worden gehouden.

Huisdiereigenaar / huisdierhouder

Een *huisdiereigenaar* is de persoon die de juridisch eigenaar is van het dier en daarmee formeel zeggenschap heeft over het dier, bijvoorbeeld over verkoop of afstand doen. De huisdiereigenaar draagt in beginsel ook de financiële verantwoordelijkheid voor het dier, tenzij hierover andere afspraken zijn gemaakt. De *huisdierhouder* heeft het beheer over het dier, is verantwoordelijk voor het dier en moet het dier alle zorg geven die het dier nodig heeft.

Meestal verblijft een dier bij de juridisch eigenaar en is de eigenaar tegelijkertijd ook de houder van het dier. Soms verblijft een dier – al dan niet tijdelijk – bij een ander dan de eigenaar. Die persoon is dan de houder van dat dier en dient zich aan alle regels rondom het houderschap te houden. Eigenaar en houder hebben idealiter afspraken gemaakt over de financiële verantwoordelijkheid voor het dier, ook in geval van calamiteiten.

Voor deze zienswijze is primair het houderschap van een dier van belang. Daarom wordt gesproken over ‘de houder’ van een dier. Alleen bij financiële vraagstukken - waar het eigenaarschap expliciet van belang is - wordt (ook) gesproken over ‘de eigenaar’ van het dier.

One Welfare

One Welfare beschrijft de onderlinge verbondenheid tussen het welzijn van dieren, het welzijn van mensen en hun fysieke en sociale omgeving. De term wordt door internationale organisaties gebruikt, zoals bijvoorbeeld de World Organisation for Animal Health. Deze organisatie omschrijft One Welfare als een concept dat is gericht op de samenwerking tussen dier- en mensgerichte professionals en ook milieuwetenschappers te stimuleren, om zo het welzijn van dieren en mensen te verbeteren.

Afkortingen

ACM:	Autoriteit Consument & Markt
AVG	Algemene verordening gegevensbescherming
Boa:	Buitengewoon opsporingsambtenaar
EuroFAWC:	European Forum for Animal Welfare Councils
GGD:	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
GGZ:	Geestelijke gezondheidszorg
GHOR:	Geneeskundige Hulpverleningsorganisatie in de Regio
KNMvD:	Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde
LED:	Landelijk Expertisecentrum voor Dierenmishandeling
LICG:	Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren
LID:	Landelijke Inspectiedienst Dierenwelzijn
LVVN:	Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
NVIC:	Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum
NVWA:	Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
RCVS:	Royal College of Veterinary Surgeons
RDA:	Raad voor Dierenaangelegenheden
RVO:	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
SER:	Sociaal-Economische Raad
SZW:	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
VNG:	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VWS:	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Wmo:	Wet maatschappelijke ondersteuning

Samenvatting

Aanleiding en doel

De zienswijze "Vergeten vrienden: mens in de knel, maar het huisdier redt zich wel?" is een verkenning van de problematiek rond het welzijn van huisdieren bij kwetsbare mensen. De keuze voor dit onderwerp komt voort uit het voornemen van de RDA om de plaats van dieren in brede maatschappelijke ontwikkelingen te onderzoeken. Dat is een van de hoofdthema's van de meerjarenagenda. In dit geval is de maatschappelijke ontwikkeling: de vergrijzing en groeiende sociale ongelijkheid in de samenleving, die leiden tot een toename van het aantal kwetsbare mensen in Nederland.

De zienswijze, uitgevoerd op eigen initiatief, richt zich op de mogelijke impact van deze problematiek op de huisdieren van die groep mensen. Worden deze 'vrienden' vergeten als hun bazen in de knel komen? Of redden ze zich wel? Het doel is een beeld te schetsen van de situatie en de mogelijkheden die er zijn om zowel het welzijn van de dieren als de ondersteuning van de betreffende mensen te versterken. De Raad wil ook handelingsperspectieven en oplossingsrichtingen schetsen voor beleid en praktijk.

Deze verkenning is gebaseerd op literatuur- en bureauonderzoek en interviews met personen en organisaties met relevante kennis en ervaring uit de praktijk of in het beleid.

Kennis uit literatuur en situatie Nederland

Uit het literatuuronderzoek blijkt dat huisdieren op verschillende manieren positief effect hebben op mensen. Onderzoek toont consequent aan dat huisdieren de mens emotionele steun en troost geven, structuur bieden en helpen sociale isolatie en eenzaamheid te verminderen. Ze kunnen daarmee bijdragen aan een betere mentale en fysieke gezondheid en daarmee mogelijk ook aan een vermindering van de druk op de op de mens gerichte zorg.

Tegelijkertijd brengt de kwetsbare situatie van een dierhouder risico's met zich mee voor huisdieren. Wanneer mensen door de omstandigheden onvoldoende in staat zijn om goed voor hun dier te zorgen, kan het welzijn van het dier onder druk komen te staan. Die problemen kunnen zeer divers zijn: van verwaarlozing en mishandeling tot aan het structureel negeren van natuurlijke gedragsbehoeften. De gevolgen kunnen ook de situatie voor de houder verder verslechteren. Dit wordt belicht voor verschillende vormen van kwetsbaarheid: psychische problematiek, dak- en thuisloosheid, armoede, huiselijk geweld en fysieke en cognitieve problemen bij ouderen.

Veel van de wetenschappelijke inzichten zijn gebaseerd op buitenlandse studies en praktijkervaringen. Tegelijkertijd kent de beschikbare kennis nog belangrijke hiaten. Zo is nog weinig onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van het welzijn van huisdieren bij kwetsbare mensen op langere termijn en is er onvoldoende inzicht in de complexe samenhang tussen de diverse sociale en sociaaleconomische factoren en het dierenwelzijn binnen deze groep.

Herkennen en melden van problemen

Voor een oplossing van de welzijnsproblemen is het van belang dat situaties waarin het vermoeden bestaat dat een dier of een mens hulp nodig heeft, worden gemeld. Professionals uit zowel de op mensen gerichte zorg als het diergerichte domein zouden daarin een cruciale rol kunnen en moeten spelen.

Een belangrijk knelpunt is dat de aanwezigheid van huisdieren en het signaleren van eventuele problemen met dierenwelzijn in de op mensen gerichte zorg niet structureel worden meegenomen bij de intake of een rol spelen bij interventies. Aandachtspunt hierbij is dat de opleidingen voor professionals in de sociale zorg en volksgezondheid geen aandacht besteden aan het herkennen van mogelijke gezondheids- of welzijnsproblemen bij dieren. Veterinaire professionals hebben die kennis wel. Voor deze beroepsgroep is een knelpunt dat vaak niet duidelijk is waar zorgen over de dierhouder kunnen worden gemeld.

Hulp voor kwetsbare mensen en hun dieren

Er zijn verschillende initiatieven om kwetsbare huisdierhouders te ondersteunen, variërend van praktische ondersteuning bij verzorging op opvang van dieren tot aan toegang tot laagdrempelige veterinaire zorg en dierenvoedselbanken. Een kenmerk van deze diensten is dat ze meestal het resultaat zijn van bottom-up maatschappelijke initiatieven. Ze zijn vaak lokaal, worden grotendeels gedragen door vrijwilligers en zijn vaak financieel afhankelijk van donaties. Daardoor is het aanbod per regio verschillend en versnipperd. Het blijkt ook dat samenwerking en informatie-uitwisseling tussen mensgerichte hulpverlening en diergerichte hulpverleners in de praktijk moeilijk verloopt.

Kaders voor dierenwelzijn

Zorgplicht

De *Wet dieren* en de daarop gebaseerde regelingen vormen het wettelijke kader voor het dierenwelzijn. Relevant voor huisdieren bij kwetsbare mensen is de algemene zorgplicht (artikel 1.4). Die houdt in dat iedereen die weet of vermoedt dat een dier benadeeld wordt de verantwoordelijkheid heeft daar iets aan te doen. De zorgplicht geldt in principe ook voor op mensen gerichte professionals die bij de uitoefening van hun werk zien dat huisdieren onvoldoende zorg krijgen. Voor dierenartsen is artikel 4.2 van de *Wet dieren* van belang. Die stelt dat veterinaire professionals niet mogen nalaten noodzakelijk zorg te verlenen. Dat is een knelpunt wanneer de dierhouder die zorg niet kan betalen.

Gemeenten en sociaal beleid

Lagere overheden, zoals gemeenten, hebben geen bevoegdheden voor het stellen van kaders voor dierenwelzijn. Ze kunnen wel indirect invloed uitoefenen via andere beleidsterreinen. Ze kunnen bijvoorbeeld dierenwelzijnsdoelen laten meelopen (‘meekoppelen’) met het sociaal beleid. De wetgeving in het sociale – en het volksgezondheidsdomein heeft geen expliciete aandacht voor het welzijn van huisdieren. In de *Participatiewet* (Pw), die onder meer regels stelt voor bijstandsuitkeringen en bijzondere bijstand, wordt het houden van een huisdier niet genoemd.

Privacybescherming en geheimhoudingsplicht

Relevant voor het melden van zorgwekkende situaties rond het welzijn van dieren bij kwetsbare mensen is de regelgeving voor privacybescherming en geheimhoudingsplicht. De Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) beperkt dierenartsen in het doorgeven van gegevens. Op mensen gerichte zorg- en hulpverleners hebben vaak te maken met geheimhoudingsplicht, zoals vastgelegd in de *Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg* en in beroepscodes.

Ervaringen en expertise uit de praktijk

In aanvulling op het literatuur- en bureauonderzoek zijn inzichten verzameld in interviews met personen en organisaties die relevante kennis en ervaring hebben in de praktijk of in het beleid. In vrijwel alle gesprekken werd bevestigd dat dieren voor kwetsbaren mensen van groot belang zijn. Daar staan negatieve effecten tegenover. De verantwoordelijkheid kan moeilijkheden en stress opleveren. Ook kan een huisdier de toegang tot hulpverlening bemoeilijken. Zo houden opvangfaciliteiten voor daklozen of woonzorginstellingen voor kwetsbare ouderen slechts in zeer beperkte mate rekening met huisdieren.

Voor financieel kwetsbare dierhouders vormen de kosten van de verzorging en met name de veterinaire zorg een specifiek probleem. Naast initiatieven voor laagdrempelige veterinaire zorg en financiële hulp is het ontwikkelen van de 'contextuele' benadering van de diergeneeskundige zorg een mogelijke oplossing. Deze houdt in dat de behandeling van een dier wordt afgestemd op de behoeften van het dier én de mogelijkheden van de houder. Deze benadering wijkt af van de 'gouden standaard' waarbij de beste en nieuwste methoden de voorkeur krijgen, wat vaak hogere kosten met zich meebrengt.

Uit de gesprekken blijkt dat welzijnsproblemen van huisdieren vooral ontstaan wanneer verschillende vormen van kwetsbaarheid samenkomen. De problemen zijn doorgaans het grootst wanneer er geen sociaal netwerk of professionele ondersteuning is.

Problemen worden niet of laat gemeld

Volgens de geïnterviewde experts worden de problemen van dieren bij kwetsbare mensen vaak niet of laat opgemerkt, ook al zijn de mensen al bekend bij de (op mensen gerichte) hulpverlening. Hulpverleners laten soms bewust na problemen van huisdieren te melden, omdat ze de relatie met de cliënt niet willen schaden of de angst bestaat dat de dieren – die belangrijk zijn voor hun cliënt – weggehaald zouden kunnen worden.

Alertheid op het welzijn van huisdieren is belangrijk voor de dieren zelf, maar ook voor de betreffende dierhouder. Wanneer een dier plotseling minder goed wordt verzorgd, kan dit wijzen op psychische, lichamelijke, sociale of financiële problemen. Het welzijn van mens en dier zijn nauw met elkaar verbonden. Dit principe wordt aangeduid met de term One Welfare.

Uit de interviews blijkt echter dat er nauwelijks structureel contact bestaat tussen hulpverleners voor mensen - zowel medisch als sociaal - en diergerichte hulpverleners. De sectoren zijn sterk verkokerd; de verschillende domeinen opereren los naast elkaar.

Aandachts- en verbeterpunten

De geïnterviewde experts noemen verschillende knelpunten en oplossingsrichtingen voor de ondersteuning van kwetsbare mensen met huisdieren.

Er wordt benadrukt dat effectieve hulpverlening aan kwetsbare mensen met huisdieren vraagt om een menselijke, niet-bureaucratische en niet-veroordelende benadering. Het vertrouwen van de cliënt is essentieel, tegelijkertijd moet rekening worden gehouden met het belang van de dieren.

Een veelgenoemd verbeterpunt is de versnippering en het gebrek aan eenduidigheid van het hulpaanbod ten behoeve van dieren bij kwetsbare mensen. Hierdoor is het voor zowel cliënten als professionals lastig om passende ondersteuning te vinden.

Verder geven vrijwel alle geïnterviewden aan dat er te weinig aandacht voor dieren is in de op mensen gerichte hulp. In het beleid, de intakeprocedures en in de uitvoering van hulp- of zorgtrajecten moet de aanwezigheid van huisdieren standaard meegenomen worden.

Bovendien is het voor veel op mensen gerichte professionals niet duidelijk wat zij kunnen en moeten doen voor huisdieren. Geïnterviewden pleiten voor explicietere afspraken over verantwoordelijkheden en handelingsrichtlijnen.

Conclusies en vervolgstappen

De zienswijze bevat onder meer de volgende conclusies en mogelijke vervolgstappen.

Conclusies

- Kwetsbaarheid van mensen vergroot risico's voor dierenwelzijn
  Huisdieren bij kwetsbare mensen lopen een verhoogd risico op aantasting van hun welzijn. Tijdige ondersteuning kan voorkomen dat situaties escaleren en kan zowel dierenleed als menselijk leed verminderen.
- One Welfare: welzijn van mens en dier zijn onlosmakelijk verbonden
  Het is duidelijk dat het welzijn van mensen en hun huisdieren nauw met elkaar verbonden zijn. De mens-dierrelatie kan waardevol zijn voor een bredere preventieve aanpak: One Welfare. De Raad vraagt hiervoor nadrukkelijk aandacht.
- Verkokering staat integrale benadering in de weg
  Een integrale benadering wordt gehinderd doordat het welzijn van mensen en het welzijn van dieren grotendeels afzonderlijk worden benaderd in het beleid, de regelgeving en de uitvoering.
- Signalen worden onvoldoende herkend en handelingsperspectief ontbreekt
  Hulpverleners in de gezondheidszorg en het sociale domein blijken signalen over het welzijn van dieren onvoldoende te herkennen. Diergerichte professionals weten vaak niet waar ze terecht kunnen om hun zorgen te melden.
- Voldoende reden voor zorg en noodzaak tot actie
  Hoewel exacte cijfers over de omvang van de problematiek ontbreken, geeft de verkenning aanleiding om meer aandacht te besteden aan het welzijn van dieren die zich bevinden bij kwetsbare mensen. De Raad is van mening dat er reden is voor zorg en noodzaak tot actie.

Mogelijke vervolgstappen

- Verkokering verminderen en samenwerking stimuleren
  Het omarmen van het One Welfare-concept kan op landelijk en lokaal niveau een sector-overstijgende en interdisciplinaire samenwerking stimuleren. Op landelijk niveau zou onderzocht moeten worden hoe een structurele samenwerking tussen relevante ministeries tot stand gebracht kan worden. Op lokaal niveau wordt een integrale benadering mogelijk door gemeenten, sociaal werk, zorg, huisartsen/GGZ, diergerichte professionals en dierenwelzijnsorganisaties bij elkaar te brengen.
- Signalering verbeteren en handelingsperspectief bieden
  Professionals in het veld hebben behoefte aan praktische hulpmiddelen, zoals handelingskaders en flowcharts. Daarnaast hebben ze een laagdrempelige mogelijkheid nodig voor overleg en advies, via hulplijnen en helpdesks.
- Overzicht aanbod ondersteuning en zorg verbeteren
  Het creëren en onderhouden van één eenvoudig toegankelijk landelijk overzicht van beschikbare hulpmogelijkheden, zou de toegang belangrijk verbeteren.
- Preventie en bewustwording stimuleren
  Voorlichting voor kwetsbare groepen over de verantwoordelijkheden, risico's en kosten op de korte en lange termijn helpt mensen een verantwoorde keuze te maken en beter voorbereid te zijn op de mogelijke consequenties.
- Aandacht besteden aan dierenwelzijn in opleidingen
  Professionals in de op mensen gerichte zorg hebben basiskennis van dierenwelzijn nodig om signalen te herkennen en te weten hoe ze daarmee moeten omgaan
- Wetenschappelijk onderzoek doen
  De beschikbare wetenschappelijke kennis is deels gebaseerd op buitenlands onderzoek en vertoont een aantal hiaten. Onderzoek in Nederland is nodig om meer inzicht te krijgen in de problematiek, ten behoeve van zowel het beleid als oplossingen in de praktijk.

Afsluitend

De Raad denkt graag mee over vervolgstappen en is bereid daar een bijdrage aan te leveren.

De Raad ziet de maatschappelijke voordelen van One Welfare. Een samenleving waarin aandacht is voor kwetsbare mensen heeft ook aandacht voor de dieren die voor de mens van grote betekenis zijn. Dieren helpen is tegelijkertijd mensen helpen.

1. Inleiding

Deze zienswijze is een verkenning van de problematiek rond huisdieren bij kwetsbare mensen. Het onderwerp komt voort uit de wens om de plaats van dieren in de brede maatschappelijke ontwikkelingen te onderzoeken, één van de hoofdthema's van de meerjarenagenda van de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA). Deze inleiding gaat in op de aanleiding en achtergrond, het doel en de gevolgde werkwijze.

1.1 Aanleiding en achtergrond

In het rapport *Staat van het Dier 2024* (RDA, 2024) concludeerde de RDA dat bij het beoordelen van het welzijn van dieren niet alleen de directe leefomgeving van belang is, ook het bredere systeem waarin het dier zich bevindt is bepalend. De Raad heeft vervolgens in 2025 dat bredere systeem nader bekeken. Daarvoor zijn zes maatschappelijke trends, die volgens de Sociaal-Economische Raad (SER) bepalend zijn voor de toekomst van Nederland, bezien als mogelijk relevante ontwikkelingen. Dat zijn: vergrijzing, groeiende sociale ongelijkheid, digitalisering en technologische vooruitgang, verschuivende geopolitieke verhoudingen, klimaatverandering en verlies van biodiversiteit, en de toenemende vraag naar ruimte. Om de mogelijke effecten op het dierenwelzijn verder te concretiseren zijn de genoemde trends getoetst aan de leidende principes voor een dierwaardige houderij (RDA, 2021), met als doel te verkennen welke dierbehoeften mogelijk onder druk komen te staan.

De resultaten van die eerste verkenning zijn vastgelegd in het werkdocument *Mogelijke effecten van maatschappelijke ontwikkelingen op dieren – een eerste verkenning* (RDA, 2025). Hierin wordt onder andere geconstateerd dat de vergrijzing en groeiende sociale ongelijkheid leiden tot een toename van het aantal kwetsbare mensen (zie begripsomschrijving) in Nederland. Dat heeft consequenties voor de dieren die zich bij deze mensen bevinden. Dat zijn voornamelijk huisdieren. Dit is een grote categorie: volgens een onderzoek uitgevoerd door Ipsos namens de Nederlandse Voedingsindustrie Gezelschapsdieren en Dibevo (NVG, 2026) heeft 44% van alle Nederlandse huishoudens één of meerdere huisdieren.

Tot op heden is er in het werk van de RDA relatief weinig belangstelling geweest voor de mogelijke impact van de problematiek van kwetsbare mensen op hun dieren. Daarom heeft de Raad op eigen initiatief een zienswijze uitgewerkt over dit onderwerp. Hoe staat het met de huisdieren van mensen? Worden deze vrienden vergeten als hun bazen in de knel komen, of redden ze zich wel? In december 2025 verscheen het startdocument hiervoor, met de volgende hoofdvraag: *Hoe is het welzijn van gezelschaps- en hobbydieren die verblijven bij mensen in een kwetsbare positie, gewaarborgd?* (RDA, 2025-1).

1.2 Doel en rol

Deze zienswijze is bedoeld als verkenning. Hierin wordt een beeld geschetst van de situatie van huisdieren bij kwetsbare mensen, de problemen en knelpunten die zich voordoen en de mogelijkheden om zowel het welzijn van

de dieren als de ondersteuning van hun houders te versterken. Het doel is ook handelingsperspectieven en oplossingsrichtingen te schetsen voor beleid en praktijk, gericht op het bevorderen van het welzijn van de dieren en een betere ondersteuning van kwetsbare huisdierhouders en daarmee dus ook het welzijn van mensen.

De thematiek raakt aan verschillende domeinen in het overheidsbeleid: dierenwelzijn, volksgezondheid en sociale zorg. Daarom is dit rapport relevant voor de ministeries van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN), van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), en ook voor de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en/of individuele gemeenten.

1.3 Afbakening en relatie met eerdere RDA-zienswijzen

Deze zienswijze richt zich op het welzijn van huisdieren bij kwetsbare mensen, waarbij zowel het dierenwelzijnsdomein als het sociale domein (inclusief gezondheidszorg voor mensen) wordt verkend. In deze context zijn de belangen en het welzijn van mens en dier nauw met elkaar verweven. De focus ligt op de samenhang tussen de kwetsbaarheid van mensen en het dierenwelzijn, en op de vraag in hoeverre beleid, wet- en regelgeving en bestaande structuren voldoende rekening houden met de positie van huisdieren bij kwetsbare mensen.

In 2022 publiceerde de RDA de zienswijze *Dieren in het Huis van Thorbecke*, over de mogelijkheden en beperkingen voor lagere overheden om beleid te ontwikkelen op het gebied van dierenwelzijn (RDA, 2022). Die zienswijze raakt het huidige onderwerp, omdat gemeenten dicht bij mensen met kwetsbare posities staan en zo een belangrijke rol kunnen spelen in het waarborgen van het welzijn van de dieren bij die groep. In 2019 verscheen de zienswijze *Dierbare hulpverleners: Welzijn voor mens en dier?*, waarin de RDA onderzocht wat nodig is om hulp- of therapiedieren op een verantwoorde manier in te zetten, waarbij het welzijn van zowel mens als dier gewaarborgd blijft (RDA, 2019). De nu voorliggende zienswijze gaat niet over dieren die worden ingezet als hulp- of therapiedier, maar richt zich uitsluitend op dieren die als huisdier worden gehouden.

1.4 Werkwijze

Deze zienswijze is gebaseerd op literatuur- en bureauonderzoek en op interviews.

1. Literatuur- en bureauonderzoek

Het literatuuronderzoek is breed opgezet: zowel wetenschappelijke publicaties als ‘grijze’ literatuur (zoals jaarverslagen, rapporten, scripties en beleidsnota’s) zijn meegenomen. Er is gebruikgemaakt van verschillende methoden voor het zoeken en analyseren van relevante literatuur, waaronder wetenschappelijke zoekmachines en de AI-gestuurde onderzoekstool AnswerThis. De met deze hulpmiddelen gevonden informatie is gecontroleerd aan de hand van de oorspronkelijke bronnen. Hierbij is beoordeeld of de bron betrouwbaar en relevant was voor de onderzoeksvraag en of de door AI gegenereerde interpretatie van de resultaten overeenkomt met de inhoud van de originele

publicatie. Ook is literatuur meegenomen die bekend was bij de forumleden en de personen die zijn geïnterviewd.

Daarnaast is naar informatie gezocht over het herkennen en melden van problemen en over praktische ondersteunings-initiatieven en barrières voor zorg. Ter aanvulling is internationale input verzameld vanuit het EuroFAWC-netwerk. Binnen dit netwerk zijn reacties ontvangen vanuit zeven zusterorganisaties. Deze bijdragen bieden een praktijkgerichte internationale aanvulling. Hoofdstuk 5 geeft een beknopt overzicht. Verder is een overzicht gemaakt van relevante Nederlandse wet- en regelgeving (Hoofdstuk 6). Hiervoor is gebruikgemaakt van beleidsdocumenten, juridische bronnen en praktijkgegevens.

De verzamelde informatie is aangevuld met gegevens van Nederlandse overheden en organisaties, waaronder het ministerie van LVVN, de VNG, de Dierenbescherming en Stichting DierenLot. Dit alles levert een breed, praktijkgericht en geïntegreerd beeld op van zowel beleid en regelgeving als de wetenschappelijke literatuur rondom dierenwelzijn en maatschappelijke kwetsbaarheid.

2. Interviews

In aanvulling op het literatuur- en bureauonderzoek is informatie verzameld in interviews met personen of organisaties met specifieke kennis en ervaring, die volgens de forumleden meerwaarde konden bieden voor de verkenning. Deze zijn op de volgende manieren gevonden:

- Gebruik van het eigen netwerk van leden van het forum;
- Contact via de websites van organisaties gericht op hulp aan mensen in kwetsbare posities of hulp aan dieren van deze mensen, gevonden via internetsearch.
- Een open oproep via LinkedIn;
- Een oproep via 1SociaalDomein (landelijk online platform voor professionals in het sociaal domein);
- Een oproep via Aegis (branchevereniging wettelijke vertegenwoordigers en inkomensbeheerders);
- In ieder interview is gevraagd naar relevante personen of organisaties die ook geïnterviewd zouden moeten worden.

Bijlage 1 bevat gegevens van de geïnterviewde personen, voor zover de geïnterviewde ingestemd heeft met openbaarmaking van die gegevens. De interviews zijn online of fysiek afgenomen aan de hand van een vragenlijst (semigestructureerde interviewmethode). De vragenlijst (zie Bijlage 2) is, samen met de startnotitie en het begrippenkader, voorafgaand aan het interview toegestuurd aan de respondenten. De interviews zijn waar mogelijk opgenomen en automatisch getranscribeerd via Microsoft Teams (online interviews) of de applicatie Transkript (fysieke interviews). De transcripten zijn vervolgens door Mistral Vibe (voorheen Le Chat) omgezet in conceptverslagen. Deze conceptverslagen zijn zowel door de interviewer als door de geïnterviewde gecontroleerd en waar nodig aangepast of aangevuld.

Er zijn geen interviews gehouden met dierhouders uit kwetsbare groepen. Hoewel hun problematiek centraal staat in deze zienswijze, zijn resultaten uit gesprekken met individuen moeilijk te extrapoleren naar de hele groep. Bovendien zijn mensen uit die doelgroep niet eenvoudig te bereiken. Een representatieve enquête zou een mooie aanvulling kunnen vormen als vervolg op deze zienswijze.

2. Literatuurstudie en situatie in Nederland

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van resultaten afkomstig uit de wetenschappelijke en 'grijze' literatuur. Aan bod komen onder meer de positieve kanten van huisdieren voor (kwetsbare) mensen, de (potentiële) knelpunten voor het welzijn van de huisdieren en de invloed van verschillende vormen van kwetsbaarheid bij mensen.

2.1 Positieve kanten huisdierbezit

Onderzoek toont consequent aan dat huisdieren de mens emotionele steun en troost bieden en helpen sociale isolatie en eenzaamheid te verminderen. Ook tijdens de COVID-19-pandemie was dit effect zichtbaar, waarbij huisdierhouders minder toename in eenzaamheid en een stabielere mentale gezondheid rapporteerden dan mensen zonder huisdier (Ratschen et al., 2020; Oliva & Johnston, 2021). Onderzoek onder senioren laat zien dat huisdierhouderschap bijdraagt aan sociale participatie, zorgt voor een verhoogde interactie met andere mensen en een gevoel geeft van sociale insluiting (Hui Gan et al., 2020). Zwitsers onderzoek onder 55-plussers laat zien dat het hebben van een huisdier vaak gepaard gaat met positieve ervaringen zoals gezelschap en emotionele steun (Meier & Maurer, 2022). Huisdieren kunnen bovendien een rol spelen in het omgaan met verlies en veranderingen in het leven. Een kwalitatieve studie onder ouderen beschrijft hoe huisdieren emotionele steun bieden tijdens het rouwproces en bijdragen aan het behoud van dagelijkse routines en een gevoel van doelgerichtheid (Thompson & Kim, 2021). Een overzichtsstudie laat daarnaast zien aan dat huisdieren kunnen bijdragen aan lichamelijke activiteit en algemeen welzijn bij thuiswonende ouderen (Obradovic et al., 2019).

2.2 Ontwikkeling aantal verwaarloosde dieren

In Nederland zijn in de afgelopen jaren aanzienlijk meer meldingen van mogelijke verwaarlozing van honden en katten gedaan (LID, 2026). Ten opzichte van 2022 nam het aantal meldingen van verwaarloosde honden in 2023 met 17% toe tot 2.760, en voor katten in 2024 zelfs met ruim 50% tot 2.304 meldingen. Deze stijging betekent niet automatisch dat verwaarlozing onder alle gehouden dieren evenredig is toegenomen. Ook andere ontwikkelingen hebben invloed op de cijfers, zoals een groter aantal huisdieren, een veranderde meldingsbereidheid en betere vindbaarheid van meldpunten. Volgens de Landelijke Inspectiedienst Dierenwelzijn (LID) hangen de toegenomen meldingen in deze periode onder meer samen met de coronapandemie, toen veel mensen een huisdier namen tijdens de lockdowns. Ook de hoge inflatie in de periode erna speelde een rol: voor financieel kwetsbare huishoudens zijn de gestegen kosten voor diervoeding, algemene verzorging en dierenartsbezoeken moeilijker op te brengen. De LID signaleert dat eigenaren door de financiële druk de benodigde zorg voor hun dier niet altijd kunnen bieden.

Hoewel het aantal behandelde meldingen over verwaarlozing van honden en katten in 2025 licht afnam, nam volgens de LID de ernst van de gevallen juist toe. Waar het eerder vaker ging om relatief milde vormen van achterstallige verzorging, zoals te lange nagels of vervilte vachten, worden inspecteurs nu vaker geconfronteerd met ernstige situaties waarin dieren onvoldoende of geen voedsel krijgen, in vervuilde omstandigheden leven of noodzakelijke medische zorg te laat ontvangen.

2.3 Psychische problematiek

Er zijn in Nederland veel mensen die kampen met psychische problemen. De *Monitor mentale gezondheid 2025* (Bon-Martens et al., 2025) laat zien dat psychische en gedragsstoornissen een aanzienlijke maatschappelijke ziektelast veroorzaken.

Voor mensen met psychische aandoeningen bieden huisdieren vaak een vorm van verbinding die vrij is van de complexiteit van menselijke relaties (Brooks et al., 2019). Huisdieren geven deze mensen een gevoel van zekerheid en bescherming. Ook kunnen dieren helpen bij het beheersen van de psychische symptomen (Brooks et al., 2016). In een onderzoek onder universiteitsstudenten met borderline persoonlijkheidsstoornis blijken degenen met huisdieren lagere niveaus van angst, depressie en somatisatie (lichamelijke klachten als gevolg van de stoornis) te hebben en een hoger zelfvertrouwen dan hun lotgenoten zonder huisdieren (Khattiya et al., 2026).

Huisdieren kunnen ook negatieve effecten hebben op de mentale gezondheid. Een te sterke gehechtheid kan emotionele kwetsbaarheden veroorzaken en psychische problemen verergeren (Nardi et al., 2025). Daarnaast kan de zorg voor een ziek dier een aanzienlijke psychosociale belasting vormen. Onderzoek onder 124 huisdierhouders laat zien dat een hoge zorglast samenhangt met verhoogde symptomen van depressie, angst en stress (Spitznagel et al., 2019). Dit benadrukt dat het welzijn van het dier en het welzijn van de houder nauw met elkaar verbonden zijn (One Welfare-gedachte): achteruitgang van de gezondheid van het dier kan ernstige gevolgen hebben voor de mentale gezondheid van de houder, wat op zijn beurt de zorg voor het dier kan beïnvloeden.

Een systematische review toont aan dat dieren langdurige emotionele steun kunnen bieden aan mensen met psychische aandoeningen, maar dat de emotionele en praktische belasting voor de houder kan toenemen bij ziekte of overlijden van het dier (Brooks et al., 2018). Een kwalitatieve studie in een psychiatrische rehabilitatie-instelling bevestigt dit: gezamenlijk houderschap van een hond[1] kan de mentale gezondheid verbeteren, maar brengt tegelijkertijd extra verantwoordelijkheden en zorglast met zich mee (Maroney & Kougioumtzis, 2023). Daarnaast ontstaat er bij verzorgend personeel soms een gevoel van gedeelde of zelfs primaire zorgverantwoordelijkheid, mede doordat niet alle cliënten in staat worden geacht om adequaat voor een dier te zorgen. Met name het dagelijkse verzorgen van een hond - zoals uitlaten, voeden en veterinaire zorg bij ziekte of letsel - kan als tijdsintensief en belastend worden ervaren.

[1] Het gaat hierbij niet om een therapiehond, maar om een hond die als gezamenlijk eigendom van de patiënten in een huis verblijft.

In sommige gevallen kan psychische problematiek leiden tot zeer problematisch huisdierhouderschap, zoals bij een dierenverzamelstoornis. Onderzoeken in Italië, Brazilië en Engeland laten zien dat 'dierenhoarders'[2] soms honderden dieren verzamelen zonder deze adequaat te kunnen verzorgen, met ernstige gevolgen voor dierenwelzijn (Sacchettino et al., 2023; Ferreira et al., 2020; Wilkinson et al., 2022). De studies wijzen uit dat psychische factoren zoals obsessief-compulsieve kenmerken, depressieve klachten en sociale isolatie hierbij regelmatig een rol spelen. In combinatie met een sterke emotionele binding met dieren en een verminderd ziekte-inzicht kunnen deze ertoe leiden dat de houder steeds meer dieren verzamelt, waarbij hij steeds minder goed in staat is ervoor te zorgen. In deze gevallen ontstaan situaties waarin grote aantallen dieren verwaarloosd raken.

Psychische problematiek kan onderliggend zijn aan problematisch drugsgebruik, of ermee samengaan. Ook drugs brengen risico's voor huisdieren met zich mee. Voorbeelden zijn blootstelling aan toxische stoffen en het tijdelijk ontbreken van aandacht voor het dier van de houder. In 2024 registreerde het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum (NVIC, 2025) 98 telefonische meldingen van blootstelling van een dier aan drugs en illegale middelen, waarvan 59 betrekking hadden op cannabisproducten. Daarnaast werd de NVIC-website 304 keer geraadpleegd voor informatie over THC en andere stoffen in cannabis (hasj, wiet), in relatie tot dieren.

Sociale factoren kunnen deze problematiek verergeren: houders die zich schamen voor hun situatie of bang zijn voor maatregelen van autoriteiten, schakelen minder snel veterinaire hulp in, waardoor noodzakelijke zorg voor dieren wordt uitgesteld en het risico op verslechterend dierenwelzijn, verspreiding van ziekten en onhygiënische leefomstandigheden toeneemt (Chambers & Protopopova, 2025).

In sommige gevallen kan psychische problematiek samenhangen met opzettelijke dierenmishandeling. Nederlands onderzoek laat zien dat de daders uiteenlopende achtergronden en persoonlijke kenmerken hebben. Financiële problemen en psychische stoornissen - zoals antisociale persoonlijkheidsstoornissen of bepaalde vormen van een autismespectrumstoornis - komen daarbij regelmatig voor. Dierenmishandeling ontstaat vaak uit frustratie en de meeste incidenten vinden plaats in de woning van de dader. Dit komt het vaakst voor bij honden (Van Wijk et al., 2018).

Hoewel cognitieve beperkingen in de gezondheidszorg niet onder het begrip 'psychische problematiek' valt, wordt cognitieve problematiek in deze zienswijze ook onder dit begrip meegenomen. Lage cognitieve vaardigheden kunnen namelijk ook van invloed zijn op de mate waarin iemand in staat is goed voor zijn of haar dier te zorgen. Er is nauwelijks onderzoek beschikbaar naar de vraag of, en in welke mate, (aangeboren) lage cognitieve vaardigheden een risico vormen voor het welzijn van huisdieren. Op basis van de beschikbare literatuur kan hierover dan ook geen eenduidige uitspraak worden gedaan. De problematiek van ouderen met cognitieve achteruitgang wordt behandeld in paragraaf 2.7.

[2] Een dierenhoarder is iemand die dwangmatig meer dieren houdt dan hij of zij zelf op een goede manier kan verzorgen.

2.4 Dak- en thuisloosheid

Voor dak- of thuislozen kan het zorgen voor een huisdier zowel een bron van steun zijn als een bron van uitdagingen voor het welzijn van de dieren. Een studie onder dakloze hondenbezitters in het Verenigd Koninkrijk laat zien dat houders vaak sterk betrokken zijn bij het welzijn van hun dieren en zich actief inspannen om goed voor ze te zorgen (Bailey et al., 2023). Tegelijkertijd brengt de leefomgeving specifieke problemen met zich mee. Zo kan het lastig zijn om een geschikte slaapplaats te vinden en kunnen de betrokken dieren worden blootgesteld aan stressvolle prikkels in een onzekere leefomgeving. Toegang tot een veilige rustplek blijkt belangrijk voor het welzijn van deze dieren. Een enquête onder dakloze personen in de Amerikaanse stad Columbus laat zien dat huisdieren soms een belemmering vormen voor toegang tot tijdelijke opvang of huisvesting. Huisvestingsproblemen blijken de belangrijkste reden voor het afstaan van huisdieren onder deze groep (Rullán-Oliver et al., 2022).

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS, 2025-a) schat het aantal daklozen in Nederland begin 2024 op 33.000 mensen (18–65 jaar), een toename ten opzichte van de schatting in 2022 (bijna 27.000). Met een zogeheten ETHOS-telling komt het aantal dak- en thuislozen aanzienlijk hoger uit. Met deze methode, die in Europa geldt als de meest betrouwbare manier, worden niet alleen mensen die op straat of in een opvang verblijven meegeteld, maar ook mensen die noodgedwongen op andere plekken wonen. In 2025 werden bij een ETHOS-telling in 57 van de 342 gemeenten 28.721 dak- en thuisloze personen geteld (Kuijpers et al., 2025).

2.5 Armoede en financiële kwetsbaarheid

Armoede of financiële kwetsbaarheid beperkt niet alleen de leefomstandigheden van mensen, maar kan ook de toegang tot voeding, veterinaire zorg en andere essentiële voorzieningen voor hun huisdieren bemoeilijken. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS, 2025-b) leefden in 2024 ongeveer 1,65 miljoen mensen in Nederland in armoede of in een bijna-arme situatie. Volgens het Landelijk Informatiecentrum Gezelschapsdieren hebben naar schatting meer dan 250.000 minimahuishoudens in Nederland huisdieren (LICG, z.d.-a).

Het Marktonderzoek Medische Zorg Huisdieren laat zien dat dierenartskosten problematisch zijn voor minimahuishoudens, oftewel huishoudens met een inkomen op of onder het sociaal minimum. Veel huisdierhouders verdiepen zich voorafgaand aan de aanschaf slechts beperkt in de toekomstige zorgbehoeften en -kosten van een huisdier (Autoriteit Consument & Markt, 2026). Uit onderzoek van Ipsos/I&O blijkt dat bijna de helft van de huisdierhouders (49%) vooraf niet nadenkt over de standaard medische zorg die een dier nodig heeft en de bijbehorende kosten. De mogelijkheid van onverwachte medische zorgkosten wordt door 43% niet overwogen. Verder neemt slechts 37% de gezondheidsrisico’s van het ras of dier mee in de voorbereiding. Hierdoor kunnen huisdiereigenaren later worden geconfronteerd met onverwachte kosten en zorgvragen (Autoriteit Consument & Markt, 2026).

Een Britse studie naar vroegtijdige sterfte van honden en katten laat zien dat dieren in welvarende huishoudens langer leven dan dieren in minder welvarende gebieden (Farrell et al., 2024). Deze ongelijkheid blijkt ook uit ruimtelijke analyses van dierenopvangcentra. In een onderzoek in de Amerikaanse staat Georgia blijken buurten met een hoge sociaal-kwetsbaarheidsindex significant vaker hotspots voor honden met

gezondheidsproblemen, verwaarlozing of een verhoogde kans op euthanasie (Dyer & Milot, 2019). Australisch onderzoek laat zien dat dieren vaker worden afgestaan door houders uit lagere inkomensgebieden (Wills et al., 2024). Katten overkomt dat vaker dan honden; en op jongere leeftijd. De reden voor het afstaan van het dier heeft in 86% van de gevallen te maken met mens-gerelateerde factoren, zoals problemen met huisvesting, financiële beperkingen of de gezondheid van de eigenaar. Slechts 14% van de gevallen hangt samen met factoren die direct betrekking hadden op het dier zelf. Bij lagere sociaaleconomische groepen vormden financiële problemen de belangrijkste reden, terwijl in hogere sociaaleconomische groepen vaker gezondheids- of gezins-gerelateerde factoren een rol spelen. Deze bevindingen laten zien dat het afstaan van dieren niet alleen samenhangt met individuele omstandigheden, maar ook met bredere sociaaleconomische factoren. Uit een recent Fins onderzoek blijkt ook een verband met dierenmishandeling. 60% van de verdachten noemt persoonlijke problemen als oorzaak, zoals financiële moeilijkheden of een echtscheiding (Valtonen et al., 2024).

Mensen met een lage sociaaleconomische positie hebben ook minder toegang tot dierenzorg. Onderzoek in de Amerikaanse stad Detroit naar zogenoemde ‘animal welfare deserts’ laat zien dat voorzieningen voor dierenzorg ongelijk verdeeld zijn: de rijkere wijken worden aanzienlijk beter bediend dan economisch kwetsbare buurten (Reese & Li, 2023). Praktische initiatieven zoals dierenvoedselbanken spelen een belangrijke rol bij het waarborgen van dierenwelzijn. Onderzoek naar een dierenvoedselbank in de Canadese stad Vancouver laat zien dat financieel kwetsbare huisdierhouders wekelijks afhankelijk zijn van deze voorzieningen, voornamelijk voor katten en honden. Het gebruik varieert gedurende de maand en hangt samen met het moment van uitbetaling van inkomensondersteuning, wat laat zien dat financiële schommelingen direct invloed hebben op de beschikbaarheid van voedsel voor dieren. De dierenvoedselbanken bieden daarmee een belangrijke ondersteuning voor huishoudens die moeite hebben om in de basisbehoeften van hun dieren te voorzien (Schor & Protopopova, 2021). Wanneer houders nauwelijks het voer kunnen betalen, ligt het voor de hand dat ze ook andere uitgaven moeilijk kunnen opbrengen; zoals dierenartskosten, vaccinaties, preventieve zorg en castratie of sterilisatie. Dit blijkt ook uit onderzoek: houders die moeite hebben om basisbehoeften zoals voeding en verzorging te bekostigen, hebben beperkt of vertraagd toegang tot noodzakelijke diergeneeskundige zorg, met de negatieve gevolgen voor het dierenwelzijn van dien (Jacobson et al., 2024).

Tegelijkertijd toont onderzoek aan dat huisdierhouders die financiële of praktische steun nodig hebben, deze vaak niet zoeken. De Britse dierenwelzijnsorganisatie Blue Cross wijst op barrières zoals schaamte, schuldgevoel, angst voor vooroordelen en een sterke wens om problemen zelfstandig op te lossen (Muldoon & Williams, 2024). Deze bevindingen suggereren dat een deel van de problematiek onzichtbaar blijft. Wanneer houders geen hulp zoeken, blijven ook de signalen van verminderde zorg buiten beeld, wat gevolgen kan hebben voor tijdige signalering en ondersteuning van zowel mens als dier.

2.6 Onveilige omstandigheden

Volgens het CBS waren er in 2025 136.325 meldingen van huiselijk geweld bij de Stichting Veilig Thuis (CBS, 2026). Huiselijk geweld vormt niet alleen een ernstige bedreiging voor mensen, maar kan ook grote gevolgen hebben voor het welzijn van in het betreffende huis aanwezige dieren. Regelmatig gaat dit

gepaard met mishandeling van dieren en soms worden dieren gebruikt om angst te creëren of controle uit te oefenen. Dit brengt de fysieke en emotionele gezondheid van de dieren in gevaar. Slachtoffers van huiselijk geweld kunnen moeilijk hun situatie ontvluchten als er sprake is van huisdieren met een grote emotionele betekenis. In sommige gevallen gebruikt de pleger het dier als middel van controle, bijvoorbeeld door (te dreigen met) mishandeling (Gallagher et al., 2008). Het is dan extra problematisch als een slachtoffer zijn of haar dier niet kan meenemen naar een opvanglocatie.

Op populatieniveau, onder mensen, is een duidelijke samenhang gevonden tussen partnergeweld en dierenmishandeling. Een Canadese studie laat zien dat bedreiging of mishandeling van huisdieren door een partner significant samenhangt met zowel emotioneel als financieel misbruik binnen de relatie (Fitzgerald et al., 2020). Hier gaat het om vormen van controle en manipulatie – bijvoorbeeld wanneer een partner het huishoudbudget controleert, het inkomen bewaakt, of huisdierkosten weigert te betalen – als onderdeel van bredere patronen van coërcitieve (dwingende) controle. Dit sluit aan bij de internationaal erkende 'The Link'-benadering (in het Nederlands ook aangeduid als de 'cirkel van geweld'), waarin dierenmishandeling, partnergeweld en kindermishandeling worden gezien als onderling verbonden verschijnselen binnen hetzelfde geweldssysteem. Dit concept benadrukt dat dierenmishandeling kan voorkomen binnen bredere patronen van relationeel geweld en controle, waarin verschillende vormen van mishandeling en dreigend gedrag elkaar versterken. Ook kinderen worden beïnvloed door deze dynamiek. Positieve interacties met huisdieren kunnen een beschermend effect hebben op de mentale gezondheid van kinderen in geweldssituaties, terwijl blootstelling aan dierenmishandeling de negatieve effecten van geweld juist versterkt (Hawkins et al., 2019).

Verder kan het voor mensen ernstige gevolgen hebben - zoals verdriet, schuldgevoelens en traumatische stress – als ze gedwongen worden gescheiden van hun huisdieren. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer slachtoffers een gewelddadige relatie moeten verlaten en hun dieren niet kunnen meenemen. Dat is voor de slachtoffers extra problematisch omdat ze zich verantwoordelijk voelen voor het welzijn van de dieren die achterblijven. Deze zijn extra kwetsbaar voor mishandeling, verwaarlozing of kunnen worden ingezet als middel van controle of wraak door de pleger (Montgomery et al., 2024). Onderzoek wijst uit dat een aanzienlijk deel van de vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld het vertrek uit de gewelddadige situatie uitstelt vanwege de aanwezigheid van een gezelschapsdier (Garnier & Enders-Slegers, 2012).

2.7 Kwetsbare ouderen

Op 1 januari 2026 telde Nederland volgens het CBS 3.833.508 inwoners van 65 jaar of ouder. Dat is 21,1% van de bevolking. Hiervan zijn bijna 3.000 mensen ouder dan 100 jaar en bijna 954.000 mensen tussen de 80 en 100 jaar. Er is sprake van een toenemende vergrijzing (CBS, z.d.).

Naast de in 2.1 genoemde positieve effecten kan de zorg voor een huisdier ook uitdagingen met zich meebrengen. In een Britse studie onder sociaal kwetsbare ouderen wordt beschreven dat fysieke beperkingen praktische problemen kunnen veroorzaken bij bijvoorbeeld het voeren, uitlaten of verzorgen van het dier. Bij cognitieve achteruitgang neemt het risico op verwaarlozing toe omdat de zorg minder goed georganiseerd kan worden. Cognitieve achteruitgang kan daarmee niet alleen het welzijn van de houder maar ook dat van het dier negatief beïnvloeden (Opdebeeck et al., 2020).

Een kwalitatieve studie uit China laat zien dat oudere dierhouders in dergelijke situaties gevoelens van angst, verdriet en schuld kunnen ervaren, terwijl fysieke en financiële beperkingen de zorg verder bemoeilijken (Zhang et al., 2025). Professionals in mensgerichte zorg- en welzijnssectoren komen deze vraagstukken regelmatig tegen. In een Noord-Amerikaans onderzoek schatten hulpverleners in de ouderenzorg dat bijna de helft van hun cliënten huisdieren heeft en dat zij regelmatig problemen rond huisdierhouderschap tegenkomen, bijvoorbeeld rond de gezondheid van het dier of de praktische verzorging (Bibbo et al., 2022). Het systematisch bespreken van huisdierhouderschap in de zorgcontext kan helpen om risico's vroegtijdig te signaleren.

Ook veranderingen in woonomstandigheden kunnen aanzienlijke gevolgen hebben voor het welzijn van zowel het dier als de houder. Brits onderzoek naar de verhuizingen van ouderen naar woonzorgcentra laat zien dat veel instellingen het houden van huisdieren niet toestaan (Fox & Ray, 2019). In Nederland verschillen de mogelijkheden hiervoor per instelling: sommige verzorgingshuizen staan huisdieren toe op de eigen kamer van de cliënt of op de afdeling. Andere instellingen laten geen dieren toe of hanteren beperkingen vanwege ruimte, hygiëne, veiligheid, de beschikbare zorgcapaciteit, etc.

De noodgedwongen scheiding veroorzaakt niet alleen emotionele stress bij de houders. Herplaatsing kan ook ernstige gevolgen hebben voor het welzijn van de dieren. Ze kunnen terechtkomen in minder geschikte huishoudens of aangewezen zijn op asielen, die in de praktijk vaak al op meerdere terreinen (financieel, aantal medewerkers, aanwezige aantal dieren) onder druk staan met de risico's voor het welzijn van de dieren van dien.

2.8 Kennislacunes

Het beschikbare onderzoek vertoont enkele hiaten. Deze lacunes in de kennis vragen aandacht.

Methodologische lacunes

Ten eerste is veel van het bestaande onderzoek cross-sectioneel van aard. Dat wil zeggen: er wordt op één moment gemeten bij verschillende groepen. Er is een duidelijk tekort aan hoogwaardige longitudinale studies die deze verbanden systematisch onderzoeken (Purewal et al., 2017). Daarin wordt dezelfde groep mensen langere tijd gevolgd om langetermijneffecten van huisdierbezit en causale relaties tussen de kwetsbaarheid van houders en het welzijn van hun huisdieren te onderzoeken. Daarnaast ontbreekt het in veel studies aan gestandaardiseerde meetinstrumenten en protocollen, waardoor de resultaten moeilijk vergelijkbaar zijn en de interpretatie van effecten van interacties tussen mens en huisdier bemoeilijkt wordt (Rodriguez et al., 2021). Een bijkomende methodologische beperking is dat het welzijn van huisdieren in sommige studies niet objectief wordt gemeten, maar uitsluitend wordt afgeleid uit rapportages van dierhouders. Zo beoordeelt een Egyptische studie onder oudere huisdierhouders het welzijn van dieren via door de houders ingevulde vragenlijsten. Deze aanpak geeft vooral inzicht in de perceptie van de houder en biedt weinig objectief bewijs voor het daadwerkelijke dierenwelzijn (Goma & Kieson, 2025).

Beperkte focus op soorten

Een tweede hiaat betreft de focus van het onderzoek: de meeste studies richten zich op honden en katten, terwijl andere huisdieren, zoals vogels, kleine zoogdieren en reptielen, nauwelijks worden onderzocht. Tussen de soorten bestaan sterke verschillen in de problematiek en de zorgbehoefte.

Weinig Nederlands onderzoek

Een derde tekortkoming is de beperkte beschikbaarheid van onderzoek in West-Europa en Nederland. De conclusies over de relatie tussen kwetsbare mensen en het welzijn van hun huisdieren zijn grotendeels gebaseerd op buitenlandse studies en praktijkervaringen. Resultaten uit buitenlands onderzoek zijn niet zonder meer te vertalen naar de Nederlandse situatie, doordat de organisatie van zorg, dierenwelzijn, huisvesting en sociale ondersteuning per land kan verschillen (Ly et al., 2021). Het wordt binnen het werkveld wel breed erkend dat de problematiek ook in de Nederlandse context speelt. Dit wordt ondersteund door de praktijkvoorbeelden en de interviews (zie Hoofdstuk 7).

Samenhang sociale determinanten

De laatste lacune betreft de rol van sociale determinanten van gezondheid (zoals inkomen, opleidingsniveau, gemeenschapsbetrokkenheid, toegang tot veterinaire zorg en andere sociaaleconomische factoren) in het welzijn van mensen, en over de manier waarop deze factoren het welzijn van huisdieren kunnen beïnvloeden. De kennis over dit onderwerp groeit, tegelijkertijd zijn de inzichten nog versnipperd. Er is weinig onderzoek dat deze relaties systematisch in samenhang bestudeert. Hoewel bekend is dat sociaaleconomische en omgevingsfactoren een negatieve invloed kunnen hebben op het waarborgen van dierenwelzijn door huisdierhouders, ontbreekt een geïntegreerd kader dat deze wisselwerking structureel in kaart brengt (McDowall et al., 2023).

3. Herkennen en melden van problemen

Dierenwelzijnsproblemen kunnen zeer divers zijn: van verwaarlozing en mishandeling tot aan het structureel negeren van natuurlijke gedragsbehoeften. Het is belangrijk dat situaties waarin het vermoeden bestaat dat een dier hulp nodig heeft, worden herkend en gemeld. Ook het melden van zorgen over een dierhouder kan verslechtering van de situatie voor mens en dier voorkomen. Professionals uit zowel de op mensen gerichte zorg als het diergerichte domein zouden een cruciale rol kunnen en moeten spelen bij het signaleren en melden van mogelijke problemen.

3.1 De rol van mensgerichte hulp/zorgverleners

In Nederland is geen wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de mate waarin sociaal werkers de aanwezigheid van huisdieren bespreken in intakegesprekken of een rol laten spelen bij interventies. Er is wel Amerikaans onderzoek: in een beschrijvende studie blijkt dat ongeveer een derde van de sociaal werkers vragen over huisdieren opneemt in intakegesprekken, terwijl minder dan een kwart deze dieren daadwerkelijk betrekt in hun interventies (Risley-Curtiss, 2010). Uit de interviews die zijn gehouden voor deze zienswijze (zie Hoofdstuk 7) komt ook naar voren dat in Nederland het onderwerp 'huisdieren' bij intakegesprekken niet of nauwelijks besproken wordt. Aandachtspunt hierbij is dat professionals in de sociale zorg en volksgezondheid in Nederland in hun opleiding of nascholing geen training krijgen in het herkennen van mogelijke gezondheids- of welzijnsproblemen bij dieren. Samenwerking tussen het mensgerichte en diergerichte domein is essentieel voor herkenning. In de praktijk is de samenwerking tussen deze domeinen echter nog beperkt (Vincent et al., 2019). Intersectorale meldsystemen - waarin instanties signalen van dierenmishandeling, kindermishandeling en huiselijk geweld met elkaar delen - kunnen de detectie en bescherming verbeteren (Vincent et al., 2019; Arkow, 2020). Samenwerking is ook onmisbaar voor mogelijke effectieve interventies, zoals huisdiervriendelijke opvangvoorzieningen en noodopvangprogramma's voor mensen (Giesbrecht, 2022).

Binnen het sociaal werk groeit de aandacht voor de relatie tussen mensen en hun huisdieren, maar studies wijzen erop dat huisdieren nog onvoldoende worden meegenomen in het onderzoek naar de hulpvraag en de in te zetten maatregelen (Arkow & Hoy-Gerlach, 2025). Professionals kunnen beter inzicht krijgen in zowel de risico's als de beschermende factoren in gezinnen, als de relaties tussen mensen en dieren systematisch worden geïntegreerd in hun werk (Arkow, 2020).

Voor sociaal werkers en andere hulp- of dienstverleners is de ernst van een situatie met mogelijk aantasting van dierenwelzijn vaak lastig in te schatten. In Nederland heeft de Dierenbescherming voor deze doelgroep een signalenkaart voor dierenmishandeling en -verwaarlozing ontwikkeld en de Helpdesk Hulpverleners ingericht die professionals ondersteunt bij het maken van een goede inschatting en het nemen van passende acties (zie

https://www.dierenbescherming.nl/werkzaamheden/preventie/helpdesk-hulpverleners). De Stichting Mendoo - hulplijn voor mens en dier bij huiselijk geweld - biedt een training of e-learning aan (Stichting Mendoo, z.d.). Uit de interviews is gebleken dat de bovengenoemde signalenkaart, helpdesk en training niet bij alle hulpverleners bekend zijn.

3.2 De rol van dierenartsen

Ook dierenartsen kunnen een sleutelrol vervullen als het gaat om dieren of mensen in onveilige omstandigheden (Oellig et al., 2024; Arkow, 2015). Amerikaanse studies laten zien dat niet alle diergeneeskundestudenten en afgestudeerden zich voldoende bekwaam voelen in het herkennen van signalen van dierenmishandeling en niet altijd op de hoogte zijn van de beschikbare ondersteunings- en meldstructuren (Newland et al., 2019). In Nederland biedt de *Meldcode Dierenmishandeling* van de KNMvD dierenartsen handvatten voor herkenning, beoordeling en actie bij vermoedens van dierenmishandeling (KNMvD, 2025a). Sinds de introductie ervan is het aantal door dierenartsen gemelde gevallen van dierenmishandeling of dierverwaarlozing gestegen: van 100 in 2023 naar 321 in 2025 (LID, 2026). Naast de meldcode speelt ook het onderwijs voor dierenartsen daarbij vermoedelijk een rol. Het Landelijk Expertisecentrum voor Dierenmishandeling (LED) biedt onder meer het keuzevak *Forensische Diergeneeskunde* aan voor de opleiding Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht. In dit vak leren studenten hoe zij signalen van dierenmishandeling kunnen herkennen en beoordelen in de praktijk.

Dierenartsen kunnen een melding doen bij het landelijke meldpunt 144 *Red een dier, w*anneer zij dierenmishandeling of verwaarlozing vermoeden. Op basis van de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) mogen ze in principe geen vertrouwelijke persoonsinformatie uit patiëntendossiers aan derden verstrekken zonder toestemming van de dierhouder. In specifieke situaties kan een dierenarts wel zonder deze toestemming informatie doorgeven aan een meldpunt of de politie, bijvoorbeeld ter voorkoming of opsporing van strafbare feiten. Dat kan alleen als de dierenarts kan onderbouwen dat dit in het belang van het welzijn van een dier is. Hoewel een melding niet verplicht is, kan het nalaten van actief optreden in bepaalde gevallen worden gezien als een schending van de zorgplicht voor veterinaire professionals volgens artikel 4.2 van de *Wet dieren* (zie 6.1.1). Over het al dan niet doen van een melding kan een dierenarts overleg plegen met het LED.

3.3 Meldpunten voor burgers

Niet alleen hulpverleners voor mensen en diergerichte professionals kunnen bijdragen aan de bescherming van dieren; ook particulieren hebben een directe mogelijkheid om in te grijpen via het landelijke meldpunt 144 *Red een dier*. Dit is een centraal en laagdrempelig meldpunt voor vermoedens van dierenmishandeling en verwaarlozing en een advieslijn voor mensen die twijfels hebben bij een situatie. Medewerkers van 144 beoordelen of ingrijpen wenselijk is en, zo ja, welke organisatie het meest geschikt is om in te grijpen. Dit kan de LID, de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA), de politie of een dierenambulance zijn. De meldpunten vormen een essentiële schakel tussen signalering en effectief ingrijpen. De hiervoor genoemde organisaties zijn bevoegd om situaties te onderzoeken en handhavend op te treden. Dat gebeurt, waar dat zinvol en mogelijk is, in samenwerking met gemeenten, bijvoorbeeld

via buitengewoon opsporingsambtenaren (boa's) of politie-inzet. In gevallen waarin dierenmishandeling samenhangt met andere issues, zoals huiselijk geweld of psychische problematiek, kunnen ook Veilig Thuis of Gemeentelijke Gezondheidsdiensten (GGD'en) en Geneeskundige Hulpverleningsorganisaties in de Regio (GHOR) worden betrokken.

Dierenambulances kunnen ook door particulieren worden benaderd. Medewerkers van een dierenambulance hebben weliswaar geen formele bevoegdheden, maar ze kunnen naast hun werk in de opvang en het transport van dieren ook een signalerende rol spelen voor problemen bij de betrokken huisdierhouder. Die rol zou bijvoorbeeld ook de aangewezen centralist kunnen vervullen. Sommige dierenambulances nemen bij vermoedens van verward gedrag of kwetsbare situaties bij de dierhouder contact op met relevante instanties, zoals Veilig Thuis, voor verdere beoordeling en opvolging. In praktijk zijn er bij de organisatie en invulling ervan grote regionale verschillen.

4. Hulp voor kwetsbare mensen en hun dieren

In verschillende landen, waaronder ook Nederland, bestaan maatschappelijke initiatieven om kwetsbare huisdierhouders te ondersteunen. In dit hoofdstuk worden de bestaande hulpmogelijkheden voor kwetsbare mensen en hun dieren op hoofdlijnen beschreven met – waar beschikbaar – resultaten van wetenschappelijk onderzoek naar die hulpmogelijkheden.

4.1 Soorten ondersteuning

Financiële hulp voor veterinaire zorg

De primaire verantwoordelijkheid voor een huisdier ligt bij de houder. Indien de houder (of eigenaar indien de houder niet ook de eigenaar van het dier is) veterinaire zorg (tijdelijk) niet of niet geheel kan betalen kan een vangnet uitkomst bieden.

In de Verenigde Staten zijn diverse laagdrempelige veterinaire zorgprogramma's ontwikkeld, zoals mobiele klinieken en laagdrempelige dierenklinieken die gratis of met aangepaste tarieven werken. Deze programma's zijn mede ingegeven door economische ontwikkelingen, waaronder de gevolgen van de COVID-19-pandemie, die financiële barrières voor veterinaire zorg verder hebben vergroot. Evaluaties van dergelijke initiatieven in North Carolina laten zien dat deze programma's huisdierhouders met beperkte middelen daadwerkelijk helpen om toegang te krijgen tot essentiële veterinaire zorg, waaronder preventieve gezondheidszorg, vaccinaties en behandeling van ziekte of verwondingen (Kogan et al., 2021).

Ook in Nederland zijn er initiatieven die laagdrempelige (preventieve) veterinaire zorg voor huisdieren aanbieden, waarbij vaak onderscheid gemaakt wordt tussen basiszorg, preventieve zorg, curatieve zorg en complexe/hooggespecialiseerde zorg. Zo biedt de stichting MiniMaatje basiszorg en soms preventieve zorg. Verder kunnen in sommige gemeenten stadspassen of kortingspassen ingezet worden voor dierenartsbezoeken of aanschaf van dierbenodigdheden. Zo heeft Amsterdam de *ADAM-regeling*, waarbij huishoudens met een laag inkomen ondersteuning kunnen krijgen bij noodzakelijke dierenkosten. In Rotterdam kan de *Rotterdampas* in bepaalde gevallen (bijvoorbeeld via AOW tegoed) toegang geven tot voorzieningen voor huisdierbezitters. Daarnaast zijn er dierenartspraktijken die speciale tarieven hanteren voor minima (zoals mensen op bijstandsniveau) en stichtingen die dieren van minima tegen gereduceerd tarief door een dierenarts kunnen laten helpen. Op de website van het LICG is een (niet uitputtend) overzicht van deze initiatieven opgenomen[3]. Ook bestaan er in Nederland organisaties die – als aan de voorwaarden wordt voldaan – bijdragen aan noodzakelijke incidentele (curatieve en soms complexe zorg) medische kosten wanneer houders deze niet

[3] https://www.licg.nl/dierenhulp-voor-minima/

kunnen dragen, zoals Stichting bevordering huisdierenwelzijn, Hulp aan Dieren in Nood en Stichting Sterk voor Dieren.

Hulp bij dagelijkse verzorging

Sommige private initiatieven bieden aan hulpbehoevende ouderen en andere kwetsbare groepen praktische ondersteuning bij de verzorging of opvang van de huisdieren van deze mensen. Dit kan variëren van (structureel helpen bij) uitlaten en verzorging tot vervoer naar de dierenarts of kortdurende crisishulp. Voorbeelden zijn projecten als *Dierenbuddy* (Dierenbescherming) voor structurele hulp en *Maatschappelijke dierenhulp* (Dierenbescherming) voor crisishulp. Een casestudy in de Canadese provincie British Columbia toont aan dat dergelijke programma's bijdragen aan continuïteit in de dierverzorging en helpen welzijnsproblemen te voorkomen (McLennan et al., 2022).

Diervoeding en dierbenodigdheden

Een heel specifieke groep van private initiatieven voor het ondersteunen van mensen in armoede of met financiële kwetsbaarheid zijn de dierenvoedselbanken. Deze zijn meestal zeer lokaal actief. De voorwaarden om voor hulp in aanmerking te komen zijn zeer wisselend. Enkele initiatieven zijn meer landelijk actief (Stichting Blijdschap voor dieren met de Nationale dierenvoedselbank, Wie vult mijn bak, Help Ons Met Eten, Stichting Sterk voor Dieren). Deze initiatieven hebben gemeen dat ze diervoeding – en soms ook andere dierbenodigdheden – verstrekken aan mensen die dit niet kunnen betalen.

Hulp voor ouderen die zorg ontvangen

In Nederland is de PET@home Toolkit ontwikkeld om het welzijn van huisdieren van zorgontvangende ouderen te ondersteunen (Universitair Kennisnetwerk Ouderenzorg Nijmegen, z.d.). De toolkit bevat materialen voor zorgverleners, waaronder een checklist voor zorgplangesprekken, informatiebrochures over dierenwelzijn en communicatietips. Het doel is om bewustzijn te vergroten over de rollen en het belang van huisdieren voor ouderen die zorg ontvangen. De toolkit helpt zorgverleners en cliënten gesprekken te voeren en gezamenlijke plannen te maken over de zorg voor het huisdier. Onderzoek naar het gebruik ervan laat zien dat huisdieren een belangrijke rol kunnen spelen in het welzijn van mensen die langdurige zorg thuis ontvangen, waardoor het van belang is om bij de organisatie van deze zorg ook aandacht te besteden aan de relatie tussen cliënt en huisdier (Reniers et al., 2024).

4.2 De opzet en organisatie van initiatieven

Een opvallend kenmerk van vrijwel alle onder paragraaf 4.1 beschreven diensten is dat ze het resultaat zijn van bottom-up maatschappelijke initiatieven. Ze worden vaak grotendeels gedragen door vrijwilligers en zijn financieel afhankelijk van donaties. Zo blijkt uit een Noord-Amerikaanse verkennende overzichtsstudie dat ongeveer 70% van de ondersteuningsdiensten voor huisdieren wordt geïnitieerd door dierenbeschermingsorganisaties, terwijl slechts een klein deel overheidssubsidie ontvangt (Townsend et al., 2025). Vergelijkbare patronen zijn

zichtbaar in Nieuw-Zeeland, waar 82% van de dierenopvangorganisaties afhankelijk is van donaties en 79% van vrijwilligers (Roseveare & Gates, 2024). Data over de Nederlandse situatie zijn niet gevonden.

Uit de literatuur blijkt dat de overheid slechts beperkt betrokken is bij de bescherming van huisdieren van kwetsbare groepen. Ondersteuning blijkt in de praktijk meestal afhankelijk van lokale organisaties. Daardoor is het aanbod per regio verschillend en versnipperd (Reese & Li, 2023). Onderzoek in de Canadese provincie British Columbia laat zien dat dierenasiels en andere organisaties steeds vaker worden geacht ondersteuning te bieden aan kwetsbare huisdierhouders, terwijl deze draaien op vrijwilligers en afhankelijk zijn van donaties. In de praktijk blijkt de uitvoering sterk afhankelijk van de ervaring, beoordelingsvermogen en improvisatievaardigheden van de betrokken mensen. (Koralesky et al., 2022). De kwaliteit en consistentie van de hulp kan aanzienlijk variëren door het ontbreken van gestandaardiseerde procedures.

4.3 One Welfare-benadering

Het welzijn van mens en dier hangt samen. In de literatuur wordt in dit verband steeds vaker gewezen op een One Health en One Welfare-benadering en op *human–animal support services*, waarin ondersteuning van mens en dier gezamenlijk wordt benaderd als onderdeel van een bredere publieke gezondheidsaanpak (Hoy-Gerlach & Townsend, 2023). Tegelijkertijd blijkt samenwerking en informatie-uitwisseling tussen mensgerichte hulpverlening en diergerichte hulpverleners in de praktijk complex vanwege verschillen in werkwijzen, institutionele kaders en prioriteiten die het lastig maken om signalen effectief tussen sectoren te delen en op te volgen.

5. Ervaringen uit Europa

In het kader van het zienswijzetraject is binnen het EuroFAWC-netwerk (European Forum for Animal Welfare Councils) gevraagd naar de situatie rond kwetsbare mensen en hun huisdieren in andere Europese landen. Dit hoofdstuk geeft een korte impressie van ervaringen in zes landen.

EuroFAWC is een Europees netwerk van nationale dierenwelzijnsraden dat een platform biedt voor kennisuitwisseling, overleg en het delen van ervaringen over dierenwelzijn. De RDA maakt hier namens Nederland deel van uit. In een oproep is gevraagd naar de situatie rond kwetsbare mensen en hun huisdieren in de andere landen. Dit leverde zeven reacties op van zowel zusterorganisaties als van partijen uit hun netwerk. In de onderstaande paragrafen wordt een aantal opvallende punten uit deze reacties kort weergegeven. Bijlage 3 geeft een uitgebreider overzicht per land. De input vanuit het netwerk weerspiegelt enkel de informatie die door de respondenten is verstrekt en moeten niet worden opgevat als een volledig of systematisch overzicht van beleid, praktijk en onderzoek in de betreffende landen.

Toename aantal gevallen

In België lijkt sprake te zijn van een toenemend aantal gevallen van inbreuk op het welzijn van dieren bij mensen met een problematische sociaaleconomische status. Dat blijkt althans uit anekdotische gegevens uit 2024. Dit lijkt verband te houden met de COVID-19-pandemie en de toenemende economische druk door geopolitieke situaties. Inspecteurs in Brussel worden steeds vaker geconfronteerd met meldingen over mensen in armoede en met mentale gezondheidsproblemen.

Rapportages van de Scottish Society for the Prevention of Cruelty to Animals (SPCA) laten zien dat de vraag naar hulp voor huisdieren stijgt en dat in 2024 ruim 66.000 maaltijden voor huisdieren zijn verstrekt.

Wettelijke stimulans voor meldingen

Zweden heeft sinds 2019 wetgeving (Lex Maja) die het mogelijk maakt om in gevallen van dierenwelzijnsproblemen het beroepsgeheim en de vertrouwelijkheid in de volksgezondheid en de sociale dienstverlening te doorbreken. Hierdoor kunnen zorgprofessionals dierenwelzijnsautoriteiten inschakelen als er zorgen zijn over het welzijn van dieren bij kwetsbare mensen. De bevoegde autoriteiten in dit land krijgen hierdoor regelmatig meldingen over mensen die hun dieren niet goed kunnen verzorgen, vaak in verband met mentale gezondheidsproblemen.

Sinds een wijziging van januari 2024 verplicht de Finse Wet op Dierenwelzijn verschillende partijen - zoals zorgprofessionals en hulpdiensten - om gevallen van dieren in nood te melden.

Hulpmiddelen en financiële ondersteuning

In het Verenigd Koninkrijk ontwikkelt The Society for Companion Animal Studies (SCAS) hulpmiddelen om kwetsbare mensen met huisdieren te ondersteunen. Zo zijn er toolkits voor de verhuizing van mensen met huisdieren naar een zorginstelling en voor de ondersteuning van kwetsbare mensen die thuis wonen met een huisdier. Ook ondersteunt SCAS onderzoek naar de barrières die mensen met huisdieren tegenkomen bij het zoeken naar toegang tot daklozenopvang.

De Deense dierenwelzijnsorganisatie Dyreværnet heeft een dierenkliniek voor huisdierhouders die geen reguliere veterinaire zorg kunnen betalen. In België biedt de Prins Laurent Stichting een landelijk netwerk van dispensaria, klinieken voor gratis veterinaire zorg ten behoeve van mensen met een laag inkomen. Gemeenten in de regio Brussel voorzien in een financiële tegemoetkoming voor veterinaire ingrepen.

Verkokering

Net als in Nederland is er in België geen automatische verbinding tussen de dierenwelzijnsdiensten en sociale diensten. Op dieren gerichte inspecteurs nemen wel maatregelen voor het welzijn van dieren bij kwetsbare mensen, maar het is moeilijk te garanderen dat deze mensen niet opnieuw in situaties belanden die ongunstig zijn voor hun dieren. Er wordt wel gewerkt aan bewustwording, maar het blijkt lastig om deze kwetsbare groepen effectief te bereiken. Vanuit Polen wordt gemeld dat er een gebrek is aan systematische gegevens en aan samenwerking tussen overheidsinstellingen en ngo's om de situatie van huisdieren bij mensen met beperkte draagkracht effectief te monitoren en te verbeteren.

In de Schotse wet- en regelgeving is een begin gemaakt met het erkennen van de verbinding tussen menselijk welzijn en dierenwelzijn. Schotland is onderdeel van het VK, maar heeft een eigen, deels afwijkende wetgeving op het gebied van dierenwelzijn. De overheid ontwikkelt hier richtlijnen en praktische initiatieven voor de verbinding van welzijn van mensen en dierenwelzijn, zoals hulp bij de opvang van huisdieren van mensen die tijdelijk niet in staat zijn voor deze dieren te zorgen. Daarnaast wordt erkend dat huisdieren betrokken kunnen zijn bij huiselijk geweld, als onderdeel van controlerend en dwanggedrag van daders. Voor slachtoffers is er specialistische ondersteuning beschikbaar.

Reflectie

De ervaringen in anderen landen geven soms nieuwe ideeën en inzichten. Het zou een interessante aanvulling op deze zienswijze kunnen zijn na te gaan welke effecten bepaalde initiatieven in andere landen op langere termijn hebben, zoals de verplichte melding van dieren in nood die in Finland geldt.

6. Kaders voor dierenwelzijn

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de Nederlandse wet- en regelgeving die van toepassing is op de bescherming van het welzijn van huisdieren, waaronder huisdieren die leven bij kwetsbare mensen.

6.1 Wetgeving inzake dieren op nationaal niveau

6.1.1 Wet dieren en daarop gebaseerde regelingen

Dierenwelzijn is een apart beleidsdomein en valt onder het ministerie van LVVN. De *Wet dieren* en de daarop gebaseerde regelingen vormen het wettelijke kader hiervoor. Deze wet heeft een uitputtend karakter, wat betekent dat lagere overheden geen zelfstandige, strengere dierenwelzijnsregels mogen vaststellen wanneer dierenwelzijn de enige juridische grondslag vormt.

(Algemene) zorgplicht

Voor huisdieren geldt dat de houder van het dier zich moet houden aan de regels voor welzijn en zorg voor dieren, zoals vastgelegd in de *Wet dieren* en het *Besluit houders van dieren*. De *Wet dieren* kent daarnaast een algemene zorgplicht (artikel 1.4, per 1 juli 2024 in werking getreden). Deze is gericht op het stimuleren van zorgvuldig handelen. De zorgplicht houdt in dat eenieder die weet of kan vermoeden dat een dier benadeeld wordt - door bepaalde handelingen of door nalaten ervan - de verantwoordelijkheid heeft om die nadelige gevolgen voor dieren te voorkomen of te beperken. Het gaat hier om een vangnetartikel, opgesteld voor het opvangen van situaties die niet expliciet zijn geregeld in de rest van de wetgeving. De Memorie van toelichting bij dit wetsartikel (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 389, nr. 3 pag. 21) beschrijft het volgende:

> *"Het voorgestelde artikel 1.4 beoogt, vanuit de erkenning van de intrinsieke waarde en de speciale verantwoordelijkheid van de mens voor de door hem gedomesticeerde dieren, uitdrukking te geven aan het maatschappelijke normbesef, dat zorg is verschuldigd aan die dieren. […] De waarde van de bepaling ligt dus in de algemene werking ervan op het doen en laten van eenieder, voor zover daarbij het dier – zijn welzijn, gezondheid, eigenheid of integriteit – in het geding is. Deze voorgestelde bepaling beoogt dat eenieder, of hij nu houder, handelaar, vervoerder, fabrikant van voeders of geneesmiddelen, of dierenarts is, zich bij zijn doen en laten rekenschap geeft van zijn eigen verantwoordelijkheid voor dieren en van de eigen, zelfstandige waarde van het dier, en om altijd vanuit dit bewustzijn te handelen."*

In het kader van de inwerkingtreding van het artikel - door middel van de *Wet dierenmishandeling en dierverwaarlozing* - omschrijft de verantwoordelijke minister in een toelichting voor de Eerste Kamer de zorgplicht als volgt (Eerste Kamer der Staten-Generaal, 2020-2021, 31389 nr. W (dd. 20-11-2020):

> *Algemene zorgplicht voor dieren*
> […] *"In dat artikel is de algemene zorgplicht voor dieren vastgelegd. Hiermee wordt beoogd dat eenieder, of hij nu houder van dieren of*

gewoon burger is, zich bij zijn handelen rekenschap geeft van zijn eigen verantwoordelijkheid voor dieren en van de eigen zelfstandige waarde van het dier. Deze zorgplicht is onmiskenbaar een normatieve uitwerking van de erkenning van de intrinsieke waarde van het dier."
[…]

De zorgplicht geldt dus ook voor op mensen gerichte zorgmedewerkers die bij de uitoefening van hun werk zien dat huisdieren onvoldoende zorg krijgen.

Dierenmishandeling en -verwaarlozing

De *Wet dieren* definieert ook dierenmishandeling (artikel 2.1 lid 1). Mishandeling kan betrekking hebben op alle dieren. Van mishandeling is sprake als een dier onnodig pijn of letsel wordt toegebracht, of als zijn gezondheid of welzijn op ongeoorloofde wijze wordt benadeeld. Naast actieve handelingen kan ook ernstig nalaten dierenmishandeling zijn. Een voorbeeld hiervan is het niet (tijdig) laten behandelen van een dier met een aandoening waardoor dit uitmondt in onnodig en langdurig lijden. Artikel 2.2 lid 8 luidt: "Het is houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige verzorging te onthouden". Hieronder vallen bijvoorbeeld het onthouden van voldoende voedsel of water en het niet bieden van passende bewegingsruimte of benodigde medische verzorging. Ook langdurige eenzaamheid of onvoldoende beweging kan leiden tot aantasting van het welzijn.

Om de aanpak van dierenmishandeling en -verwaarlozing te versterken, heeft de Tweede Kamer in 2023 de *Wet aanpak dierenmishandeling en dierverwaarlozing* aangenomen. Deze wet is gefaseerd in werking getreden en omvat wijzigingen in het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en de *Wet dieren*. Het doel van de wet is een uitbreiding te geven van het instrumentarium voor opsporing, vervolging en bestuursrechtelijke sanctionering van dierenmishandeling, dierverwaarlozing en overtredingen van dierenwelzijnsregels. Dankzij deze wijzigingen kan handhaving sneller, doeltreffender en beter toegespitst op de specifieke situatie plaatsvinden. Daarnaast is het mogelijk geworden een zelfstandig dierenhoudverbod op te leggen. De verwachting is dat door deze strengere regelgeving dierenmishandeling en dierverwaarlozing effectiever kan worden aangepakt, waardoor zowel individuele dieren als het bredere dierenwelzijn beter worden beschermd.

Hulpplicht bij nood

Naast de algemene zorgplicht en het verbod op mishandeling, verplicht de *Wet dieren* iedereen om de nodige zorg te verlenen aan hulpbehoevende dieren (artikel 2.1 lid 6). Het betekent niet dat iedereen medische handelingen moet kunnen uitvoeren, maar wel dat iedereen de plicht heeft actie te ondernemen om een dier in nood te helpen. Op mensen gerichte zorgprofessionals kunnen bijvoorbeeld, waar passend en indien nodig, signaleren, adviseren en verwijzen naar ondersteuningsmogelijkheden, zoals fondsen die bijdragen aan dierenartskosten of organisaties die tijdelijke opvang bieden.

Voor veterinaire professionals (zoals dierenartsen en paraveterinairen) is daarnaast artikel 4.2 van de *Wet dieren* van belang. Dit artikel geeft in lid 1 aan:

Personen, die zijn toegelaten tot het beroepsmatig verrichten van diergeneeskundige handelingen, schieten niet door enig handelen of nalaten tekort in de zorg die zij in hun hoedanigheid:

- ***a.*** *behoren te betrachten ten opzichte van een dier met betrekking tot welke hun hulp is ingeroepen, en*
- ***b.*** *verlenen of in geval van nood behoren te verlenen ten opzichte van een dier.*

Regels voor het houden van dieren

De *Wet dieren* en het daarop gebaseerde *Besluit houders van dieren* stellen eisen om het welzijn van dieren en de gezondheid en veiligheid van dieren te waarborgen.

De handhaving van de *Wet dieren* en de bijbehorende regelingen is belegd bij landelijke instanties. De NVWA, de LID en de politie controleren of dierhouders zich aan de wettelijke regels houden en onderzoeken signalen van verwaarlozing, mishandeling of andere overtredingen van de dierenwelzijnsregelgeving. RVO is toezichthouder en kan handhavingsbesluiten nemen. De LID kan RVO van een overtreding op de hoogte stellen, waarna RVO een handhavingsbesluit kan nemen.

Ook gemeentelijke boa's kunnen een rol spelen bij het signaleren van mogelijke overtredingen en deze doorgeven aan de bevoegde instanties. Deze organisaties zien daarnaast toe op de naleving van specifieke regels, zoals die rond de huis- en hobbydierenlijst (met daarop de diersoorten die als diersoorten die als huis- of hobbydier mogen worden gehouden) en de algemene welzijnseisen voor het houden van dieren.

Voorbeelden van regels voor het houden van dieren

Huisvesting van dieren

Het *Besluit houders van dieren* stelt verschillende eisen aan de huisvesting. In artikel 1.6 worden daarvoor bijvoorbeeld de volgende eisen gesteld: (lid 1) "De bewegingsvrijheid van een dier wordt niet op zodanige wijze beperkt dat het dier daardoor onnodig lijden of letsel wordt toegebracht." Lid 2 bepaalt dat een dier voldoende ruimte moet worden gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften. Lid 3 stelt dat een dier, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming wordt geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren. Lid 4 tenslotte bepaalt dat de houder van een dier dat in een gebouw of kooi wordt gehouden, er zorg voor draagt dat het dier daaruit niet kan ontsnappen.

Verzorging van dieren

Artikel 1.7 bepaalt onder meer dat degene die een dier houdt ervoor moet zorgen dat een dier wordt verzorgd door een persoon die beschikt over de benodigde kennis en vaardigheden; een dier dat ziek of gewond lijkt onmiddellijk op passende wijze wordt verzorgd; het dier een toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en de leeftijd geschikt voer krijgt, aan zijn behoefte aan water kan voldoen en voldoende verse lucht of zuurstof krijgt.

Aanvullende regels voor specifieke diercategorieën

Naast de algemene regels gelden voor sommige diercategorieën aanvullende voorschriften. Zo zijn er specifieke regels voor onder meer hobbydieren, paarden en bepaalde exotische diersoorten. Voor sommige diersoorten gelden aanvullende eisen op het gebied van identificatie en registratie, huisvesting, verzorging of deskundigheid van de houder. Deze zijn bedoeld om risico's voor het dierenwelzijn, de volksgezondheid en de veiligheid te beperken. Ook gelden aanvullende regels om risico's voor het dierenwelzijn, de volksgezondheid en de veiligheid te beperken voor gezelschapsdieren die bedrijfsmatig worden gehouden (bijvoorbeeld voor bedrijfsmatige fokkers en opvanglocaties).

6.1.2 Wetgeving sociaal beleid

Er bestaat in de wetgeving geen directe koppeling tussen dierenwelzijn en sociaal beleid voor kwetsbare groepen. In de *Participatiewet* (Pw), die onder meer regels stelt voor bijstandsuitkeringen en bijzondere bijstand, wordt het houden van een huisdier niet genoemd. Iemand komt in aanmerking voor bijstand als zijn of haar inkomen of vermogen niet toereikend is te voorzien in de "algemeen noodzakelijke kosten van het bestaan", waaronder kosten voor huisvesting, voeding, kleding en overige noodzakelijke uitgaven zoals telefoon.

Bijzondere bijstand kan worden toegekend voor noodzakelijke kosten veroorzaakt door bijzondere omstandigheden (artikel 35 lid 1 Pw). Wat onder

bijzondere omstandigheden valt, is niet landelijk gespecificeerd; het toekennen van bijzondere bijstand is maatwerk en wordt bepaald door de gemeente waar de betrokkene woont. Vaste jurisprudentie stelt dat kosten die verband houden met het bezit van huisdieren, zoals dierenartskosten, behoren tot de algemene kosten van het bestaan en in principe uit het ontvangen bedrag (bijstand) moeten worden voldaan. Ook onverwachte dierenartskosten bieden meestal geen grond voor bijzondere bijstand. Alleen als het houden van een dier noodzakelijk is, bijvoorbeeld een hulphond, wordt hiervan afgeweken.

Bewindvoering

Ook indien iemand onder bewind gesteld is (op basis van Boek 1, titel 19 van het Burgerlijk Wetboek) mag de persoon één of meerdere huisdieren houden, hoewel hiervoor niets specifiek is geregeld. Een bewindvoerder beheert de financiële belangen van de betrokkene en moet beslissingen nemen in het beste financiële belang van die persoon, rekening houdend met redelijke uitgaven. Of uitgaven voor huisdieren als "normaal en redelijk" worden beschouwd, hangt af van de context, de persoonlijke situatie van de betrokkene en de interpretatie van de bewindvoerder die hierin per geval en per praktijk kan verschillen. Wanneer iemand onder bewind staat en een beroep wil doen op een aanwezige financiële buffer voor een dierenartsbehandeling, is hiervoor vooraf toestemming van de bewindvoerder nodig. Als een dier ziek wordt en er is een redelijke kans op herstel door diergeneeskundige behandeling, dan zou het onthouden van noodzakelijke zorg door een bewindvoerder mogelijk als verwaarlozing kunnen worden beschouwd. Voor zover bekend is hierover nog geen jurisprudentie beschikbaar.

Deurwaarders

Hoewel huisdieren juridisch gezien grotendeels worden behandeld als roerende zaken, heeft de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG) zich uitgesproken tegen beslaglegging op huisdieren. Volgens de KBvG dient beslag op gezelschapsdieren in beginsel achterwege te blijven vanwege de intrinsieke waarde van het dier en de immateriële en affectieve betekenis die het dier voor de houder heeft. Alleen in uitzonderlijke gevallen - bijvoorbeeld wanneer sprake is van een dier met een aanzienlijke economische waarde zoals een wedstrijdpaard - kan beslaglegging gerechtvaardigd zijn volgens de KBvG. Dit standpunt weerspiegelt een toenemende erkenning dat huisdieren voor veel mensen meer zijn dan een vermogensbestanddeel en dat zij een belangrijke sociale en emotionele functie vervullen, ook voor personen die te maken hebben met schuldenproblematiek.

6.2 Juridische mogelijkheden lagere overheden

Ook lagere overheden spelen een rol bij de bescherming van dieren, onder andere bij kwetsbare groepen. Zoals in de vorige paragraaf aangegeven, hebben gemeenten en provincies geen zelfstandige eigen bevoegdheden voor het stellen van kaders voor dierenwelzijn. Ze kunnen echter wel indirect invloed uitoefenen via andere beleidsterreinen. Decentrale overheden kunnen aandacht besteden aan dierenwelzijn ("meekoppelen") binnen de bestaande kaders van bijvoorbeeld openbare orde en veiligheid of sociaal beleid. Ze kunnen de samenwerking tussen handhavingsdiensten bevorderen en kennisuitwisseling

stimuleren via platforms als DierVizier, een online kennisplatform dat gemeenten helpt om dierenwelzijn beter te verankeren in het lokale beleid.

6.2.1 Rol provincies

De rol van provincies op het terrein van huisdieren is zeer beperkt. Provincies zijn direct verantwoordelijk voor hulpbehoevende wilde dieren, maar dit valt buiten de scope van deze zienswijze.

6.2.2 Rol gemeenten

Gemeenten spelen een centrale rol in het sociaal domein en kunnen dierenwelzijnsdoelen laten meekoppelen met het sociaal beleid. Gemeenten voeren wetten uit zoals de *Participatiewet*, de *Wet maatschappelijke ondersteuning* (Wmo) en de *Wet gemeentelijke schuldhulpverlening*. Ze bepalen bijvoorbeeld in welke gevallen bijzondere bijstand wordt verleend en welke regelingen beschikbaar zijn voor minima. Sommige gemeenten ondersteunen kwetsbare mensen expliciet bij de zorg voor hun huisdieren. Dit gebeurt bijvoorbeeld via minimaregelingen of door het (gedeeltelijk) vergoeden van dierenartskosten via bijzondere bijstand (zie hoofdstuk 4.1).

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de opvang (gedurende 14 dagen) van gevonden dieren (Burgerlijk Wetboek 5:8 lid 3). Omdat deze volgens de wet onder de regeling voor 'gevonden voorwerpen' valt, moet de gemeente als beheerder de kosten voor het transport, de opvang, het voer en de noodzakelijke medische verzorging betalen. Dit regelen gemeenten meestal - via contracten of subsidies - met lokale dierenasielen en dierenambulances. Gemeenten dragen ook zorg voor de opvang van dieren bij huisontruimingen (zie 6.3). In dat laatste geval is de maximale verplichte opvangtermijn dertien weken. Ze zijn verder verantwoordelijk voor het organiseren van noodzakelijk vervoer van dieren in situaties waarin de gemeente een wettelijke opvang- of bewaarplicht heeft of optreedt in het kader van bestuursrechtelijke handhaving. Overigens kunnen de kosten hiervan later op de eigenaar / houder van het dier verhaald worden.

Gemeentelijke boa’s hebben weliswaar geen formele taak bij het toezicht en de handhaving van dierenwelzijnsregelgeving, ze kunnen wel een rol spelen bij het signaleren van dierenwelzijnsproblemen en handelend optreden. De VNG en het ministerie van LVVN bieden hiervoor handvatten in de *Handreiking Dierenwelzijn voor gemeentelijke handhavers,* uitgebracht in 2025 (Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2025).

Mogelijkheden voor integratie van dierenwelzijn in het sociaal domein

Gemeenten kunnen dierenwelzijn als aandachtspunt meenemen in andere beleidsgebieden en zo verbinden aan bredere maatschappelijke doelen. Zo lijkt het mogelijk dat bij de aanbesteding voor een thuiszorgorganisatie wordt bepaald dat de medewerkers systematisch moeten vastleggen of cliënten huisdieren hebben en, als dat zo is, of er aanwijzingen zijn dat het welzijn van deze dieren mogelijk in het geding is. Ook kan worden bepaald dat de medewerkers die aanwijzingen moeten doorgeven aan een vast aanspreekpunt binnen de eigen organisatie, bijvoorbeeld een aandachtsfunctionaris dierenwelzijn.

In een rapport met richtlijnen voor gemeentelijk dierenwelzijnsbeleid adviseert de Dierenbescherming gemeenten om dierenwelzijn expliciet te integreren in het sociaal domein, bijvoorbeeld binnen de Wmo, schuldhulpverlening en het minimabeleid (Dierenbescherming, 2026). Dit rapport benadrukt dat sociale hulpverleners een belangrijke rol kunnen spelen bij het signaleren van dierenwelzijnsproblemen, omdat zij via huisbezoeken direct zicht hebben op de leefomstandigheden van cliënten en de situatie van hun huisdieren.

6.3 Bestuursrecht

Overheidsinstanties kunnen ingrijpen in situaties waarin het welzijn van een dier ernstig in het geding is door nalatigheid of overtreding van de *Wet dieren*. De houder van het dier kan een verplichting opgelegd krijgen, waarbij het ook mogelijk is dat bij niet voldoen aan de verplichting een boete of herstel op kosten van de houder volgt. Soms kan een bestuurlijke boete opgelegd worden. Als herstel niet ter plaatse kan worden gerealiseerd kan een dier tijdelijk in bewaring worden genomen. Deze bestuursdwang wordt toegepast door toezichthouders zoals de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA). Deze organisaties kunnen direct namens de minister besluiten nemen en bestuursdwang opleggen. De Landelijke Inspectiedienst Dierenwelzijn (LID -handhavingsinstantie) meldt problemen aan RVO, waarna RVO een besluit over de voorgelegde situatie kan nemen.

Als een overtreding wordt geconstateerd, kan een last onder dwangsom of last onder bestuursdwang opgelegd worden. De houder krijgt daarmee een termijn om de situatie voor het dier te verbeteren. Indien er geen of onvoldoende verbeteringen worden doorgevoerd, wordt – bij een last onder dwangsom - de dwangsom gevorderd of - bij een last onder bestuursdwang - wordt bestuursdwang toegepast. Die bestuursdwang kan bestaan uit herstel ter plaatse of - in het uiterste geval - het in bewaring nemen van dieren. Een door RVO gecontracteerde opslaghouder verzorgt de opvang. De kosten van de opvang zijn in principe voor de eigenaar. Het dier wordt pas teruggegeven wanneer de thuissituatie is hersteld en de opgelegde zorgmaatregelen zijn uitgevoerd.

In sommige gevallen, zoals bij een woningontruiming door een deurwaarder in opdracht van de gemeente, kan een dier onderdeel zijn van de in beslag genomen inboedel en tijdelijk worden opgevangen. De gemeente draagt zorg voor de opvang. Indien de kosten niet op de houder of eigenaar kunnen worden verhaald, komen deze uiteindelijk voor rekening van de gemeente. De maximale termijn voor tijdelijke opvang van een dier bij een huisontruiming of een arrestatie bedraagt doorgaans dertien weken. Als het dier niet binnen deze periode kan terugkeren naar de houder of eigenaar, kan besloten worden tot verkoop of herplaatsing. De eigenaar behoudt in sommige gevallen rechten op de opbrengst van de verkoop. In de praktijk wordt vaak geprobeerd de opvangtijd zo kort mogelijk te houden, in het belang van het dier en om kosten te besparen. Bestuursrechtelijke opvangsituaties wijken af van privaatrechtelijke regelingen voor gevonden dieren. Voor gevonden dieren geldt op grond van het Burgerlijk Wetboek een bewaartermijn van in beginsel veertien dagen. Pas na het verstrijken van deze termijn kan sprake zijn van (verdere) rechtsgevolgen zoals eigendomsovergang of vervreemding, afhankelijk van de concrete situatie. In het kader van tijdelijke opvang door gemeenten of opvanginstellingen kunnen afspraken gemaakt worden over langere opvangtermijnen.

6.4 Gegevensbescherming en geheimhoudingsplicht

De *Algemene verordening gegevensbescherming* (AVG) beschermt persoonsgegevens van natuurlijke personen (mensen). Onder meer de contactgegevens en betalingshistorie van de eigenaar van een huisdier vallen onder de AVG. Iedere professional moet deze gegevens passend beveiligen en mag ze niet zomaar met derden delen.

Ook moet iedereen erop kunnen vertrouwen dat informatie die wordt gedeeld met een mens- of diergerichte zorg- of hulpverlener, geheim blijft. De geheimhoudingsplicht voor zorg- of hulpverleners is vastgelegd in de *Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg* (mensgerichte zorgverleners) en daarnaast in beroepscodes. Daardoor moeten zorg- of hulpverleners zwijgen over alles wat zij bij de uitoefening van hun werk te weten komen over een patiënt. Een professional mag deze plicht alleen doorbreken als de patiënt of cliënt toestemming geeft, als er een wettelijke verplichting is om dit te doen of bij een conflict van plichten.

In specifieke situaties kan een mens- of diergerichte professional zonder toestemming informatie delen met relevante instanties. Dat is het geval indien de gezondheid of het welzijn van mens of dier in gevaar is of (op goede gronden) lijkt te zijn. Dit mag pas als de professional alles heeft gedaan - binnen zijn of haar macht - om de situatie op te lossen en dat dit - om welke reden dan ook - niet mogelijk is gebleken. Het kan noodzakelijk zijn om informatie over een dier en de houder te delen met meldpunten of de politie, bijvoorbeeld ter voorkoming of opsporing van strafbare feiten (zoals dierenmishandeling). In de praktijk blijkt het niet altijd duidelijk te zijn in welke gevallen het doorbreken van het recht op privacy dan wel het doorbreken van een beroepsgeheim geoorloofd is of kan zijn. Er is behoefte aan meer duidelijkheid hierover.

6.5 Reflectie

Op basis van de in dit hoofdstuk beschreven kaders lijkt de positie van dieren goed geregeld, met de algemene zorgplicht die in de *Wet dieren* is opgenomen (artikel 1.4). De betekenis van die zorgplicht is echter onduidelijk, met name voor dieren van kwetsbare mensen, waarbij de zorgplicht voor de dieren al dan niet rust op de hulpverleners voor deze groep. De wetgeving in het sociale – en het volksgezondheidsdomein heeft geen expliciete aandacht voor het welzijn van huisdieren. Het is niet bepaald hoe de algemene zorgplicht voor dieren zich verhoudt tot de regels vanuit deze domeinen. Ook dat leidt tot onduidelijkheid en onzekerheid. Evenmin is helder hoe ver de gegevensbescherming op grond van de AVG en de geheimhoudingsplicht op basis van wetgeving of beroepscodes reikt in situaties waarbij gezondheid of welzijn van mens of dier mogelijk in het geding is.

7. Ervaringen en expertise uit de praktijk

In aanvulling op het literatuur- en bureauonderzoek zijn voor deze zienwijze inzichten verzameld in interviews met personen en organisaties met relevante kennis en ervaring uit de praktijk of in het beleid.

De input voor dit hoofdstuk komt van gesprekken met mensen die, een enkele uitzondering daargelaten, beschikken over minimaal vijf jaar ervaring 'in het veld'. Ook de geïnterviewden die iets verder van de werkvloer af staan, hebben over het algemeen meerdere jaren (beleidsmatige) ervaring. Hieronder zijn de inzichten uit de gesprekken bij elkaar gebracht en samengevoegd rond een aantal thema's. De gedane uitspraken zijn zodanig verwerkt dat ze in principe niet herleidbaar zijn tot een persoon of organisatie. De weergegeven citaten in dit hoofdstuk zijn geanonimiseerd en gebruikt ter illustratie. Een overzicht van de geïnterviewde personen staat in Bijlage 1. Bijlage 2 bevat de vragenlijst die is gehanteerd in de gesprekken.

7.1 Aspecten van het houden van dieren

7.1.1 Positieve aspecten voor de houder

Een observatie in vrijwel alle gesprekken is dat dieren juist voor kwetsbaren mensen van groot belang zijn. Dieren bieden regelmaat, sociale contacten en worden als steun ervaren. Soms is een dier zelfs het enige wat een kwetsbaar persoon nog motiveert om bijvoorbeeld op te staan of boodschappen te doen. Als een dier wegvalt of afgenomen wordt, zou dat voor kwetsbare dierhouders kunnen leiden tot verdere isolatie en in sommige gevallen zelfs tot suïcidaliteit. Daarnaast kunnen dieren, met name honden, een beschermende rol vervullen. Ze kunnen bijvoorbeeld waakzaam zijn voor daklozen of mensen met problematisch drugsgebruik.

Ook is meermalen opgemerkt dat dieren een ingang kunnen zijn om kwetsbaarheid in beeld te krijgen en hulp aan kwetsbare mensen te bieden. Een dierenwelzijnsprobleem kan een signaal zijn van onderliggende of andere problemen bij de houder. In sommige gevallen zijn problemen met een dier de reden voor mensen voor het eerst hulp te zoeken of hulp te blijven accepteren. Mensen die aanvankelijk afwijzend stonden tegenover ondersteuning, blijken achteraf vaak blij met de geboden hulp.

Voor kwetsbare groepen geldt: *"Het dier is cruciaal voor het welzijn van de mens"*, aldus een van de geïnterviewden. *"Dieren zijn geen bijzaak, maar essentieel voor de houder"*, stelde een andere. *"Dieren zijn vaak de enige constante in het leven van mensen die door de maatschappij in de steek zijn gelaten."*

In sommige situaties vormen signalen van dierenwelzijnsproblemen een van de weinige mogelijkheden voor hulpverleners om toegang te krijgen tot een woning en contact te leggen met mensen die hulp afhouden of niet willen accepteren. *"Als niemand wordt binnengelaten (zoals politie of GGZ), kan de LID vaak wél binnentreden, omdat het om het belang van een dier gaat."*

7.1.2 Negatieve aspecten voor de houder

In de gesprekken wordt gesignaleerd dat het houden van een dier ook negatieve effecten kan hebben op kwetsbare mensen. Ze kunnen aanzienlijke stress ervaren als ze beseffen dat ze mogelijk niet goed voor hun geliefde dieren kunnen zorgen. Dat speelt vooral in situaties die naar verwachting niet op korte termijn kunnen worden opgelost. Daarbij speelt ook de angst om het dier te verliezen een rol, bijvoorbeeld wanneer het dier zonder de goede zorg overlijdt of doordat het wordt weggehaald.

Daarnaast is opgemerkt dat een huisdier de toegang tot hulpverlening kan bemoeilijken. Mensen kunnen hun dier vaak niet meenemen naar de daklozenopvang. Ook kan een ziekenhuisopname of een wenselijke nabehandeling worden uitgesteld of afgezegd wanneer er geen opvang voor het dier beschikbaar is. Verder kan het gedrag van het dier uitvoering van hulpverlening bemoeilijken. Dieren, met name honden, kunnen vanuit beschermend gedrag agressief reageren op hulpverleners. Dat maakt het contact met de dierhouder, het betreden van de woning of het verlenen van noodzakelijke zorg onveilig.

7.2 Omvang, ernst en oorzaak van de problematiek in Nederland

7.2.1 Omvang en ernst van de problematiek

Uit het literatuuronderzoek blijkt dat er weinig betrouwbare bronnen beschikbaar zijn die de ernst en omvang van de problematiek rond dieren bij kwetsbare mensen in Nederland kunnen duiden (zie ook Hoofdstuk 2). Ook de geïnterviewden zeggen geen betrouwbare cijfers te kennen over het aantal dieren bij kwetsbare mensen. Eén van de geïnterviewde partijen schat dat er onder mensen met financiële zorgen minstens 855.000 honden en katten zijn, naast een onbekend aantal andere dieren[4]. Dit is gebaseerd op gegevens van het CBS en een door de betreffende stichting uitgevoerde enquête bij cliënten

[4] Uit een niet-wetenschappelijk gevalideerde enquête - gehouden onder 3.800 cliënten van voedselbanken en door 20% ingevuld - blijkt dat 48% van de ondervraagden een hond en/of kat heeft, met gemiddeld 1,9 hond/kat per huishouden. Dat zou kunnen betekenen dat het totaal aantal honden en katten bij minima uitkomt op 857.280 (40% honden, 60% katten). Voor deze schatting is gerekend met circa 925.000 huishoudens (meting 2019 CBS, Nederland geheel) die onder 110% van het sociaal minimum én onder 110% van de armoedegrens leven.

van een voedselbank. Andere geïnterviewden geven aan de indruk te hebben dat het percentage huisdieren in huishoudens van mensen in kwetsbare posities hoger ligt dan in andere huishoudens. Een mogelijke reden hiervoor is de emotionele steun die dieren bieden ("Het dier is er, zelfs als alle mensen vertrokken zijn."). Een geïnterviewde opperde dat iemand die zelf in een kwetsbare positie zit wellicht sneller geneigd is een dier in een kwetsbare positie te helpen. De genoemde aantallen zijn zeer uiteenlopend. Bij één geïnterviewde uit de financiële hulpverlening hebben bijna alle cliënten een huisdier, een thuiszorgmedewerker spreekt van ongeveer 50%, terwijl een andere thuiszorgmedewerker zegt dat slechts 2 van diens 34 cliënten een huisdier hebben.

Ook de risico's voor de betrokken huisdieren zijn moeilijk in te schatten. Meerdere geïnterviewden geven aan dat kwetsbare mensen vaak zeer betrokken zijn bij de verzorging van hun dieren. Zij geven prioriteit aan hun dier, zelfs als ze zelf weinig middelen hebben. Dieren zijn dus zeker niet altijd slecht af bij kwetsbare mensen. Toch zijn er wel degelijk risico's, omdat het handelingsvermogen van deze dierhouders onder druk staat. Betrokkenheid betekent niet altijd dat het dier goede zorg krijgt. Zo kan ook sprake zijn van overmatige of ongezonde voeding. Verder kunnen financiële, psychische of andere problemen de dierhouder (te) sterk beperken in de mogelijkheden om structureel in de behoeften van het dier te voorzien. Ook komt voor dat mensen vanuit een gedrevenheid een dier te willen redden of een beter leven te willen bieden, meerdere dieren gaan houden. De intentie is vaak positief, maar als de ruimte en de mogelijkheden beperkt zijn dreigt het gevaar dat de dieren niet de zorg krijgen die ze nodig hebben.

Bij vrijwel alle geïnterviewden bestaat de indruk dat de problematiek groeit. Dat is deels gebaseerd op de inschatting dat het aantal dieren bij mensen in kwetsbare posities toeneemt. De geïnterviewden ervaren een stijging van het aantal huishoudens in een kwetsbare positie, een stijging van het aantal dieren per huishouden en een groeiend aantal dierenhoarders.

Daarnaast wordt gesignaleerd dat veel kwetsbare mensen geen gebruik maken van bestaande voorzieningen voor hun dieren, omdat ze niet weten dat die hulp beschikbaar. Ook als de mogelijkheden wel bekend zijn, wordt er lang niet altijd gebruik van gemaakt: de angst bestaat dat het dier of de dieren worden afgenomen bij het vragen van hulp. Volgens een groot aantal geïnterviewden zou betere en eenvoudig vindbare voorlichting over beschikbare ondersteuning een belangrijke stap vooruit zijn.

7.2.2 Oorzaak (toenemende) problematiek

Als oorzaken voor de groei van de problematiek wordt onder meer een toename van het aantal mensen met financiële problemen genoemd, evenals het aantal dak- en thuislozen. Daarnaast wijzen de geïnterviewden op de toenemende vergrijzing en signaleren zij een groeiende sociale isolatie, eenzaamheid en psychische problematiek. Het aantal bij een casus betrokken dieren lijkt groter te worden en de problemen bij de betrokken dieren worden ernstiger, hetgeen ook blijkt uit het Jaarverslag 2025 van de LID (LID, 2026).

De genoemde toename van de problematiek komt volgens de geïnterviewden onder meer voort uit de bezuinigingen in de zorg, met als gevolg langere wachttijden bij de geestelijke gezondheidszorg (GGZ). Ze wijzen ook op de druk die uitgaat van de grote(re) mate van zelfredzaamheid die van burgers wordt verwacht, zoals het streven ouderen langer thuis te laten wonen terwijl er niet

altijd voldoende ondersteuning vanuit eigen netwerk of professionele hulp beschikbaar is. Een andere regelmatig aangehaalde aanleiding zijn de stijgende kosten van dierverzorging, met name dierenartskosten voor zowel de reguliere zorg als onverwachte zorg bij ziekte of trauma.

7.3 Soorten kwetsbaarheid

7.3.1 Psychische problematiek

Geïnterviewden benadrukken dat 'psychische problematiek' een zeer brede categorie is. Deze omvat alle mensen die, om welke reden dan ook, mentaal minder weerbaar zijn en daardoor de zorg voor zichzelf en/of voor hun dier(en) niet (meer) volledig kunnen overzien of uitvoeren. Daarbij kan het gaan om mensen met een blijvende problematiek (bijvoorbeeld laag IQ), mensen met een in principe tijdelijk probleem (bijvoorbeeld behandelbare psychische stoornissen of verslavingen) of mensen waarvan duidelijk is dat de situatie over de tijd waarschijnlijk zal verslechteren (zoals mensen met dementie). Die verschillende groepen vragen om een verschillende benadering.

Het sociale netwerk - familie, buren, vrienden of kennissen – van kwetsbare mensen lijken de problematiek vaak niet of pas in een laat stadium te herkennen. Dit kan samenhangen met de aard van de problematiek of met het feit dat signalen niet direct als zodanig worden geïnterpreteerd. Wanneer mensen in de omgeving de problematiek wel herkennen, weten zij niet altijd hoe zij daar mee om moeten gaan of hoe zij tijdig hulp kunnen inschakelen. Er bestaat een algemeen Meldpunt Zorgwekkend Gedrag (initiatief van de GGZ), maar diergerichte professionals lijken hier – mogelijk ook door onbekendheid met dit meldpunt - weinig gebruik van te maken.

Dierenartsen zijn, volgens de ervaring van geïnterviewden, over het algemeen niet voldoende geëquipeerd om psychische problematiek te herkennen bij mensen die met een zorgvraag voor hun huisdier komen. En als het hun wel duidelijk is, weten de dierenartsen lang niet altijd hoe ze adequaat moeten reageren. Enkele geïnterviewden wijzen erop dat het niet de taak of plicht van een dierenarts is om een dergelijke melding te doen; het gebeurt meestal uit een moreel verantwoordelijkheidsgevoel.

Vertrouwelijkheid

Meerdere keren is als aandachtspunt genoemd dat dierenartsen – net als andere diergerichte dienstverleners zoals paraveterinairen, dierenartsassistenten, trimmers, dierfysiotherapeuten etc. - een vertrouwensfunctie vervullen. Laagdrempelige toegang is voor deze beroepsgroepen belangrijk en het melden van (mogelijke) problemen van huisdierhouders kan de vertrouwensrelatie schaden. Enkele geïnterviewden merken op dat houders uit angst voor een melding soms wegblijven, waardoor het zicht op de betreffende dieren vermindert en het risico op dierenwelzijnsproblemen juist kan toenemen. Bezien zou kunnen worden of een wettelijke meldplicht bij vermoedens van dierenmishandeling het voor hulpverleners eenvoudiger maakt om daadwerkelijk een melding te doen, zonder dat de laagdrempelige toegang daardoor geschaad wordt.

Zorgplicht

Zowel omstanders (buren, kennissen, familie) als hulpverleners worden geremd door handelingsverlegenheid in situaties waarin mogelijk sprake is van risico's op aantasting van dierenwelzijn. Eén van de geïnterviewden gaf aan: *"Veel mensen weten niet dat zij een melding kunnen en soms zelfs moeten doen, bijvoorbeeld via 144. Daardoor wordt vaak te lang gewacht met ingrijpen."* Zoals in 6.1.1 aangegeven: artikel 2.1 lid 6 *Wet dieren* verplicht iedereen om hulpbehoevende dieren de nodige zorg te verlenen. Het is van belang dat de betekenis van dat artikel meer bekendheid krijgt. Een thuishulp, bijvoorbeeld, die geen hulp inschakelt bij een (evidente) situatie van dierverwaarlozing bij een cliënt voldoet niet aan deze wettelijke plicht. Het zou goed zijn als instanties op dit gebied instructies voor hun personeel opstellen.

Melden kan helpen

Bij een man was sprake van een ernstig vervuilde woonsituatie, waarbij ook meerdere katten werden verwaarloosd. Hoewel familieleden en omwonenden de situatie hadden opgemerkt, werd aanvankelijk geen hulp ingeschakeld. Uiteindelijk werden in de woning vier overleden katten aangetroffen en verkeerden negentien andere katten in zeer slechte conditie. Nadat de zorgen over de dieren anoniem waren gemeld bij de Dierenbescherming, werd de dierenambulance ingeschakeld om de katten te vangen en elders onder te brengen. De interventie vormde tevens een ingang om hulp voor de man zelf te organiseren. Binnen een week was er contact gelegd met de GGD, die actie heeft ondernomen om de woning te laten opruimen en schoonmaken en is structurele begeleiding voor de man in gang gezet.

Maken en vastleggen afspraken binnen het netwerk

De wijze waarop de directe omgeving het beste kan omgaan met mensen met psychische problematiek waarbij er (toenemende) zorgen zijn over de aanwezige huisdieren hangt af van de aard van de problematiek - bijvoorbeeld of deze blijvend, tijdelijk of verslechterend is - en van de mate waarin iemand bereid is hulp te accepteren. Vooral als er sprake kan zijn van een terugval, opname of verdere achteruitgang is het belangrijk dat binnen het netwerk tijdig afspraken gemaakt worden over de zorg voor betrokken huisdieren. Dat gebeurt idealiter op een moment waarop de dierhouder nog goed in staat is zelf beslissingen te nemen. Vastgelegd zou moeten worden welk familielid, vriend of kennis tijdelijk voor het dier/de dieren zorgt als de houder dat tijdelijk niet kan. Maar ook wie verantwoordelijk is voor de kosten van verzorging (zowel voorzien als onvoorzien) en wie eventueel benodigde ondersteuning organiseert wanneer de houder de zorg niet meer aankan. Dit laatste is bijvoorbeeld relevant wanneer iemand door dementie of andere psychische of cognitieve problemen niet langer goed in staat is een hond uit te laten of op andere wijze voor een dier te zorgen. Geïnterviewden geven aan dat dergelijke afspraken vrijwel nooit 'spontaan' binnen een netwerk gemaakt worden. Het is belangrijk dat hulpverleners (voor zowel mensen als dieren) hier alert(er) op zijn en de totstandkoming van dergelijke afspraken stimuleren.

Drugsverslaving

Mensen met een drugsverslaving vragen vaak extra aandacht. Niet alleen vanwege de directe risico's, zoals de kans op vergiftiging van dieren, maar ook omdat de dagelijkse verzorging van dieren in deze situaties tekort kan schieten wanneer de houder onder invloed van drugs is. Dit kan leiden tot complexe en moeilijke afwegingen voor betrokken hulpverleners en instanties.

Verslaafde personen met zeven katten

Bij twee mensen die in armoede leefden en te maken hadden met een heroïneverslaving, verbleven zeven katten in huis. Vanuit het oogpunt van dierenwelzijn werd herplaatsing van de katten noodzakelijk geacht. Eén van de betrokkenen wilde echter één 'speciale' kat, waarmee een bijzondere band bestond, behouden. Hulpverleners hielden daarbij rekening met het risico dat na herplaatsing van alle katten nieuwe, niet-gesteriliseerde, katten zouden worden aangeschaft, waardoor de problematiek zich op termijn zou kunnen herhalen. Daarom werd besloten om deze 'speciale' kat, na sterilisatie, terug te plaatsen, onder duidelijke voorwaarden en met goede afspraken over toezicht en nazorg. De hereniging leek voor zowel de eigenaar als kat positief te verlopen. Deze casus illustreert de ethische dilemma's die zich in dergelijke situaties kunnen voordoen. Wat vanuit dierenwelzijnsperspectief wenselijk is, sluit niet altijd aan bij wat voor de eigenaar haalbaar en werkbaar is. Een oplossing die voor zowel mens als dier optimaal is, is daardoor niet altijd realiseerbaar.

Opname

Bij een opname, bijvoorbeeld wegens psychische problemen, heeft het voordelen als een huisdier kan verblijven bij een vertrouwd persoon. (*"Het is voor mens en dier fijner als het dier - al dan niet tijdelijk - bij een bekende ondergebracht kan worden. Voor de mens is dat geruststellend en daarmee ook bevorderend voor het herstel.")* Toch, zo is in enkele interviews benadrukt, is een oplossing binnen het eigen netwerk niet automatisch in het belang van het dier. De persoon die het dier opvangt moet voldoende kennis, ervaring en vooral ook affiniteit met het dier hebben. ("*Iemand moet wel gemotiveerd zijn om voor een dier te zorgen*".)

Als geen opvang voor de dieren is geregeld bij een gedwongen opname van de dierhouder ontstaat een acuut probleem. In principe hebben gemeenten de plicht een dier gedurende dertien weken op te vangen als er geen andere opvang mogelijk is. De kosten worden – indien mogelijk – op de eigenaar verhaald. In Rotterdam vergoedt de gemeente bij een gedwongen opname de eerste 30 dagen opvang in een asiel, als andere mogelijkheden voor opvang ontbreken. Hierdoor is de plaatsing eenvoudiger geworden. Dergelijke oplossingen zijn lang niet in elke gemeente beschikbaar, waardoor het organiseren van tijdelijke opvang in sommige situaties ingewikkeld kan zijn. Dat wordt versterkt doordat asielen en andere opvanglocaties soms ook te weinig capaciteit hebben of dieren weigeren om bepaalde redenen, zoals gedrag, gezondheidstoestand of vaccinatiestatus.

Tijdelijke opvang voor een pitbull

Een eigenaar van een pitbull stemde vanwege acute psychische problemen in met een vrijwillige spoedopname. Voor de hond moest op korte termijn tijdelijke opvang worden geregeld. Meerdere opvanglocaties bleken echter niet bereid of in staat om de pitbull op te nemen. Hierdoor verbleef de hond langdurig bij een hulpverlener voordat uiteindelijk een geschikte opvangplek werd gevonden. Collectief organiseren van oplossingen voorkomt dat de zorg voor dieren op de schouders van individuele zorgverleners terecht komt.

7.3.2 Dak- en thuisloosheid

Geïnterviewden signaleren een toename van dak- en thuisloosheid en vinden dat dit vraagt om specifieke aandacht. In de hulpverlening geldt dakloosheid als een tijdelijke noodsituatie. In de praktijk kan deze situatie langdurig zijn, onder andere door de woningnood, persoonlijke omstandigheden of doordat sommige mensen er (tijdelijk) voor kiezen geen gebruik te maken van beschikbare opvang- of huisvestingsmogelijkheden.

Dakloze dierhouders hebben – volgens de geïnterviewden – in vrijwel alle gevallen een hond, incidenteel een kat en soms een ander dier. Het bestaande zorgstelsel voor deze doelgroep houdt in zeer beperkte mate rekening met huisdieren. In veel opvangvoorzieningen zijn huisdieren niet toegestaan. Hiervoor worden verschillende redenen genoemd, zoals zorgen over hygiëne (bijvoorbeeld vlooien en andere parasieten), spanningen onder bewoners (angstgevoelens of incidenten met bijten of krabben) en veiligheidsrisico's wanneer meerdere dieren samen in een opvang verblijven (risico op agressief gedrag tussen de dieren). Toegang tot opvang of zorg is vaak pas mogelijk wanneer dakloze mensen afstand doen van hun dier. Afstand doen is ingrijpend en kan nadelig zijn voor zowel mens als dier. In de praktijk betekent dit meestal dat houder en dier(en) de nacht buiten moeten doorbrengen. In Rotterdam liep - tot september 2026 - een pilot waarbij in een nachtopvanglocatie (van het Leger des Heils) dakloze mensen hun huisdier mee konden nemen.

Hond vormt een belemmering voor noodzakelijke nazorg

Een dakloze hondeneigenaar moest voor een operatie worden opgenomen in het ziekenhuis. Voor de periode van de ziekenhuisopname kon tijdelijke opvang voor de hond worden geregeld. Na de operatie was een revalidatietraject noodzakelijk, maar er bleek geen revalidatiecentrum beschikbaar waar eigenaar samen met hond terechtkon. Omdat hij niet langer van zijn hond gescheiden wilde zijn, besloot de eigenaar af te zien van het revalidatietraject en terug te keren naar de straat. Het ontbreken van een opvangmogelijkheid waarbij mens en dier samen konden blijven, zorgde ervoor dat de eigenaar niet de medisch wenselijke nazorg ontving.

Diergeneeskundige zorg

Dakloze mensen hebben vaak geen geld voor preventieve diergeneeskundige zorg (zoals vaccinaties, ontwormen, vlooienbehandeling) en stellen dit vaak uit of laten het helemaal achterwege. Dat is niet goed voor het dier en kan ook risico's voor de volksgezondheid met zich meebrengen. Sommige parasieten zijn overdraagbaar op mensen. En vlooien van honden of katten kunnen bij mensen (meestal beperkte) gezondheidsklachten veroorzaken, zoals allergische reacties. Tegelijkertijd is de ervaring van geïnterviewden dat dieren van dak- en thuislozen vaak in redelijke tot goede conditie verkeren. Zij krijgen meestal genoeg eten; soms via de dierenvoedselbank, soms doordat betrokken burgers voer voor het dier verstrekken.

De dieren kunnen een positief effect hebben voor het contact met op mensen gerichte hulpverleners. Binnen de groep van dak- en thuislozen is een aantal mensen die het reguliere zorgcircuit mijden. Een benadering via het dier kan een ingang bieden: hulp voor het dier wordt soms wel geaccepteerd en kan zo leiden tot hernieuwd contact van ook mensgerichte hulpverleners met de houder. Zoals één van de geïnterviewden verwoordde: *"De mensen zijn dankbaar dat je hun dier helpt."*

7.3.3 Armoede / Financiële kwetsbaarheid

7.3.3.1 Algemeen

Mensen in een financieel kwetsbare positie beschikken over onvoldoende financiële weerbaarheid als gevolg van een laag inkomen of het ontbreken van een financiële buffer. Daarnaast is er een (groeiende) groep mensen die tijdelijk of langdurig in armoede leeft. Zij houden na betaling van vaste lasten, zoals woonkosten, energiekosten en de zorgverzekering, onvoldoende geld over voor andere basisbehoeften, waaronder voeding, kleding en verzorgingsproducten. Financiële kwetsbaarheid en armoede kunnen ook gevolgen hebben voor huisdieren. Onverwachte uitgaven, zoals dierenartskosten bij ziekte of een ongeval van een huisdier, kunnen niet of nauwelijks worden opgevangen. Financieel kwetsbare huisdierhouders lopen hierdoor een verhoogd risico op (ernstige) financiële problemen, waaronder betalingsachterstanden en schulden. Sommige huisdierhouders hebben daardoor niet voldoende middelen om hun dier de noodzakelijke voeding, verzorging en diergeneeskundige zorg te bieden. Ondanks goede intenties kan hierdoor een situatie ontstaan waarin het welzijn wordt aangetast en die kan leiden tot verwaarlozing van het dier.

Afstand doen

Een specifiek knelpunt dat meermaals in de gesprekken is genoemd, betreft de kosten voor het doen van afstand van een dier aan een dierenasiel. Afhankelijk van onder meer de diersoort, leeftijd, medische toestand, castratiestatus en eventuele vervoerskosten via de dierenambulance, kunnen deze afstandskosten oplopen tot boven de 200 euro. Voor sommige houders zijn deze kosten niet op te brengen. Zij zijn dan aangewezen op andere mogelijkheden om een nieuw thuis voor het dier te vinden, bijvoorbeeld via een online platform of een stichting als Verhuisdieren.nl. Wanneer die mogelijkheden niet beschikbaar of toegankelijk zijn, moet het dier noodgedwongen bij een houder blijven. Om dumpen van dieren te voorkomen zou bezien kunnen worden of gemeenten een rol kunnen spelen. Overigens is opgemerkt dat dierenasielen

een dier vanuit dierenwelzijnsoverwegingen in bepaalde gevallen de afstandskosten geheel of gedeeltelijk zelf dragen.

Huisuitzettingen

Ook bij huisuitzettingen, die vaak samenhangen met huurachterstanden, kunnen problemen ontstaan wanneer in een woning dieren worden aangetroffen. Een geïnterviewde beschrijft: *"Dan is het lastig om een goede oplossing te vinden. Voor zoveel dieren is er geen pensionruimte en de houder zit vaak financieel in de problemen en heeft daarom sowieso geen geld voor plaatsing van de dieren in een opvang. Maar hij of zij kan vaak ook de kosten voor het afstaan aan een dierenasiel niet opbrengen*."

Wanneer dieren bij een gedwongen huisuitzetting achterblijven moet de gemeente zich in beginsel tijdelijk over de dieren ontfermen. (Zie ook 6.2.2). Eén van de geïnterviewden stelt als mogelijk preventieve maatregel voor om woningcoöperaties te stimuleren in huurcontracten afspraken op te nemen over het maximale aantal dieren dat in een woning mag worden gehouden.

7.3.3.2 Hulpverlening bij financiële problematiek

In sommige gevallen worden mensen met (ernstige) financiële problemen begeleid door een bewindvoerder, mentor of schuldhulpverlener. Deze professionals richten zich primair op het stabiliseren van de financiële situatie, het voorkomen van nieuwe schulden en het ondersteunen van cliënten bij het oplossen van bestaande financiële problemen. Uit de interviews blijkt dat daarbij niet structureel aandacht besteed wordt aan huisdieren en de kosten voor de noodzakelijke verzorging. De huidige regelgeving voor deze beroepsgroepen houdt niet expliciet rekening met de zorg voor huisdieren. Dat zou eigenlijk wel moeten: het *Besluit Houders van dieren* bepaalt dat een houder van een dier goed voor dat dier moet zorgen. Idealiter zouden bewindvoerders en schuldhulpverleners dus een apart budget beschikbaar moeten (kunnen) stellen voor de voeding, verzorging en gezondheid van huisdieren. Een apart budget is nodig, omdat het beschikbaar gestelde leefgeld formeel uitsluitend is bedoeld voor de dagelijkse kosten van de cliënt zelf. Een budget voor dieren is niet voorzien in de regelgeving inzake financiële hulpverlening. Er bestaan hiervoor momenteel geen landelijke of lokale richtlijnen voor hulpverleners. Daarbij speelt mee dat schuldeisers soms van mening zijn dat het houden van huisdieren een persoonlijke keuze is en dat de kosten hiervoor niet ten koste mogen gaan van de aflossing van schulden.

Veel geïnterviewden signaleren dat zowel dierhouders als hulpverleners onvoldoende weten waar zij terecht kunnen voor ondersteuning in geval van financiële problemen die de verzorging van een huisdier onder druk zetten. Meerdere geïnterviewden pleiten er daarom voor om dierenwelzijn explicieter mee te nemen in gemeentelijk armoedebeleid, dat primair op mensen is gericht. Er is volgens hen aanleiding om meer aandacht te besteden aan huisdieren, vanwege de belangrijke sociale en emotionele betekenis die dieren voor mensen kunnen hebben. Dit geldt in het bijzonder voor mensen in een kwetsbare positie, voor wie een huisdier vaak een belangrijke bron van gezelschap, structuur en steun vormt.

Dilemma binnen de schuldhulpverlening

Een cliënt is vanwege aanzienlijke schulden in een schuldhulpverleningstraject terechtgekomen. Tijdens de intake blijkt dat de cliënt een paard 'op leeftijd' bezit, waarvan de totale maandelijkse kosten ruim 400 euro bedragen. Het paard is van groot emotionele betekenis voor cliënt: *"Zonder mijn paard heeft mijn leven geen zin meer". Daarnaast zorgen de dagelijkse verzorging en het rijden voor structuur, beweging en sociale contacten.*

Tegelijkertijd moeten met de schuldeisers afspraken worden gemaakt over gedeeltelijke kwijtschelding en haalbare afbetalingstermijnen. Eén van de schuldeisers plaatst vraagtekens bij het voortzetten van de uitgaven voor het paard: *"Mijn kind kan niet op paardrijles, omdat ik financiële problemen heb doordat nog niet is betaald voor werk dat ik voor deze persoon heb verricht. Dan is het moeilijk te accepteren dat degene die mijn financiële probleem veroorzaakt mij niet – in redelijke termijnen – alsnog betaalt wél kan gaan paardrijden?"*

Deze casus illustreert het spanningsveld tussen het herstel van de financiële situatie van de cliënt, de gerechtvaardigde belangen van schuldeisers en de betekenis van het dier voor het welzijn en dagelijks functioneren van de cliënt. Daarnaast speelt de vraag welke gevolgen eventuele afstand van het paard zou hebben voor het dier zelf. Een oplossing die recht doet aan al deze belangen is niet altijd eenvoudig te vinden.

Onverwachte kosten

Onverwachte kosten voor een huisdier kunnen in verschillende situaties tot problemen leiden, met name wanneer een eigenaar weinig financiële ruimte heeft of geen buffer heeft kunnen opbouwen. Dit speelt bijvoorbeeld bij mensen in een schuldhulpverleningstraject. Vooral in acute situaties, zoals wanneer een hond of kat gewond raakt in een verkeersongeval, kan het ontbreken van financiële ruimte ervoor zorgen dat noodzakelijke medische zorg niet tijdig kan worden bekostigd.

Kosten van een huisdier niet altijd voldoende meegewogen

Dat binnen de op mens gerichte hulpverlening niet altijd voldoende zicht is op de structurele en onverwachte kosten van een huisdier blijkt wel uit het volgende voorbeeld: een stichting geeft een gezin in een kwetsbare positie een huisdier, met als doel het gezin in een moeilijke periode steun en gezelschap te bieden. Achteraf bleek echter dat het gezin niet over voldoende financiële middelen beschikte om voeding, verzorging en eventuele diergeneeskunde zorg van het dier te bekostigen. Hierdoor waren aanvullende noodmaatregelen nodig om het welzijn van het dier te waarborgen. De casus onderstreept het belang om vooraf niet alleen de mogelijke meerwaarde van een huisdier, maar ook de financiële draagkracht en de mogelijkheden voor langdurige zorg zorgvuldig mee te wegen.

7.3.3.3 Contextuele benadering van diergeneeskundige zorg

Een specifiek vraagstuk betreft de rol van dierenartsen bij de behandeling van dieren van financieel kwetsbare mensen. Dierenartsen hebben een (professionele) zorgplicht en mogen noodzakelijke zorg voor een dier niet zomaar weigeren, ook niet als de houder de kosten niet kan betalen. Als mogelijke aanpak wordt de 'contextuele' of 'passende' benadering van de diergeneeskundige zorg genoemd. Deze houdt in dat de behandeling van een dier wordt afgestemd op de behoeften van het dier én de mogelijkheden van de houder. Hierbij zoeken dierenarts en houder samen naar het zorgniveau dat verantwoord en haalbaar is. Het kan worden gezien als een manier om in alle omstandigheden moreel en economisch verantwoorde veterinaire zorg te bieden (RCVS Knowledge, z.d.). Deze benadering wijkt af van de 'gouden standaard' waarbij de beste en nieuwste methoden de voorkeur hebben, wat vaak hoge kosten met zich meebrengt. De contextuele werkwijze wordt al toegepast in het Verenigd Koninkrijk (RCVS Knowledge, 2025). In de interviews is de suggestie gedaan deze ook voor de Nederlandse situatie te onderzoeken en, indien mogelijk, in een code of richtlijn vast te leggen. De benadering wordt ook genoemd in het Marktonderzoek Medische Zorg Huisdieren van de ACM (ACM, 2026).

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde besteedt in de editie van maart 2026 met verschillende artikelen aandacht aan 'passende zorg'. (Tijdschrift voor Diergeneeskunde, 2026). De KNMvD verkent samen met het Collectief Praktiserende Dierenartsen en de Vedias (beroepsvereniging voor paraveterinairen) op welke wijze professionele standaarden kunnen verduidelijken wat minimaal noodzakelijke zorg is (KNMvD, 2025-b).

Betalingsregelingen

Ook wanneer wordt gekozen voor een passende, minder uitgebreide behandeling, blijven er vaak financiële knelpunten bestaan waardoor mensen de behandeling van hun (onverzekerde) huisdier niet of niet geheel direct kunnen betalen. Een regelmatig genoemd knelpunt is het ontbreken van mogelijkheden om bij dierenartsen een betalingsregeling te treffen. Omdat de houder van het dier primair verantwoordelijk is voor zijn huisdier, mag deze problematiek niet (alleen) bij de dierenarts worden gelegd. Betalingsregelingen moeten haalbaar zijn voor de dierhouder en uitvoerbaar en afdwingbaar voor de dierenarts. Stichtingen met noodfondsen kunnen hierbij een belangrijke rol spelen, maar er is geen landelijk dekkend systeem van dergelijke fondsen. De samenwerking met bewindvoerders is in deze context als belangrijk aandachtspunt genoemd.

Afbetalingsregeling maakt noodzakelijke diergeneeskundige zorg mogelijk

Een vrouw die al langere tijd in een financieel kwetsbare positie verkeerde, kon de noodzakelijke diergeneeskundige behandelingen van haar kat bij haar vaste dierenarts in termijnen betalen. Zij kwam de gemaakte betalingsafspraken steeds volledig na. Nadat deze dierenarts met pensioen was gegaan, bood de opvolgende dierenarts deze mogelijkheden niet meer, vanwege de administratieve lasten en het financiële risico voor de praktijk. Na een intensieve zoektocht, die voor de vrouw veel stress met zich meebracht, kon uiteindelijk een oplossing worden gevonden via een particulier fonds voor dierennoodhulp. Het fonds betaalde de rekening rechtstreeks en volledig aan de dierenarts en trof vervolgens met de vrouw een afbetalingsregeling. Deze casus laat zien dat een passende betalingsregeling kan voorkomen dat noodzakelijke diergeneeskundige zorg wordt uitgesteld of achterwege blijft, terwijl tegelijkertijd het financiële risico voor de dierenarts wordt beperkt.

7.3.4 Onveilige omstandigheden / Huiselijk geweld

Dieren kunnen zich bevinden in situaties waarin sprake is van huiselijk geweld en zijn daarbij ook regelmatig zelf het slachtoffer. Volgens één van de geïnterviewden blijkt uit politiegegevens dat bij een aanzienlijk deel van de meldingen van dierenmishandeling tevens sprake is van andere issues, zoals huiselijk geweld of drugsgerelateerde problematiek. Daarnaast geeft een geïnterviewde aan - op basis van eigen onderzoek - dat in situaties met kindermishandeling vaak ook sprake is of is geweest van mishandeling van een huisdier. Geweld tegen huisdieren kan bovendien bewust worden ingezet als middel om een partner of andere gezinsleden angst aan te jagen, te controleren of onder druk te zetten. Dan is dierenmishandeling onderdeel van intieme terreur. Eén van de geïnterviewden merkt op dat deze aantoonbare samenhang slechts beperkt wordt meegenomen en herkend in de aanpak van huiselijk geweld, intieme terreur en femicide.

Een ander genoemd knelpunt is dat een huisdier voor slachtoffers een reden kan zijn om - al dan niet samen met kinderen - langer bij een gewelddadige partner te blijven. Dit speelt met name wanneer voor het dier geen veilig tijdelijk onderkomen beschikbaar is en het slachtoffer vreest dat het dier bij vertrek wordt verwaarloosd, mishandeld of als drukmiddel wordt ingezet.

Tegelijkertijd kan een huisdier – zeker ook voor kinderen - in een crisissituatie een belangrijke bron van steun, vertrouwdheid en emotionele veiligheid bieden. Zoals geïnterviewden aangeven: *"Dieren zijn geen luxe, maar een essentieel onderdeel van het welzijn van mensen (en zeker kinderen) in kwetsbare posities"* en *"Het dier is voor een kind in die crisissituatie vaak nog het enige houvast*." Juist daarom kan een gedwongen scheiding van het dier extra belastend zijn en de impact van de crisissituatie verder vergroten.

Huiselijk geweld is schrijnend maatschappelijk vraagstuk

De omvang van de problematiek blijkt onder meer uit het aantal hulpvragen dat Stichting Mendoo ontvangt. Bij de hulplijn komen maandelijks circa 500 hulpvragen binnen. Jaarlijks worden ongeveer 160 dieren opgevangen van vrouwen die uit een situatie van huiselijk geweld zijn gevlucht.

7.3.5 Kwetsbare ouderen

Bij kwetsbare ouderen kan de verzorging van huisdieren op korte of langere termijn onder druk komen te staan als gevolg van lichamelijke of geestelijke achteruitgang. Om daarop voorbereid te zijn is het zaak tijdig afspraken te maken met mensen uit het sociale netwerk van de oudere over de toekomstige zorg voor de dieren.

Veel ouderen zijn bang hun huisdier kwijt te raken en daardoor in sociaal isolement terecht te komen. Duidelijke afspraken met mensen in het netwerk kunnen die angst verminderen. Het is belangrijk dat hulpverleners – huishoudelijke hulp, thuiszorgmedewerkers - die bij de oudere thuis komen oog hebben voor de aanwezigheid en het welzijn van de dieren. De aandacht hiervoor is de praktijk niet structureel geregeld; het is sterk persoonsafhankelijk.

In een toenemend verzorgingstehuizen mogen bewoners hun huisdier meenemen (LICG, z.d.-b). Daarbij zijn duidelijke afspraken heel belangrijk. Vaak draagt de familie van de bewoner formeel de verantwoordelijkheid voor het dier. In de praktijk blijkt het onduidelijk hoe die verantwoordelijkheid wordt ingevuld.

Onbedoeld verkeerd voer voor de hond

Een huishoudelijk hulp die al jarenlang bij een ouder echtpaar over de vloer kwam, merkte dat hun hond plotseling vaker om eten bedelde en zichtbaar was afgevallen. Het echtpaar gaf aan dat de hond waarschijnlijk nog moest wennen aan nieuw voer. Toen de huishoudelijke hulp de verpakking nader bekeek – hoewel dit niet tot haar primaire taken behoorde - bleek dat de hond geen hondenvoer kreeg, maar hydrokorrels voor plantenbakken. Nadat dit was vastgesteld, kon het probleem direct worden verholpen door geschikt hondenvoer aan te schaffen.

7.4 Combinatie problemen en isolement grootste risico voor huisdieren

Op basis van onderzoek en de interviews is niet te bepalen in welke groep kwetsbare mensen het risico voor welzijnsproblemen van huisdieren het grootst is. Volgens geïnterviewden ontstaan problemen vooral wanneer verschillende vormen van kwetsbaarheid samenkomen. Het kan bijvoorbeeld gaan om mensen met beperkte cognitieve vaardigheden in combinatie met alcohol- of drugsgebruik en armoede of financiële problemen. Ook bij mensen met psychische problematiek en weinig of geen sociale steun kan het risico verhoogd zijn.

De problemen zijn doorgaans het grootst wanneer er geen informele of professionele ondersteuning is. Dit betreft bijvoorbeeld mensen die sociaal geïsoleerd zijn, vaak niet weten waar ze terecht kunnen en (nog) geen begeleiding krijgen. Zoals een geïnterviewde het verwoordde *"De meeste situaties lossen we op met het systeem om de persoon heen. Als dat ontbreekt is het lastig"*. Zonder ondersteunend netwerk kunnen problemen langere tijd onopgemerkt blijven en komen pas in beeld als het welzijn van de aanwezige dieren aanzienlijk is aangetast. Dat kan voorkomen worden als signalen in een vroeg stadium terecht komen bij instanties die laagdrempelige hulp kunnen bieden.

Drugsgebruik door de dierhouder is in de interviews enkele malen als specifieke risicofactor genoemd. Onder invloed van middelen kan een houder tijdelijk onvoldoende in staat zijn om het dier te verzorgen (zie ook 2.3). Ook kan de druggebruiker zich onvoorspelbaar of agressief gedragen, waardoor deze de continuïteit van de verzorging en ook de directe veiligheid van het huisdier in gevaar brengt.

Risico voor een dier bij een patiënt met psychische problemen

Mensen met ernstige psychische problemen kunnen in sommige gevallen een risico vormen voor hun eigen huisdier. Zo vertelde één van de geïnterviewden over een hond die door zijn eigenaar, die in een psychose was geraakt, werd doodgestoken

7.5 Specifieke aandachtspunten

Veel geïnterviewden merken op dat de problemen van dieren bij kwetsbare mensen vaak niet of laat worden opgemerkt, ook al zijn de mensen al bekend bij de hulpverlening (zoals GGZ, thuiszorg, politie of maatschappelijk werk). (*"Huisdieren worden niet gezien als huisgenoten of als onderdeel van het gezin")* Ook wordt aangegeven dat hulpverleners soms bewust nalaten problemen van huisdieren te melden, omdat ze de relatie met de cliënt niet willen schaden. Actie wordt vaak pas ondernomen wanneer de situatie uit de hand loopt, bijvoorbeeld door overlast of als dieren er zichtbaar slecht aan toe zijn. Dat is wrang, want de hulpverleners verkeren wel in een positie om de problemen van de huisdieren vroegtijdig te signaleren. En maatschappelijk werker, een mentor of bewindvoerder, een thuishulp of een huishoudelijke hulp, komt namelijk regelmatig bij de mensen thuis.

Richtlijnen voor huisdieren bij zorgorganisaties

Grotere organisaties hebben in een aantal gevallen richtlijnen voor huisdieren. Bij een deel zijn deze primair gericht op de bescherming van de werknemers (bijvoorbeeld bij angsten of allergieën). Bij andere organisaties maakt het signaleren van mogelijke problemen rond huisdieren expliciet deel uit van de werkwijze. De inwerkingtreding van artikel 1.4 van de *Wet dieren - dat bepaalt* dat iedereen die problemen ziet bij een dier ziet of vermoedt zorgplicht heeft (zie 6.1.1) - lijkt vooralsnog niet of nauwelijks te hebben geleid tot aanpassingen in de protocollen, werkwijzen of verantwoordelijkheden binnen de op mensen gerichte hulpverlening. Los van formele richtlijnen van hun werkgevers zijn er grote individuele verschillen in de mate waarin hulpverleners oog hebben voor huisdieren. Sommige signaleren mogelijke problemen en ondernemen actie, anderen nemen de dieren niet of nauwelijks mee in hun observaties.

Beperkingen bij hulp aan dieren in nood

Sociale hulpverleners hebben in de praktijk weinig mogelijkheden om zelfstandig in te grijpen om een huisdier in nood te helpen. Wanneer een cliënt niet wil meewerken, zijn de hulpverleners doorgaans aangewezen op de politie of de LID. Deze prioriteren meldingen op basis van de ernst en de urgentie en

maken daarbij hun eigen afwegingen. Daardoor kan het voorkomen dat een melding niet meteen tot actie leidt. Volgens geïnterviewden hebben hulpverleners behoefte aan duidelijkere richtlijnen voor de wijze waarop zij signalen moeten beoordelen en de stappen die zij vervolgens kunnen zetten. Ook is meer duidelijkheid gewenst over hun bevoegdheden en over de samenwerking met instanties die kunnen ingrijpen, zodat passende hulp niet alleen afhankelijk is van de afwegingen of de beschikbaarheid van politie of de LID. Eén van de geïnterviewde partijen pleit voor de mogelijke toepassing van 'forensische GGZ' op mensen met psychische problematiek die onvoldoende zorg voor hun dieren hebben. Door opgelegde zorg of begeleiding zou aantasting van dierenwelzijn voorkomen kunnen worden.

One Welfare

Alertheid op het welzijn van huisdieren is niet alleen belangrijk voor de dieren zelf, maar ook omdat veranderingen in hun verzorging een signaal kunnen zijn van achteruitgang bij de dierhouder. Wanneer een dier plotseling minder goed wordt verzorgd, kan dit wijzen op psychische, lichamelijke, sociale of financiële problemen. Dit sluit aan bij het concept One Welfare: welzijn van mens en dier zijn nauw met elkaar verbonden.

Uit de interviews blijkt echter dat er nauwelijks structureel contact bestaat tussen hulpverleners voor mensen - zowel medisch als sociaal - en diergerichte hulpverleners. Samenwerking is vaak afhankelijk van persoonlijk initiatieven; van structurele borging is veelal geen sprake. De sectoren zijn sterk verkokerd; de verschillende domeinen opereren los naast elkaar. Meerdere geïnterviewden benadrukken daarom het belang van betere en duurzaam georganiseerde informatie-uitwisseling en interdisciplinaire samenwerking. De verkokering blijkt zich, in de ervaring van één van de geïnterviewden, ook uit te strekken tot fondsen en subsidies: een fonds dat primair 'voor mensen' is, ondersteunt geen diergerelateerde activiteiten.

Grotere (thuis)zorgorganisaties beschikken soms over beleid rondom huisdieren. Dit beleid is doorgaans vooral preventief van aard: bijvoorbeeld door advies te geven bij de aanschaf van een huisdier, aandacht te besteden aan de kosten en afspraken te maken over tijdelijke zorg door anderen wanneer de cliënt zelf tijdelijk niet voor het dier kan zorgen. De invulling verschilt sterk: iedere organisatie ontwikkelt op eigen initiatief beleid en werkwijzen. Een landelijke structuur voor kennisdeling, afstemming en coördinatie op dit terrein ontbreekt.

Het welzijn van het dier krijgt binnen dit beleid meestal slechts beperkt aandacht en blijft - zoals ook wettelijk is bepaald - in beginsel de verantwoordelijkheid van de cliënt. Daar staat tegenover dat iedereen die weet dat een dier benadeeld wordt, de verantwoordelijkheid heeft om daar iets aan te doen, zoals bepaald in artikel 1.4 van de *Wet dieren*.

7.6 Aandachts- en verbeterpunten voor bestaande hulpmogelijkheden

In de interviews worden verschillende knelpunten en oplossingsrichtingen genoemd voor de ondersteuning van kwetsbare mensen met huisdieren. Deze punten raken de uitvoeringspraktijk, de organisatorische structuur en de samenwerking tussen het sociale domein en het diergezondheidsdomein.

7.6.1 Menselijke benadering cruciaal

Geïnterviewden benadrukken dat effectieve hulpverlening aan kwetsbare mensen met huisdieren vraagt om een menselijke, niet-bureaucratische en niet-veroordelende benadering. Vertrouwen van de cliënt is essentieel, tegelijkertijd moet rekening worden gehouden met het belang van de dieren. Respect voor de autonomie van de cliënt moet hand in hand gaan met het voorkomen van de aantasting van het dierenwelzijn.

Goede communicatie, deskundigheid en training van zowel professionals als vrijwilligers worden als randvoorwaarden gezien. Hulpverleners die 'achter de voordeur' komen, spelen een cruciale rol in onder meer vroegsignalering, het voorkomen van escalaties, het tegengaan van zorgmijding en eenzaamheid, en het waarborgen van het welzijn van het dier als onderdeel van het bredere huishouden.

7.6.2 Behoefte aan duidelijkheid, overzicht en continuïteit

Een in veel gesprekken terugkerend knelpunt is de versnippering van het hulpaanbod. Geïnterviewden geven aan dat bestaande regelingen, organisaties en initiatieven onvoldoende overzichtelijk en eenduidig zijn. Hierdoor is het voor zowel cliënten als professionals lastig om passende ondersteuning te vinden. Genoemde behoeften zijn:

- een centraal en actueel overzicht of loket waar hulp voor mens en dier samenkomt;
- betere vindbaarheid van bestaande voorzieningen (zoals dierenvoedselbanken en noodhulp);
- betere bekendheid van bestaande informatiebronnen en helpdesks.

Daarnaast wordt gewezen op het belang van laagdrempeligheid en uniformiteit. Verschillen in voorwaarden, werkwijzen en gemeentelijk beleid maken het systeem complex en moeilijk toegankelijk. Een meer uniforme en eenvoudige benadering zou de toegang tot hulp verbeteren.

Een ander genoemd knelpunt is de structurele borging en financiering. Veel initiatieven zijn afhankelijk van tijdelijke financiering of vrijwillige inzet, waardoor continuïteit niet gegarandeerd is. Tot slot kunnen administratieve lasten (bijvoorbeeld bij gemeentelijke regelingen of stadspassen) een drempel vormen voor het benutten van de hulp.

7.6.3 Aandacht voor dier in zorg voor mensen

Twee structurele problemen worden door vrijwel alle geïnterviewden genoemd: er is te weinig aandacht voor dieren in de op mensen gerichte zorg en het is voor veel zorgprofessionals niet duidelijk wat ze kunnen en moeten doen voor deze dieren.

Dieren zijn onvoldoende zichtbaar in het sociaal domein

In beleid, intakeprocedures en zorgtrajecten wordt de aanwezigheid van huisdieren niet standaard meegenomen. Daardoor blijven dieren vaak buiten beeld. Geïnterviewden pleiten daarom voor:

- registratie van eventuele huisdieren als vast onderdeel van de intakegesprekken in het sociaal domein;
- structurele aandacht voor dieren tijdens huisbezoeken;
- meenemen van dieren in zorg- en crisisplannen, inclusief afspraken over tijdelijke opvang;
- betere signalering van dierenwelzijn, met ondersteuning van hulpmiddelen zoals signaleringskaarten;
- mogelijke inzet van een interne 'aandachtsfunctionaris dierenwelzijn binnen grotere zorginstellingen.

Daarnaast wordt het wenselijk geacht om te onderzoeken hoe laagdrempelige advisering en ondersteuning rondom dierenwelzijn in het sociaal domein beter toegankelijk kan worden gemaakt. Hierbij kan worden verkend welke rol bestaande voorzieningen, zoals meldpunt 144, hierin al vervullen en waar eventueel aanvullende ondersteuning nodig is. Een dergelijk adviespunt zou professionals - zoals de hierboven genoemde aandachtsfunctionaris dierenwelzijn - en burgers kunnen helpen bij vragen of zorgen over dierenwelzijn in relatie tot sociale problematiek.

Onduidelijkheid over verantwoordelijkheden

Hoewel de verantwoordelijkheid voor huisdieren juridisch is afgedekt, blijkt in de praktijk niet altijd duidelijk hoe deze verantwoordelijkheid in specifieke situaties moet worden ingevuld. Daardoor kan handelingsverlegenheid ontstaan en bestaat het risico dat signalen of problemen te laat, onvoldoende of helemaal niet worden opgepakt. Geïnterviewden pleiten voor explicietere afspraken over verantwoordelijkheden en handelingsrichtlijnen binnen het sociale, zorg- en juridische domein.

7.4.4 Praktische aandachtspunten

Naast de twee structurele problemen in de vorige paragraaf zijn in de gesprekken diverse praktische aandachtspunten genoemd:

- Stappenplan voor meldingen
  Er is behoefte aan een duidelijk stappenplan (flowchart/meldcode) bij vermoedens van dierenmishandeling of dierverwaarlozing.
- Toegankelijke informatie
  Ook bestaat er behoefte aan een laagdrempelig adviespunt waar snel en eenvoudig informatie kan worden verkregen en waarmee overleg mogelijk is. De bekendheid van meldpunt 144, dat in deze behoefte kan voorzien, zou vergroot moeten worden.
- Betaalbaarheid dierenzorg
  Voor financieel kwetsbare groepen is betaalbare en laagdrempelige diergeneeskundige zorg nodig, zoals sociale dierenartsvoorzieningen of subsidies voor basiszorg. Ook het ontwikkelen van passende of contextuele diergeneeskundige zorg kan daaraan bijdragen.

- Samenwerking voor integrale aanpak
  Structurele samenwerking tussen gemeenten, sociaal werk, dierenwelzijnsorganisaties en dierenartsen is gewenst, inclusief afspraken over tijdelijke opvang in crisissituaties.
- Preventie en bewustwording
  Potentiële huisdierhouders zouden betere voorlichting over kosten en verantwoordelijkheden van dierenbezit moeten krijgen. Aandacht hiervoor in opleidingen en bijscholing stelt mensgerichte hulpverleners beter in staat hun cliënten te ondersteunen bij een weloverwogen afweging.
- Ongewenste versnippering
  De huidige verdeling van toezicht en handhaving over meerdere instanties wordt als complex en versnipperd ervaren.
- Kennis en scholing
  Dierenwelzijn moet structureel worden opgenomen in opleidingen van sociale en zorgprofessionals, inclusief signalering van dierenwelzijnsproblemen, mogelijkheden voor het doen van meldingen en doorverwijsmogelijkheden passend binnen de bestaande privacy wetgeving. In de opleidingen voor diergerichte professionals moet (meer) aandacht komen voor de problematiek van dieren bij kwetsbare mensen.

7.7 Reflectie op bevindingen

Het is duidelijk dat mensen in een kwetsbare positie doorgaans sterk betrokken zijn bij hun huisdier en vaak veel voor het dier overhebben. Tegelijkertijd is niet iedereen in die groep in staat om problemen te onderkennen, de noodzakelijke zorg te organiseren of hulp te zoeken. De mate waarin kwetsbaarheid tot problemen leidt wordt mede bepaald door de aanwezigheid van een sociaal netwerk. Problemen kunnen vooral ontstaan wanneer passende ondersteuning te laat komt of ontbreekt.

Huisdieren bij kwetsbare mensen lopen dus een verhoogd risico. Dit onderstreept het belang van tijdige signalering en passende ondersteuning. Dat rechtvaardigt ook een pleidooi voor meer kennis en bewustwording bij professionals in de mensgerichte hulpverlening, duidelijke protocollen en toegankelijke escalatieroutes die hen ondersteunen bij het handelen.

Het is eveneens duidelijk dat de zorg voor mensen en de zorg voor dieren sterk van elkaar zijn gescheiden. Die constatering loopt als een rode draad door de bevindingen uit de interviews. Er is sprake van verkokering waardoor signalen onvoldoende worden gedeeld tussen de betrokken domeinen en daarom blijven de mogelijkheden voor tijdige ondersteuning soms onbenut. Dat is nadelig voor zowel mens als dier, omdat problemen daardoor pas in een laat stadium, onvoldoende of zelfs helemaal niet opgepakt worden. De gescheiden verantwoordelijkheden en het belang van vertrouwelijkheid en beroepsgeheim staan op gespannen voet met de wettelijke zorgplicht voor dieren, die voor iedereen geldt.

8. Conclusies en vervolgstappen

In deze zienswijze is de problematiek van huisdieren die verblijven bij mensen in een kwetsbare positie verkend op basis van de bevindingen uit de wetenschappelijke en grijze literatuur, bestaande wet- en regelgeving, inventarisatie van bestaande initiatieven in binnen- en buitenland en interviews met experts. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies en mogelijke vervolgstappen geschetst om het welzijn van de dieren bij kwetsbare mensen beter te waarborgen, in het belang van zowel mens als dier.

8.1 Conclusies

1. Kwetsbaarheid van mensen vergroot risico's voor dierenwelzijn

Huisdieren bij kwetsbare mensen lopen een verhoogd risico op aantasting van hun welzijn. De problemen ontstaan meestal niet door onwil van de dierhouders of bewuste verwaarlozing. De oorzaak ligt veel vaker in de omstandigheden waarin de kwetsbare mensen zich bevinden, waardoor zij onvoldoende mogelijkheden hebben om het dier de noodzakelijke zorg te bieden. De gevaren voor het dierenwelzijn zijn in deze gevallen onderdeel van bredere maatschappelijke problematiek. Tijdige ondersteuning kan voorkomen dat situaties escaleren en kan zowel dierenleed als menselijk leed verminderen.

2. One Welfare: welzijn van mens en dier zijn onlosmakelijk verbonden

Het is ook duidelijk dat het welzijn van mensen en hun huisdieren nauw met elkaar verbonden zijn. Huisdieren kunnen niet alleen bijdragen aan het individuele welzijn van hun houders, ze hebben ook een bredere maatschappelijke betekenis omdat zij kunnen helpen bij het voorkomen of verminderen van eenzaamheid, stress en psychosociale problematiek. Daardoor dragen dieren bij aan het verminderen van de druk op de zorg en de ondersteuning in de volksgezondheid en het sociale domein. De mens-dierrelatie kan waardevol zijn voor een bredere preventieve aanpak. Naast de relatie tussen gezondheid van mens en dier - het concept One Health - is er ook een relatie tussen het welzijn van mens en dier: One Welfare. De Raad vraagt hiervoor nadrukkelijk aandacht.

Tegelijkertijd vindt de Raad dat het welzijn van het dier voldoende gewaarborgd moet zijn. Wanneer goede zorg voor een huisdier niet kan worden gegarandeerd, is ondersteuning of interventie noodzakelijk.

3. Verkokering staat integrale benadering in de weg

Het ondersteunen van het welzijn van huisdieren bij kwetsbare mensen is een maatschappelijk vraagstuk waarin mens en dier in samenhang moeten worden beschouwd. Dit vraagt om een integrale benadering die niet alleen het dierenwelzijn verbetert, maar ook bijdraagt aan het welzijn van mensen en

daarmee mogelijk voorkomt dat zwaardere vormen van ondersteuning of zorg nodig zijn. Die integrale benadering wordt gehinderd doordat het welzijn van mensen en het welzijn van dieren grotendeels afzonderlijk worden benaderd in het beleid, de regelgeving en de uitvoering.

Door de bestaande verkokering van beleidsdomeinen (dierenwelzijn, sociaal beleid, gezondheidzorg) wordt in de op mensen gerichte domeinen niet voldoende gekeken naar mogelijke gevolgen voor huisdieren. Binnen bijvoorbeeld armoedebeleid, schuldhulpverlening, bewindvoering, maatschappelijke opvang en zorgverlening ontbreken vaak geformaliseerde regels of richtlijnen op basis waarvan rekening moet worden gehouden met aanwezige huisdieren. Ook in de lokale dagelijkse uitvoeringspraktijk is sprake van verkokering. Signalen worden niet altijd gedeeld en worden over en weer onvoldoende benut. Terwijl problemen in het ene domein vaak direct samenhangen met risico's in een ander domein. Het versterken van de verbinding tussen domeinen is daarom hard nodig.

4. Signalen worden onvoldoende herkend en handelingsperspectief ontbreekt

Hulpverleners in de gezondheidszorg en het sociale domein blijken signalen over het welzijn van dieren onvoldoende te herkennen. Diergerichte professionals pikken vaak wel signalen op over het dier en de houder, maar zij weten vaak niet waar ze terecht kunnen om ongewenste situaties te melden en om te overleggen over hun zorgen.

Het ontbreekt professionals in zowel het menselijke als het dierlijke domein aan handelingsperspectief. Ze kunnen in principe een belangrijke rol spelen door alert te zijn op signalen en deze signalen te herkennen. Daarvoor moet het duidelijk zijn wat ze kunnen en mogen doen en hoe ze (moeten) handelen in een (mogelijk) zorgwekkende situatie. Die duidelijkheid is er niet.

5. Aanbod voor ondersteuning is onvolledig en niet goed ontsloten

In Nederland bestaan veel initiatieven om kwetsbare huisdierhouders te ondersteunen, zoals dierenvoedselbanken, sociale veterinaire zorg, financiële ondersteuning bij (dierenarts)kosten en praktische ondersteuning aan huis. Maar niet alle hulp is overal voorhanden. Veel van de mogelijkheden zijn afhankelijk van particuliere initiatieven en zijn lokaal of regionaal georganiseerd. Daardoor is het bij individuele situaties vaak onduidelijk welke hulpmogelijkheden beschikbaar zijn, onder welke voorwaarden iemand ervoor in aanmerking kan komen en waar deze aangevraagd kunnen worden. Voor een effectieve benutting van de waardevolle initiatieven is dus nodig dat de hulp breed beschikbaar is –met een landelijke dekking – en eenvoudig is te vinden.

6. Verplichtingen en verantwoordelijkheden zijn onduidelijk

Er bestaat behoefte aan meer duidelijkheid over wettelijke verantwoordelijkheden, verplichtingen en mogelijkheden om te handelen. Zo is voor veel mensen niet helder wat de algemene zorgplicht in de *Wet Dieren* betekent voor partijen rondom de dierhouder, zoals mensgerichte hulpverleners. Bij dierenartsen bestaat er onduidelijkheid over de reikwijdte van de specifieke zorgplicht indien een eigenaar niet in staat is om de benodigde zorg te betalen of noodzakelijke nazorg te verlenen. Daarnaast is niet bij

iedereen bekend in welke gevallen de bescherming van persoonsgegevens op basis van de AVG en de geheimhoudingsplicht op basis van wetgeving of beroepscodes ondergeschikt is aan andere belangen.

7. Meer preventie, bewustwording en onderzoek zijn nodig

Voorkomen is beter dan genezen. Problemen bij huisdieren ontstaan vaak doordat dierhouders zich bij de aanschaf niet realiseren welke kosten en risico's ze op korte en lange termijn kunnen verwachten. Bewustwording kan bijdragen aan preventie. Ook is het van belang dat opleidingen meer aandacht besteden aan bewustwording over de One Welfare-benadering. Bij veel mensgerichte opleidingen ontbreekt het aan aandacht voor dierenwelzijn en mens-dier relaties. Deze verkenning wijst uit dat veel kennis beschikbaar is, maar deze komt veelal uit buitenlands onderzoek. Omdat de inzichten niet altijd 1 op 1 zijn te vertalen naar de binnenlandse situatie, is ook aanvullend onderzoek in Nederland nodig.

8. Voldoende reden voor zorg en noodzaak tot actie

Hoewel exacte cijfers over de omvang van de problematiek ontbreken, geeft de verkenning aanleiding om meer aandacht te besteden aan het welzijn van dieren die zich bevinden bij kwetsbare mensen. De Raad is van mening dat er reden is voor zorg en noodzaak tot actie.

8.2 Mogelijke vervolgstappen

De hiervoor beschreven conclusies bieden aanknopingspunten om het welzijn van huisdieren van kwetsbare mensen beter te waarborgen. De Raad ziet de volgende mogelijke vervolgstappen.

1. Verkokering verminderen en samenwerking stimuleren

Het omarmen van het One Welfare-concept kan op landelijk en lokaal niveau een sector-overstijgende en interdisciplinaire samenwerking stimuleren:

- Onderzocht zou moeten worden hoe een structurele samenwerking tussen relevante ministeries tot stand gebracht kan worden rond One Welfare, naar analogie van de al bestaande One Health-structuur. Relevante nieuwe wet- en regelgeving en beleidsvoornemens kunnen dan beter worden beoordeeld op de gevolgen voor het welzijn van mens en dier.
- Op lokaal niveau wordt een integrale benadering - voor signalering, doorverwijzing en handelingsmogelijkheden - mogelijk door gemeenten, sociaal werk, zorg, huisartsen, GGZ, diergerichte professionals en dierenwelzijnsorganisaties bij elkaar te brengen.

2. Signalering verbeteren en handelingsperspectief bieden

Een aantal concrete acties kunnen het handelingsperspectief sterk verbeteren:

- Handelingskaders en flowcharts helpen hulp- en zorgverleners in de praktijk bij de praktische uitvoering.

- Naast standaarden en protocollen hebben professionals ook een laagdrempelige mogelijkheid nodig voor overleg en advies, via hulplijnen en helpdesks.
- Binnen grotere op mensen gerichte zorgorganisaties kan een nieuwe functie - de aandachtsfunctionaris dierenwelzijn - meerwaarde hebben als eerstelijns kennisbank en aanspreekpunt voor medewerkers op de werkvloer.

3. Overzicht aanbod ondersteuning en zorg verbeteren

Het aanbod van hulpmogelijkheden voor dierhouders in kwetsbare situaties vraagt om overzicht en meer duidelijkheid:

- Het creëren en onderhouden van één eenvoudig toegankelijk landelijk overzicht van beschikbare hulpmogelijkheden, zou de toegang tot deze mogelijkheden belangrijk verbeteren. Waar nodig zouden bestaande initiatieven kunnen worden uitgebreid of versterkt.
- Het zou goed zijn te bezien of de bestaande wettelijke kaders, zoals de Wmo en Bijzondere bijstand, voldoende ruimte bieden om de zorg voor een huisdier te bekostigen.

4. Preventie en bewustwording stimuleren

Preventie van problemen met huisdieren begint met bewustwording van mensen:

- Voorlichting over de verantwoordelijkheden, risico's en kosten op de korte en lange termijn helpt mensen een verantwoorde keuze te maken en beter voorbereid te zijn op de mogelijke consequenties.

5. Aandacht besteden aan dierenwelzijn in opleidingen

Scholing is nodig voor de praktijk en beleidsontwikkeling:

- Professionals in de op mensen gerichte zorg hebben basiskennis van dierenwelzijn nodig om signalen te herkennen en te weten hoe ze daarmee moeten omgaan
- De One Welfare-gedachte zou onderdeel gemaakt kunnen worden van relevante opleidingen en nascholing.

6. Wetenschappelijk onderzoek doen

Onderzoek is nodig om meer inzicht te krijgen in de problematiek van huisdieren bij kwetsbare mensen, zowel ten behoeve van het beleid als van oplossingen in de praktijk:

- Hoewel duidelijk is dat de problematiek veel dieren raakt, zijn er weinig betrouwbare bronnen beschikbaar die de ernst en omvang kunnen duiden. Ook inzicht in het effect op de belasting op de zorg voor mensen – vanuit de One Welfare-benadering - is een interessant punt van onderzoek.

- Veel van de wetenschappelijke inzichten zijn gebaseerd op buitenlandse studies en praktijkervaringen, aanvullend onderzoek in de Nederlandse situatie is daarom gewenst.
- Het (internationale) onderzoek vertoont lacunes. Zo is weinig onderzoek gedaan naar de langetermijnontwikkeling van het welzijn van huisdieren bij kwetsbare mensen; is de problematiek nauwelijks onderzocht bij andere soorten dan hond en kat; en is er onvoldoende inzicht in de complexe samenhang tussen de diverse sociale en sociaaleconomische factoren en het welzijn van dieren bij kwetsbare mensen
- De uitwerking van contextuele of passende veterinaire zorg is gewenst ten behoeve van de gezondheid van dieren bij (financieel) kwetsbare mensen.

8.3 Afsluitend: voordelen van One Welfare

De bovenstaande mogelijke vervolgstappen vragen in veel gevallen om nadere uitwerking en concretisering. Niet alle mogelijke maatregelen kunnen tegelijkertijd worden gerealiseerd. Prioritering is daarom noodzakelijk, waarbij onder meer rekening moet worden gehouden met de haalbaarheid, uitvoerbaarheid, maatschappelijke impact en benodigde middelen. De Raad denkt graag mee over vervolgstappen en is zeker bereid daar een bijdrage aan te leveren.

De Raad ziet de maatschappelijke voordelen van One Welfare. Een samenleving waarin aandacht is voor kwetsbare mensen heeft ook aandacht voor de dieren die voor de mens van grote betekenis zijn. Dieren helpen is tegelijkertijd mensen helpen.

Geraadpleegde bronnen

Arkow, P., & Hoy-Gerlach, J. (2025). Closing the "PAWS" gap through pet-inclusive social work training and practice: Professional responses that incorporate human–animal relationships. *Aotearoa New Zealand Social Work, 37*(1), 70–82.

Arkow, P. (2020). Human-animal relationships and social work: Opportunities beyond the veterinary environment. *Child and Adolescent Social Work Journal, 37*(6), 573–588.

Arkow, P. (2015). Recognizing and responding to cases of suspected animal cruelty, abuse, and neglect: What the veterinarian needs to know. *Veterinary Medicine: Research and Reports, 6*, 349–359.

Autoriteit Consument & Markt. (2026). Marktonderzoek Medische zorg huisdieren. Autoriteit Consument en Markt.

Bailey, C., Hockenhull, J., & Rooney, N.J. (2023). "A Part of Me." The Value of Dogs to Homeless Owners and the Implications for Dog Welfare. *Zoophilologica*.

Bibbo, J., Johnson, J., Drost, J. C., Sanders, M., & Nicolay, S. (2022). Pet ownership issues encountered by geriatric professionals: Preliminary findings from an interdisciplinary sample. *Frontiers in Psychology, 13*, Article 920559.

Bon-Martens, M. van, Boekee, R., Ramaker, V., Chavez Baldini, U., Luik, A., Verkaik, R., Savelkoul, M., Leone, S., & Hiemstra, M. (2025). Monitor mentale gezondheid: Landelijke rapportage 2025 (RIVM-rapport 2025-0053). Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.

Brooks, H.L., Rushton, K., Lovell, K., McNaughton, R., & Rogers, A. (2019). 'He's my mate you see': a critical discourse analysis of the therapeutic role of companion animals in the social networks of people with a diagnosis of severe mental illness. *Medical Humanities, 45*, 326 - 334.

Brooks, H.L., Rushton, K., Lovell, K., Bee, P., Walker, L., Grant, L., & Rogers, A. (2018). The power of support from companion animals for people living with mental health problems: a systematic review and narrative synthesis of the evidence. *BMC Psychiatry, 18*.

Brooks, H.L., Rushton, K., Walker, S., Lovell, K., & Rogers, A. (2016). Ontological security and connectivity provided by pets: a study in the self-management of the everyday lives of people diagnosed with a long-term mental health condition. *BMC Psychiatry, 16*.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2026). Opnieuw meer meldingen en adviezen Veilig Thuis Geraadpleegd op 8 oktober 2026 https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2026/17/opnieuw-meer-meldingen-en-adviezen-veilig-thuis

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2025-a). 33 duizend mensen dakloos begin 2024. Geraadpleegd op 9 juli 2026, van https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2025/05/33-duizend-mensen-dakloos-begin-2024

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2025-b). Leven in armoede 2025. https://longreads.cbs.nl/leven-in-armoede-2025/

Centraal Bureau voor de Statistiek. (z.d.). Dashbord bevolking Ouderen. Geraadpleegd op 9 juli 2026, van https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/leeftijd/ouderen

Chambers C, Ly LH, Protopopova A. (2025). Drug use stigma, accidental pet poisonings, and veterinary care: results from a survey of pet owners in Vancouver, British Columbia. *Frontiers in Veterinary Science, 12,* 1527196.

Dierenbescherming. (2026). Aanbevelingen gemeentelijk dierenwelzijnsbeleid 2026 – 2030. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren.

Dyer, J. L., & Milot, L. (2019). Evaluating the vulnerability of dog shelter intake data as a tool for community health planning: A case study in Athens-Clarke County, GA, 2014–2016. *PLOS ONE, 14*(12)

Farrell, S.O., Anderson, K.L., Noble, P.M., & Al Moubayed, N. (2024). Premature mortality analysis of 52,000 deceased cats and dogs exposes socioeconomic disparities. *Scientific Reports, 14*.

Ferreira, E.A., Paloski, L.H., Costa, D.B., Moret-Tatay, C., & Irigaray, T.Q. (2020). Psychopathological Comorbid Symptoms in Animal Hoarding Disorder. *Psychiatric Quarterly*, 1-10.

Fitzgerald, A.J., Barrett, B., Gray, A., & Cheung, C.H. (2020). The Connection Between Animal Abuse, Emotional Abuse, and Financial Abuse in Intimate Relationships: Evidence From a Nationally Representative Sample of the General Public. *Journal of Interpersonal Violence, 37*, 2331 - 2353.

Fox, M., & Ray, M. (2019). No pets allowed? Companion animals, older people and residential care. *Medical Humanities, 45*, 211 - 222.

Gallagher, B., Allen, M., & Jones, B. (2008). Animal abuse and intimate partner violence: Researching the link and its significance in Ireland—A veterinary perspective. *Irish Veterinary Journal, 61*(10), 658–667.

Garnier, W., & Enders-Slegers, M.-J. (2012). Huiselijk geweld en dierenmishandeling in Nederland: Een verkennend onderzoek naar de relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling onder vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld. Kadera aanpak huiselijk geweld.

Giesbrecht, C. J. (2022). Animal safekeeping in situations of intimate partner violence: Experiences of human service and animal welfare professionals. *Journal of Interpersonal Violence, 37*(17–18), 16931–16960.

Goma, A.A., & Kieson, E. (2025). Golden Years and Companion Animals: Investigating How the Human–Animal Bond Shapes Pet Wellness in Later Life from the Owner's Perception. *Veterinary Sciences, 12*.

Hawkins, R.D., McDonald, S.E., O'Connor, K.E., Matijczak, A., Ascione, F.R., & Williams, J.H. (2019). Exposure to intimate partner violence and internalizing symptoms: The moderating effects of positive relationships with pets and animal cruelty exposure. *Child abuse & neglect, 98*, 104166.

Hoy-Gerlach, J., & Townsend, L. (2023). Reimagining Healthcare: Human–Animal Bond Support as a Primary, Secondary, and Tertiary Public Health Intervention. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *20*(7), 5272.

Hui Gan, G.Z., Hill, A., Yeung, P., Keesing, S., & Netto, J. (2020). Pet ownership and its influence on mental health in older adults. *Aging & Mental Health, 24*, 1605 - 1612.

Jacobson, L. S., Janke, K. J., Probyn-Smith, K., & Stiefelmeyer, K. (2024). Barriers and lack of access to veterinary care in Canada 2022. *Journal of Shelter Medicine and Community Animal Health, 3*(1).

Khattiya, K., Wongpakaran, T., & Wongpakaran, N. (2026). Association between pet ownership and mental health in university students with borderline personality disorder symptoms. *BMC Psychiatry, 26*.

KNMvD. (2025-a). Meldcode dierenmishandeling voor dierenartsen. Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde.

KNMvD. (2025-b). *Tarievenonderzoek geeft genuanceerd beeld over kostenstijging, spoedzorg is aandachtspunt*. Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. (2025, 3 april). https://www.knmvd.nl/tarievenonderzoek-geeft-genuanceerd-beeld-over-kostenstijging-spoedzorg-is-aandachtspunt/

Kogan, L. R., Accornero, V. H., Gelb, E., & Slater, M. R. (2021). Community veterinary medicine programs: Pet owners' perceptions and experiences. *Frontiers in Veterinary Science, 8*, Article 678595.

Koralesky, K. E., Rankin, J. M., & Fraser, D. (2022). The everyday work of One Welfare in animal sheltering and protection. *Humanities and Social Sciences Communications, 9*, Article 430.

Kuijpers, M., Schel, S., Scheepers, A., Smeekens, M., Van Beek, G., & Wewerinke, D. (2025). *Iedereen telt mee! Resultaten derde ETHOS-telling van dak- en thuisloosheid in 57 gemeenten*. Hogeschool Utrecht.

Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren. (z.d.-a). Dierenhulpverlening voor minima. https://professionals.licg.nl/kennis-en-educatie/kennisdocumenten-licg/dierenhulpverlening-voor-minima/

Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren. (z.d.-b). Huisdier in verzorgingstehuis. https://www.licg.nl/huisdier-in-verzorgingstehuis/

LID. (2026,). *Jaarverslag 2025*. Landelijke Inspectiedienst Dierenwelzijn.

Ly, L. H., Gordon, E., & Protopopova, A. (2021). Exploring the relationship between human social deprivation and animal surrender to shelters in British Columbia, Canada. *Frontiers in Veterinary Science, 8*, Article 656597.

Maroney, P., & Kougioumtzis, M. (2023). Re-Evaluating the Benefits and Challenges of Communal Pet Dog Ownership at an Adult Residential Psychiatric Facility. *Occupational Therapy in Mental Health, 40*, 327 - 344.

McDowall, S., Hazel, S. J., Chittleborough, C., Hamilton-Bruce, A., Stuckey, R., & Howell, T. J. (2023). The impact of the social determinants of human health on companion animal welfare. *Animals, 13*(6), Article 1113.

McLennan, K., Rock, M. J., Mattos, E., & Toohey, A. M. (2022). Leashes, litterboxes, and lifelines: Exploring volunteer-based pet care assistance programs for older adults. *Frontiers in Psychology, 13*, Article 873372.

Meier, C., & Maurer, J. (2022). Buddy or burden? Patterns, perceptions, and experiences of pet ownership among older adults in Switzerland. *European Journal of Ageing, 19*, 1201 - 1212.

Montgomery, J., Liang, Z., & Lloyd, J. (2024). A Scoping Review of Forced Separation Between People and Their Companion Animals. *Anthrozoös*, *37*(2), 245–267.

Muldoon, J.C., & Williams, J.M. (2024). Why are some people in the UK reluctant to seek support for their pets? *Animal Welfare, 33*.

Nardi, B., Bonelli, C., Pini, S., Parri, F., Pronestì, C., Citi, S., Mariti, C., Dell'Osso, L., Cremone, I., & Carpita, B. (2025). Understanding the Relevance of Psychopathological Features in Pets Owner Relationship: State of the Art and Future Directions – A Narrative Review. *Clinical Neuropsychiatry, 22*, 297 - 306.

Nederlandse Voedingsindustrie Gezelschapsdieren. (2026, 11 mei). *De levensverrijkers: Hoe huisdieren het welzijn en gedrag van* Nederlanders sturen. https://www.nvg-diervoeding.nl/nieuws/persbericht-de-levensverrijkers-hoe-huisdieren-het-welzijn-en-gedrag-van-nederlanders-sturen/

Newland, X., Boller, M., & Boller, E. (2019). Considering the relationship between domestic violence and pet abuse and its significance in the veterinary clinical and educational contexts. *New Zealand Veterinary Journal, 67*(2), 55–65.

NVIC. (2025, januari). *NVIC Jaaroverzicht 2024.* Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum.

Obradovic, N., Lagueux, É., Michaud, F., & Provencher, V. (2019). Pros and cons of pet ownership in sustaining independence in community-dwelling older adults: a scoping review. *Ageing and Society, 40*, 2061 - 2076.

Oellig, L., Lindsjö, J., & Röcklinsberg, H. (2024). Exploring Swedish veterinarians' awareness of non-accidental-injuries, animal abuse and the Link to domestic violence, and their role in addressing this societal issue. *Frontiers in Veterinary Science, 11*.

Oliva, J.L., & Johnston, K.L. (2021). Puppy love in the time of Corona: Dog ownership protects against loneliness for those living alone during the COVID-19 lockdown. *The International Journal of Social Psychiatry, 67*, 232 - 242.

Opdebeeck, C., Katsaris, M.A., Martyr, A., Lamont, R.A., Pickett, J.A., Rippon, I., Thom, J.M., Victor, C.R., & Clare, L. (2020). What Are the Benefits of Pet Ownership and Care Among People With Mild-to-Moderate Dementia? Findings From the IDEAL programme. *Journal of Applied Gerontology, 40*, 1559 - 1567.

Purewal, R., Christley, R., Kordas, K., Joinson, C., Meints, K., Gee, N., & Westgarth, C. (2017). Companion animals and child/adolescent development: A systematic review of the evidence. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 14*(3), Article 234.

Ratschen, E., Shoesmith, E., Shahab, L., Silva, K., Kale, D., Toner, P., Reeve, C., & Mills, D.S. (2020). Human-animal relationships and interactions during the Covid-19 lockdown phase in the UK: Investigating links with mental health and loneliness. *PLoS ONE, 15*.

RCVS Knowledge (2025) How to achieve contextualised care: Insights from the veterinary sector and pet owners.

RCVS Knowledge. (z.d.). Contextualised care. https://www.rcvsknowledge.org/approach/contextualised-care/

RDA. (2026). RDA Denkkader: centrale begrippen rond dierenwelzijn 2026. Raad voor Dierenaangelegenheden.

RDA. (2025). Werkdocument: effecten maatschappelijke ontwikkelingen op dieren - een eerste verkenning. Raad voor Dierenaangelegenheden.

RDA. (2025-1) Startnotitie 'Kwetsbare mensen en het welzijn van gezelschaps- en hobbydieren'. Raad voor Dierenaangelegenheden.

RDA. (2024). Staat van het Dier 2024: beschouwingen en opinies over de verschuivende relatie tussen mens en dier in Nederland. Raad voor Dierenaangelegenheden.

RDA. (2022). Zienswijze Dieren in het huis van Thorbecke. Raad voor Dierenaangelegenheden.

RDA. (2021). Zienswijze Dierwaardige veehouderij. Raad voor Dierenaangelegenheden.

RDA. (2019). Zienswijze Dierbare hulpverleners: Welzijn voor mens en dier? Raad voor Dierenaangelegenheden.

Reese, L., & Li, X. (2023). Animal welfare deserts: Human and nonhuman animal inequities. *Frontiers in Veterinary Science, 10*, Article 1189211.

Reniers, P. W. A., Hediger, K., Declercq, I. J. N., Enders-Slegers, M.-J., Gerritsen, D. L., & Leontjevas, R. (2024). The PET@home Toolkit: A process evaluation study. *Animals, 14*(23), Article 3475.

Risley-Curtiss, C. (2010). Social work practitioners and the human-companion animal bond: A national study. *Social Work, 55*(1), 38–46.

Rodriguez, K. E., Herzog, H., & Gee, N. R. (2021). Variability in human-animal interaction research. *Frontiers in Veterinary Science, 7*, Article 619600.

Roseveare, C., & Gates, M.C. (2024). Characteristics and challenges of companion animal rescue organisations in New Zealand. *New Zealand Veterinary Journal, 72*, 225 - 235.

Rullán-Oliver, P., Millward, L., Berrian, A.M., & O'Quin, J.M. (2022). Association between pet ownership and utilization of public services among people experiencing homelessness in Columbus, Ohio: a cross-sectional survey. *Journal of Social Distress and Homelessness, 32*, 367 - 376.

Sacchettino, L., Gatta, C., Giuliano, V. O., Bellini, F., Liverini, A., Ciani, F., Avallone, L., d'Angelo, D., & Napolitano, F. (2023). Description of Twenty-Nine Animal Hoarding Cases in Italy: The Impact on Animal Welfare. *Animals*, *13*(18), 2968.

Schor, M., & Protopopova, A. (2021). Effect of COVID-19 on Pet Food Bank Servicing: Quantifying Numbers of Clients Serviced in the Vancouver Downtown Eastside, British Columbia, Canada. *Frontiers in Veterinary Science, 8*.

Spitznagel, M. B., Cox, M. D., Jacobson, D. M., Albers, A. L., & Carlson, M. D. (2019). *Assessment of caregiver burden and associations with psychosocial function, veterinary service use, and factors related to treatment plan adherence among owners of dogs and cats*. *Journal of the American Veterinary Medical Association, 254*(1), 124–132.

Stichting Mendoo. (z.d.). Leren signaleren: Een training voor (zorg)professionals. https://mendoo.nl/wp-content/uploads/2022/11/Leren-signaleren-%E2%80%A2-Een-training-voor-zorgprofessionals.pdf

Thompson, M.C., & Kim, A.B. (2021). Understanding the Experiences of Elderly Bereaved Men and the Bond With Their Pets. *OMEGA-Journal of Death and Dying, 86*, 1291 - 1311.

Tijdschrift voor Diergeneeskunde. (2026). Jaargang 151, maart 2026. Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde.

Townsend, L., Phillips, G.C., Hoy-Gerlach, J., & Cammisa, H. (2025). Understanding and accessing the continuum of human/animal support services: A scoping review. *Human-Animal Interactions*.

Universitair Kennisnetwerk Ouderenzorg Nijmegen. (z.d.). PET@home. https://www.ukonnetwerk.nl/tools/pet-home/

Van Wijk, A., Hardeman, M., Endenburg, N. (2018). Animal abuse: Offender and offence characteristics. A descriptive study. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, *15*, 175–186.

Veilig Thuis. (z.d.). Factsheet kerncijfers Veilig Thuis. https://a.storyblok.com/f/286420502624268/x/d6eedc4570/veiligthuis_factsheet_kerncijfers_v03.pdf

Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2025). Handreiking dierenwelzijn gemeentelijke handhavers. https://vng.nl/publicaties/handreiking-dierenwelzijn-gemeentelijke-handhavers

Vincent, A., McDonald, S., Poe, B., & Deisner, V. (2019). The link between interpersonal violence and animal abuse. *Society Register, 3*(3), 83–101.

Valtonen E., Hänninen L., Valros A., Koskela T. (2024). Neutralisation techniques used by defendants charged with animal welfare offences in Finland. *Animal Welfare*. 33, e33.

Wilkinson, J., Schoultz, M., King, H.M., Neave, N., & Bailey, C.M. (2022). Animal hoarding cases in England: Implications for public health services. *Frontiers in Public Health, 10*.

Wills, A.P., Carroll, G., McDowall, S., Hazel, S.J., Hamilton-Bruce, M.A., Stuckey, R., & Howell, T.J. (2024). Association of Socioeconomic Status and Reasons for Companion Animal Relinquishment. *Animals: an Open Access Journal from MDPI, 14*.

Zhang, Q., Wang, H., Zhao, X., & Wu, Y. (2025). The Complex Dynamics of Caring for Ailing Pets Among Older Adults: A Qualitative Study. *Anthrozoös, 38*, 1087 - 1106.

Bijlage 1 Geïnterviewde personen

1. Andries, Mirjam. Movisie
2. Assink, André. Politie
3. Bernards, Zara. Thuiszorg
4. Boeft, den, Hannah, KNMvD (dubbelinterview met 17)
5. Bos, Agnetha. Dierenbescherming
6. Burger, Marjolein. Buurtzorg
7. Bus, Karen. Stichting Dwaalmaatje
8. Doorne, van, Lilianne. Stichting bevordering huisdierenwelzijn
9. Enders-Slegers, Marie-Jose. Open Universiteit (dubbelinterview met 28)
10. Frumeau, Elleke. Dierenarts
11. Gehring, Ronette. Universiteit Utrecht – veterinaire apotheek
12. Geuvers, Loes. GGZ Rotterdam
13. Groot, de, Wendy. Hondentrimster
14. Haaijema, Rianne. Stichting Mendoo
15. Hansen, Sacha. Gemeente Amsterdam (dubbelinterview met 26)
16. Heij, de, Liza. Wijkteam Rotterdam
17. Herten, van, Joost. KNMvD (dubbelinterview met 4)
18. Jacobs, Marc. LID (dubbelinterview met 29)
19. Janssen, Niek. Gemeente Nijmegen
20. Jongedijk, Anne-Marie. Schuldhulpverlening
21. Lopes, R. Psychiater crisisdienst
22. Louvet, dhr. Stichting dierenvoedselbank Vallei & Veluwe
23. Mouwe, mevr. Mentor
24. NVWA: dubbelinterview met twee personen
25. Ober, Saskia. LICG
26. Paulussen, Priscilla. Gemeente Amsterdam (dubbelinterview met 15)
27. Pot, dhr. Bewindvoerder
28. Reniers, Peter. Open Universiteit (dubbelinterview met 9)
29. Ruijter, de, Jelko. LID (Dubbelinterview met 18)
30. Rümke-Gemmeke, Prudence. Huisarts (in ruste)
31. Speerstra, Susanne. GGZ Friesland
32. Toor, van, Bert. Stichting MiniMaatje

33. VWS: Dubbelinterview met twee beleidsmedewerkers
34. Walbeek, mevr. Thuiszorg (Kwintes)
35. Walberg, Ariane. Dierenbescherming
36. Waldeck, Frederik. Vertrouwensloket landbouwhuisdieren

Bijlage 2 Vragen interviews

Interviews traject Kwetsbare mensen en hun huisdieren

Algemene inleiding (door Annemiek / Forumlid dat aanwezig is)
Toelichting op (indien nodig)
* de Raad en Jong RDA (samenstelling / werkwijze etc.).
* verkennende zienswijze algemeen.
* het traject (voorgeschiedenis, doel, tijdpad, hoe verder na het interview).
* 'definities' ("waar hebben we het over"/ wat bedoelen we).
* hoe interviews worden verwerkt (verslaglegging, reactiemogelijkheid, anonimiteit).

Van belang: Voor het onderzoek is het vooral ook van belang te weten wat de BRON is die ten grondslag ligt aan een uitspraak van een geïnterviewde. Bijvoorbeeld: als iets 'praktijk/werkvloer' kennis is: hoeveel contact heeft geïnterviewde zelf met die werkvloer (aard en frequentie van de contacten). Hoe vaak komt het feitelijk voor. Lijkt er sprake te zijn van een stabiele situatie of is er sprake van een toe- of afname van de benoemde problematiek? Als iets afkomstig is uit wetenschappelijke literatuur / onderzoek: zijn die gegevens openbaar beschikbaar?

Algemene / altijd te stellen vragen

Vooraf
1. Wat is uw rol/taak als het gaat om hulp aan mensen in een kwetsbare positie / hulp aan dieren? Hoe lang bent u al in deze rol/functie werkzaam?

2. Komt u of komen bij uw weten medewerkers van uw organisatie situaties tegen waarin het belang van de eigenaar van een dier en het belang van het dier niet samen oplopen of op lijken te lopen? Zo ja: Hoe wordt in een dergelijk geval beslist wat te doen / wat 'goed handelen' is?

3. Heeft u / heeft uw organisatie er enig zicht op hoe vaak mensen in een kwetsbare positie een gezelschaps- of hobbydier houden resp. hoeveel huisdieren een eigenaar hebben die valt in de categorie 'kwetsbaar persoon'[5]? Zo ja:
* Kunt u zich vinden in de gehanteerde definitie (zie voetnoot 1)? Of is de definitie gelet op het werk van uw organisatie 'te breed'/ is afbakening wenselijk? Welke doelgroep springt wat u betreft het meest in het oog?
* Bij welke groepen kwetsbare mensen ziet u de grootste risico's voor het welzijn van huisdieren?
* Waarom juist bij die groepen?

[5] Onder een 'kwetsbaar persoon' wordt in het kader van dit onderzoek verstaan: een mens die door (een combinatie van) bepaalde factoren zoals lichamelijke en/of psychische problemen, financiële tekorten, sociale isolatie of beperkte vaardigheden, minder goed in staat is zichzelf zonder hulp in onze samenleving staande te houden. Het betreft bijvoorbeeld mensen die in armoede leven, dak- of thuisloos zijn, lijden aan neurologische aandoeningen of psychische problemen hebben (bv. een angststoornis, borderline, PTSS) of mensen met verslavingsproblemen (waaronder ook zogenaamde dierenhoarders). Maar ook om mensen die door bijvoorbeeld ouderdom of lichamelijke of cognitieve beperkingen (zoals dementie) fysiek niet (meer) in staat zijn goed voor zichzelf te zorgen. Of om mensen met beperkte vaardigheden, zoals personen met een licht verstandelijke beperking, die moeite kunnen hebben met het organiseren van dagelijkse zorg.

In al dat soort gevallen kunnen de betreffende personen lichamelijk of geestelijk soms niet (meer) instaan voor de zorg voor hun dieren of het overzicht over de zorg voor hun dieren verliezen.

4. Is er binnen de eigen organisatie / het eigen netwerk aandacht (geweest) voor huisdieren die gehouden worden door kwetsbare mensen?
Zo ja,
A/ ging het gesprek dan over
- het belang van die dieren voor de mensen
- de belangen van het dier/de dieren
- beiden?
B/ Zijn er conclusies resp. acties gevolgd naar aanleiding van die aandacht? Zo ja: welke conclusies zijn getrokken / acties zijn in gang gezet? Is er iets bekend over de resultaten daarvan?

5. Als er een signaal is dat een dier bij een kwetsbaar persoon mogelijk in de knel zit: wat gebeurt er dan / welke mogelijkheden heeft u / uw medewerker? Is er een formeel meldpunt, protocol of escalatieroute? Is de medewerker 'in het veld' op de hoogte van die mogelijkheden?

6. Zijn er specifieke problemen/vraagstukken waar u / uw organisatie tegenaan loopt? Waar zou u behoefte aan hebben om dat probleem / die vraagstukken aan te (kunnen) pakken? Waar zou u / uw organisatie het meest mee geholpen zijn? (NB: OOK bezien vanuit de cliënt resp. het dier!).

7. Heeft u ideeën / suggesties hoe de belangen van dieren die gehouden worden door mensen in een kwetsbare positie (nog) beter geborgd zouden kunnen worden? Zijn er interventies / interventies te bedenken die goed zijn voor én mens én dier[6]?

8. Stel dat er landelijk, provinciaal of gemeentelijk beleid komt voor huisdieren die gehouden worden door kwetsbare mensen: wat zou daarin naar uw mening minimaal geregeld moeten worden?

Achteraf
1. Zijn er andere personen of organisaties die we in het kader van dit traject zeker ook zouden moeten spreken?

2. Beschikt u over literatuur die interessant kan zijn in het kader van dit onderzoek?

3. Nabranders?

Vragen aan organisaties die primair gericht zijn op hulp aan kwetsbare mensen
* Heeft u zelf of heeft uw organisatie aandacht voor het feit dàt er dieren betrokken kunnen zijn als er gesproken wordt over / hulp geboden wordt aan mensen in kwetsbare posities?

* Kunt u voorbeelden geven van situaties waarin het houden van een dier beschermend of positief werkte voor de kwetsbare persoon? (denk aan: bieden van structuur, ritme, aandacht, sociale contacten etc.)

* Zijn er bij u / uw organisatie knelpunten bekend mbt huisdieren die gehouden worden door mensen in een kwetsbare positie? Zo ja, welke? (bijvoorbeeld verwaarlozing (te weinig/veel eten, te weinig beweging), mishandeling, onthouden van zorg, onvoldoende financiële middelen. Of bijv. uit huis plaatsing of opname van een persoon, weten organisaties dan waar het dier dan heen moet? Is daar protocol voor?).

[6] Zo is het bijvoorbeeld in bepaalde gevallen mogelijk om de huisdieren bij de houder weg te halen, maar vraag is of dit in het belang is van mens én dier.

* Denkt u dat de hulpverlener die hulp biedt aan kwetsbare mensen in staat is te beoordelen of er ook hulp nodig is voor de gezelschaps- of hobbydieren die zich bij die kwetsbare mensen bevinden? Zijn kennis, vaardigheden én tijd van de hulpverlener daar in het algemeen voldoende voor? Bestaan er protocollen voor?
Zo nee:
Denkt u
- dat de hulpverlener die hulp biedt aan kwetsbare mensen in staat zou moeten zijn om te beoordelen of er ook hulp nodig is voor de gezelschaps- of hobbydieren die zich bij die kwetsbare mensen bevinden? Zo ja, wat zou daar dan voor nodig zijn?
OF
- Bent u van mening dat een hulpverlener die hulp biedt aan een mens in een kwetsbare positie en daarbij constateert dat er ook sprake is van één of meerdere gezelschaps- of hobbydieren daar altijd een melding van zou moeten maken bij een andere organisatie met verstand van dieren/dierenwelzijn? Kan een hulpverlener een dergelijk signaal daadwerkelijk ergens kwijt? Is de medewerker op de hoogte van de mogelijkheden?
OF
- heeft u een ander idee hoe voorkomen kan worden dat de betrokken dieren in hun belangen aangetast worden? Hoe zou de eigenaar het best geholpen kunnen worden?

* Bent u bekend met financiële of andere (gemeentelijke) regelingen voor de zorg voor dieren die bij minima verblijven? Worden die in uw organisatie gebruikt / worden cliënten daar naar verwezen? Zijn er belemmeringen / zijn er zaken waar u tegenaan loopt bij het (proberen te) laten gebruiken van dergelijke regelingen?

* Heeft u ervaring met mensen die onder bewind gesteld zijn en één of meerdere huisdieren hebben? Is het reguliere onderhoud, maar ook hulp bij calamiteiten, in die gevallen in uw ervaring goed geregeld? Zo niet, wat ontbreekt er? (BV: is er een benoemd budget voor regulier onderhoud en zo ja, is dat budget voldoende hoog?) Indien wel: hoe is het geregeld? (NB: Is een dierenarts altijd verplicht contact op te nemen met een bewindvoerder in geval van een – noodzakelijke maar niet acute – ingreep bij een dier?).

* Heeft u / uw organisatie wel eens te maken gehad met dieren levend bij mensen in kwetsbare posities die (per ongeluk dan wel bewust) medicatie of drugs van de eigenaar ingenomen hebben / toegediend hebben gekregen? Zo ja, hoe frequent? Wat heeft u gedaan om herhaling te voorkomen?

* Heeft u/uw organisatie wel eens te maken gehad met de situatie dat een huisdier ingezet werd als 'machtsmiddel', bijvoorbeeld in een situatie van geweld in de relationele sfeer / echtscheidingssituaties? Zo ja, wat 'zag' u? Heeft u hulp kunnen bieden aan de persoon tegen wie het machtsmiddel ingezet werd? Zo ja, hoe?

* Heeft u / uw organisatie er ervaring mee dat hulp geboden wordt aan iemand die kwetsbaar is, waarbij gelijktijdig ook hulp geboden wordt die primair van belang is voor het huisdier / de huisdieren[7]? Zo ja

[7] Denk hierbij aan mogelijkheden als het wijzen van de houder op ondersteuningsmogelijkheden (gemeente, lokale organisaties, ondersteuningsteam dierenbescherming etc.), er bij de houder op aandringen met het dier naar een dierenarts te gaan, een melding maken bij de Dierenbescherming of de LID, een melding maken bij de gemeente of een dierenhulp organisatie bv. omdat er financiële

- wat voor soort hulp is er geboden
- wat is uw ervaring met die geboden hulp (hoe reageerde de eigenaar, heeft de hulp – uiteindelijk - tot verbetering voor het dier geleid)
- zou u anderen adviseren die hulp eveneens aan te bieden.
zo nee: waarom niet / wat zou u nu anders doen?

* Wat gebeurt er wanneer er op advies van uw organisatie een eigenaar van één of meerdere dieren tijdelijk of permanent wordt opgenomen (bv. in een ziekenhuis, verpleeghuis, beschermd wonen)? Is er beleid of een bepaalde structuur voor het regelen van de (eventueel permanente) opvang van de betrokken dieren?

Vragen voor organisaties primair gericht op dieren
* Op welke wijze heeft u / uw organisatie ervaring met gezelschaps- of hobbydieren die gehouden worden door – in uw ogen - kwetsbare mensen?

* Is er binnen uw organisatie aandacht voor eventuele onderliggende problematiek bij mensen waardoor de belangen van de dieren geschaad worden? Zo ja, op welke wijze?

* Kunt u aangeven welke gevolgen u ziet voor huisdieren die gehouden worden door mensen die naar uw mening vallen binnen de categorie 'kwetsbare mensen' (negatief, maar ook positief)?

* Heeft u / uw organisatie wel eens te maken gehad met dieren levend bij mensen in kwetsbare posities die (per ongeluk dan wel bewust) medicatie of drugs van de eigenaar ingenomen hebben / toegediend hebben gekregen? Zo ja, hoe frequent? Wat heeft u gedaan om herhaling te voorkomen?

* Krijgt u /uw organisatie wel eens dieren aangeboden of meldingen over dieren waarbij er sprake is van financiële problemen van de eigenaar, waardoor het dier / de dieren onvoldoende zorg (lijken te) krijgen? Hoe wordt daarmee omgegaan?

* Heeft u ervaring met mensen die onder bewind gesteld zijn en één of meerdere huisdieren hebben? Is het reguliere onderhoud, maar ook hulp bij calamiteiten, in die gevallen in uw ervaring goed geregeld? Zo niet, wat ontbreekt er? (BV: is er een benoemd budget voor regulier onderhoud en zo ja, is dat budget voldoende hoog?) Indien wel: hoe is het geregeld? (NB: Is een dierenarts altijd verplicht contact op te nemen met een bewindvoerder in geval van een – noodzakelijke maar niet acute – ingreep bij een dier?).

* Heeft u een indicatie van hoe vaak dieren die eigendom zijn van kwetsbare mensen in hun belangen geschaad worden?

* Wat zou er nodig zijn voor een huisdier dat gehouden wordt door een mens in een kwetsbare positie, waarbij het belang van dat huisdier door die kwetsbaarheid van de mens geschaad wordt of dreigt te worden? Welke partijen zouden daarbij nodig (kunnen) zijn?

hulp nodig is ter ondersteuning van de kosten van het dier etc.

Bijlage 3 Informatie andere landen

Zoals beschreven in hoofdstuk 5 is in het kader van dit zienswijzetraject een uitvraag gedaan binnen het EuroFAWC-netwerk. In deze bijlage treft u een uitgebreider overzicht aan van de ontvangen informatie.

België

In België, waar dierenwelzijn sinds 2014 een regionale bevoegdheid is en de drie gewesten hun eigen beleid en wetgeving voeren, schetst de ontvangen reactie een beeld van de situatie van kwetsbare dierhouders. Anekdotische gegevens uit 2024, waaronder meldingen van inspectiediensten in Vlaanderen en Brussel, wijzen op een toenemende vaststelling van dierenwelzijns-inbreuken bij mensen met een moeilijke sociaaleconomische status. Dit lijkt verband te houden met de gevolgen van de COVID-19-pandemie en de toenemende economische druk door geopolitieke situaties. Inspecteurs in Brussel worden steeds vaker geconfronteerd met meldingen over mensen in armoede en met mentale gezondheidsproblemen.

In Brussel wordt het dierenwelzijn voorlopig beperkt geïntegreerd in beleid. Sommige gemeenten voorzien premies voor veterinaire ingrepen, waaronder sterilisatie van katten, waarbij de toegankelijkheid vaak afhangt van het inkomen. Daarnaast biedt het regionale project "Label diervriendelijke gemeente" subsidies aan gemeenten die voldoen aan specifieke criteria op het gebied van dierenwelzijn, waaronder het voorzien van dergelijke ondersteuningsmaatregelen. De voorwaarden en doelgroep van de premies verschillen per gemeenten; sommige richten zich op alle inwoners, terwijl andere enkel beschikbaar zijn voor huishoudens met een laag inkomen.

Hoewel het moeilijk is om het exacte aantal getroffen dieren in Brussel te berekenen, wordt geschat dat ongeveer 50% van de Brusselaars een huisdier heeft, en een derde van de Brusselaars leeft onder de armoedegrens. Er zijn echter geen gegevens over hoeveel van deze mensen een huisdier hebben.

De Prins Laurent Stichting biedt landelijk, via haar dispensaria, gratis veterinaire zorg aan voor dieren van mensen met een laag inkomen. Het doel is ervoor te zorgen dat ook deze mensen, die normaal niet in staat zijn de kosten te dragen, de nodige diergeneeskundige zorg voor hun huisdieren ontvangen. In Vlaanderen wordt deze financiële problematiek dagelijks door inspecteurs gesignaleerd, voornamelijk op basis van meldingen van dierenverwaarlozing.

Een uitdaging blijft echter dat er geen automatische verbinding is tussen de dierenwelzijnsdiensten en sociale diensten. Inspecteurs nemen wel maatregelen voor het welzijn van dieren bij kwetsbare mensen, maar het is moeilijk te garanderen dat deze mensen niet opnieuw in situaties belanden waar dieren in dieronvriendelijke omstandigheden worden gehouden. Er wordt wel gewerkt aan bewustwording, maar het blijkt lastig om deze kwetsbare groepen effectief te bereiken.

Zweden
Volgens de reactie uit Zweden is er weinig bekend over het aantal huisdieren bij kwetsbare mensen, maar meldingen aan de bevoegde autoriteit van mensen die hun dieren niet goed kunnen verzorgen komen regelmatig voor, vaak in verband met mentale gezondheidsproblemen. Sinds 2019 is er wetgeving (Lex Maja) die het mogelijk maakt om het beroepsgeheim, voor personeel dat werkzaam is in de gezondheidszorg en de sociale dienstverlening in Zweden, te doorbreken in gevallen van dierenwelzijnsproblemen. Deze wetgeving stelt zorgprofessionals in staat om vertrouwelijkheid te schenden en dierenwelzijnsautoriteiten in te schakelen als er zorgen zijn over het welzijn van dieren bij kwetsbare mensen.

In Zweden vallen alle dieren die door mensen worden gehouden onder de Animal Welfare Act, en zijn de County Administrative Boards (provinciale besturen) verantwoordelijk voor het toezicht op dierenwelzijn. Ze voeren controles uit op huisdieren na meldingen van dierenartsen, het publiek of andere betrokkenen. De besturen werken indien nodig samen met de politie, sociale diensten en andere relevante actoren, bijvoorbeeld bij vermoedens van huiselijk geweld, verwaarlozing van zowel kinderen als dieren, of wanneer huisdierhouders te maken hebben met mentale gezondheidsproblemen.

Finland
Sinds januari 2024 is er een wijziging in de Finse Wet op Dierenwelzijn die verschillende partijen, zoals zorgprofessionals en hulpdiensten, verplicht om meldingen te maken van dieren in nood. Dit kan de kans vergroten dat huisdieren hulp krijgen bij verwaarlozing of misbruik. Op basis van de reactie uit Finland blijkt uit een recent onderzoek (Valtonen et al., 2024) dat 60% van de verdachten van dierenmishandeling persoonlijke problemen als oorzaak noemde, zoals financiële moeilijkheden of echtscheiding. Dit suggereert dat de kwetsbaarheid van de houder een directe invloed kan hebben op het welzijn van hun huisdieren.

Denemarken
Uit de reactie uit Denemarken blijkt dat het welzijn van huisdieren bij kwetsbare mensen niet expliciet in de dierenwelzijnswetgeving wordt genoemd. De algemene Wet op Dierenwelzijn is van toepassing. De Deense dierenwelzijnsorganisatie Dyreværnet heeft een dierenkliniek voor huisdierhouders die geen reguliere veterinaire zorg kunnen betalen.

Polen
De reactie uit Polen wijst op een gebrek aan gedetailleerde informatie over huisdieren bij kwetsbare mensen. Verschillende NGO’s, waaronder Fundacja Viva! en OTOZ Animals, werken actief aan de bescherming van dieren en het verbeteren van hun leefomstandigheden. Er is echter een gebrek aan systematische gegevens en samenwerking tussen overheidsinstellingen en NGO's om de situatie van huisdieren bij mensen met beperkte draagkracht effectief te monitoren en te verbeteren.

Verenigd Koninkrijk
In het Verenigd Koninkrijk ontwikkelt de liefdadigheidsinstelling The Society for Companion Animal Studies (SCAS) hulpmiddelen om kwetsbare mensen

met huisdieren te ondersteunen. De SAFEpet@facility Toolkit is bedoeld om dieren goed te verzorgen wanneer zij samen met hun houder naar zorginstellingen verhuizen. Daarnaast biedt de SAFEpet@home Toolkit ondersteuning voor kwetsbare mensen die thuis wonen met hun huisdier, en is gebaseerd op de Nederlandse PET@home Toolkit. SCAS heeft ook de Code of Practice in Animal Assisted Interventions/Services ontwikkeld, die veilige en diervriendelijke praktijken promoot in zorginstellingen. SCAS pleit voor pet-inclusive housing en ondersteunt onderzoek naar de barrières die mensen met huisdieren tegenkomen bij het zoeken naar toegang tot daklozenopvang.

Schotland is onderdeel van het VK, maar heeft een eigen, deels afwijkende wetgeving op het gebied van dierenwelzijn. Omdat dierenwelzijn een bevoegdheid is die is overgedragen (devolved matter) aan het Schotse parlement, kan Schotland eigen wetten en regels aannemen die los staan van Engeland en Wales. Ook in Schotland groeit het besef dat huisdieren een belangrijke rol kunnen spelen voor mensen in kwetsbare situaties. Dit geldt onder meer voor mensen die te maken hebben met armoede, psychische problemen, sociale isolatie, huiselijk geweld, dakloosheid, onzekerheid over huisvesting en soms ook cognitieve achteruitgang. Schotse wet- en regelgeving begint deze verbinding tussen menselijk welzijn en dierenwelzijn te erkennen. Zo erkent de Housing (Scotland) Act 2025 de sociale, emotionele en mentale voordelen van huisdieren en geeft private huurders het recht om een huisdier te houden, tenzij verhuurders dit op redelijke gronden weigeren. Ook worden door de overheid richtlijnen en praktische initiatieven ontwikkeld, zoals hulp bij opvang van huisdieren wanneer tijdelijk verblijf met het dier niet mogelijk is.

Daarnaast wordt erkend dat huisdieren soms betrokken zijn bij huiselijk geweld, als onderdeel van controlerend en dwanggedrag van daders. Voor slachtoffers is er specialistische ondersteuning beschikbaar via projecten zoals Dogs Trust’s Freedom Project en soortgelijke programma’s van Cats Protection, die vertrouwelijke opvang voor honden en katten bieden.

Ook in Schotland bestaat nog geen volledig overzicht of nationale dataset over huisdieren bij kwetsbare mensen. De beschikbare informatie komt vooral uit praktijkervaringen, projectdata en specifieke onderzoeken binnen huisvesting, dakloosheid en armoede. Rapportages van de Scottish SPCA laten bijvoorbeeld zien dat de vraag naar hulp stijgt en dat in 2024 ruim 66.000 maaltijden voor huisdieren zijn verstrekt. Ongeveer 220.000 huisdierhouders gaven aan minder geld uit te geven aan voer of zorg voor hun huisdier.

Volgens de in Schotland geraadpleegde respondenten liggen de belangrijkste uitdagingen op dit gebied onder andere in het volgende. Ten eerste is de kennis over huisdieren bij kwetsbare mensen nog vrij versnipperd; er lijkt toenemende bewustwording te zijn, maar nationaal onderzoek naar omvang, kenmerken en effecten op dierenwelzijn is nog beperkt. Ten tweede lijkt de ondersteuning voor huisdierhouders ongelijk verdeeld en vaak afhankelijk van lokale initiatieven of vrijwilligersorganisaties. Daarnaast wordt het belang van huisdieren in contexten zoals huisvesting, dakloosheid en huiselijk geweld

erkend, maar dit lijkt nog niet altijd volledig door te werken in beleid en dienstverlening. Tot slot kunnen financiële druk en stijgende kosten van levensonderhoud risico’s met zich meebrengen voor het welzijn van dieren, bijvoorbeeld wanneer houders hulp uitstellen of (tijdelijk) afstand moeten doen van hun huisdier.

Samenstelling van de Raad

De Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) is een onafhankelijke raad van deskundigen die de minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur gevraagd en ongevraagd adviseert over multidisciplinaire vraagstukken op het gebied van dierenwelzijn en diergezondheid. De RDA bestaat uit wetenschappelijke experts en praktijkdeskundigen die op persoonlijke titel, zonder last of ruggespraak, zitting hebben in de Raad.

De concept zienswijze is ter beoordeling voorgelegd aan de gehele raad. Deze zienswijze is daarmee een product van de hele Raad.

De RDA bestond op 1 maart 2026 uit de volgende leden:

Dr. ir. Hank Bartelink

Vera Bavinck MSc, DVM

Bert van den Berg

Ir. Pierre Berntsen

Dr. ir. Liesbeth Bolhuis

Dr. Bram Bos

Prof. dr. Bernice Bovenkerk

Dr. Jeroen Candel

Drs. Renée Chalmers Hoynck van Papendrecht

Ir. Marc Damen

Prof. dr. ir. Gerda van Dijk

Dr. ir. Ernst van den Ende

Dr. Nienke Endenburg

Dr. Hille Fieten

Prof. dr. Ronette Gehring

Drs. David van Gennep

Dr. ir. Karel de Greef

Dr. Merel Langelaar

Dr. ir. Bastiaan Meerburg

Drs. Henk Jan Ormel (voorzitter)

Prof. dr. Annemarie Rebel

Drs. Frank Rietkerk

Mr. Léon Ripmeester

Prof. dr. ir. Bas Rodenburg

Drs. Marjan Slob

Prof. dr. Geert de Snoo

Dr. Bert Urlings

Dr. Jan van der Valk

Jeannette van de Ven

Linda Verriet

Drs. Frank Verstappen

Mr. dr. Janneke Vink

Dr. ir. Kathalijne Visser

Secretaris-directeur van de Raad is ir. M.H.W. Schakenraad. Meer informatie over de Raad voor Dierenaangelegenheden vindt u op onze website: https://www.rda.nl. Daar kunt u ook alle uitgebrachte adviezen downloaden.